

“ญี่ปุ่นอย่างที่เป็น” ลำดับที่ 15

ญี่ปุ่นในยุคแห่งความเป็นสังคมปลีกวิเวก

“ญี่ปุ่นอย่างที่เป็น”
ลำดับที่ 15

ญี่ปุ่นในยุคแห่งความเป็นสังคมปลีกวิเวก

“ญี่ปุ่นอย่างที่เป็น” ลำดับที่ 15

ญี่ปุ่นสู่ความเป็นสังคมแห่งการปลีกวิเวก

ข้อมูลบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

นรินุช ดำรงชัย.

“ญี่ปุ่นอย่างที่เป็น” ลำดับที่ 15 ญี่ปุ่นสู่ความเป็นสังคมแห่งการปลีกวิเวก.-
กรุงเทพฯ : โครงการสันติไมตรีไทย-ญี่ปุ่น (Japan Watch) คณะรัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2564.

134 หน้า.

1. ญี่ปุ่น--ภาวะสังคม. I. นรินุช ดำรงชัย, ผู้แปล. II. ชื่อเรื่อง.

306.0952

ISBN 978-616-488-157-0

ผู้เขียน นรินุช ดำรงชัย

พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2564

จำนวนพิมพ์ 300 เล่ม

จัดทำโดย โครงการสันติไมตรีไทย-ญี่ปุ่น (Japan Watch)
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
โทรศัพท์ 02-221-2422 โทรสาร 02-221-2422
www.japanwatch.today

พิมพ์ที่ สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330
โทรศัพท์ 0-2218-3557 โทรสาร 0-2218-3547
<http://www.cupress.chula.ac.th>
e-mail: cuprint@hotmail.com

คำนำ

โครงการสันติไมตรีไทย-ญี่ปุ่นสนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) เป็นชุดโครงการประสานงานที่ก่อตั้งขึ้นจากวิสัยทัศน์ว่าในบริบทโลกสมัยใหม่ ประเทศต่าง ๆ มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดเกี่ยวพันและส่งอิทธิพลต่อกันลึกซึ้งกว้างขวาง ดังนั้น การทำความรู้จักและเข้าใจประเทศอื่น ๆ จึงมีความสำคัญและจำเป็นมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศเพื่อนบ้านและมิตรประเทศสำคัญ ๆ เช่น ประเทศญี่ปุ่น

ญี่ปุ่นมีบทบาทและอิทธิพลต่อโลก ภูมิภาค และต่อประเทศไทยทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม การปรับเปลี่ยนโครงสร้างภายในประเทศ หรือบทบาทพฤติกรรมแสดงออกของญี่ปุ่นส่งผลต่อไทยทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งรวดเร็ว รุนแรง และเป็นไปอย่างซ้ำ ๆ การทำความรู้จักและเข้าใจประเทศญี่ปุ่นจึงเป็นประโยชน์ทั้งในแงุ่มที่เกี่ยวข้อกับการกำหนดนโยบาย และวางแผนพัฒนาประเทศ หรือกำหนดจุดยืนของประเทศต่อญี่ปุ่น และต่อประเทศอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อ และในแงุ่มของการมองมุกกลับเปรียบเทียบทบทวนเพื่อเห็นภาพและเข้าใจประเทศไทยที่ชัดเจนมากขึ้นด้วยเช่นกัน

เอกสารชุด “ญี่ปุ่นอย่างไรที่เป็น” เป็นส่วนหนึ่งของผลผลิตตามเป้าหมายของโครงการฯ เพื่อประมวลข้อมูลความรู้เกี่ยวกับญี่ปุ่นเผยแพร่ในสังคมไทย โครงการฯ มีความคาดหวังว่าสังคมไทยจะได้รับประโยชน์จากเอกสารชุดนี้ตามสมควร

โครงการสันติไมตรีไทย-ญี่ปุ่น

Un

ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ประกอบกับการพัฒนาอย่างรวดเร็วทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นภายหลังการสิ้นสุดลงของสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงมากมาย ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรม กลายเป็นสังคมอุตสาหกรรม อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคม จากสังคมชนบทสู่การเป็นสังคมเมือง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นแม้จะมาพร้อมกับความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิตประจำวันและชีวิตที่มีอิสระเสรีมากยิ่งขึ้น แต่ขณะเดียวกันก็ส่งผลอย่างยิ่งต่อลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในสังคม สิ่งหนึ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจนได้แก่ การเปลี่ยนผ่านจากโครงสร้างสังคมในรูปแบบหมู่บ้าน หรือที่เรียกกันว่า สังคมมูระ (村社会) ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของชุมชนญี่ปุ่นแบบดั้งเดิม ที่ให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกัน พึ่งพาอาศัยระหว่างกันและกัน มีความผูกพันกัน ในฐานะสมาชิกคนหนึ่งในสังคม ไปสู่ภาวะของการที่ผู้คนล้วนใช้ชีวิตแบบต่างคนต่างอยู่ มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันและกันลดลง จนมโนภาพความเป็น “ชุมชน” ของญี่ปุ่นในปัจจุบันขาดความชัดเจน โดยมีลักษณะของการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายของผู้ที่มีความสนใจเดียวกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน แม้ว่าจะไม่ได้ดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันในชุมชนเดียวกัน มากกว่าการเน้นสมาชิก

ภาพเช่นในอดีต การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้ญี่ปุ่นกลายเป็นสังคมที่ผู้คนขาดการติดต่อ มีปฏิสัมพันธ์กัน หรือมีความสนใจใฝ่ใถ้เพื่อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันอย่างลึกซึ้ง นำไปสู่สู่ภาวะการปลีกวิเวกทางสังคม หรือที่ในภาษาญี่ปุ่นเรียกว่า “ซาไกเทกิ โคริตสึ (社会的孤立)”

คำว่า “ซาไกเทกิ โคริตสึ” หรือการปลีกวิเวกทางสังคม ถูกหยิบยกขึ้นมาพูดถึงอย่างกว้างขวาง เนื่องจากการที่ปรากฏการณ์ดังกล่าวมีความเชื่อมโยงกับปัญหาสังคมหลากหลายประการที่เกิดขึ้นในญี่ปุ่นปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความยากจน การทวีความรุนแรงขึ้นของกลุ่มตัมตุน ซึ่งพุ่งเป้าไปที่กลุ่มผู้สูงอายุที่ใช้ชีวิตอยู่ตามลำพัง อัตราการตายอย่างโดดเดี่ยวและการฆ่าตัวตายที่เพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยยะสำคัญ เป็นต้น นอกจากนี้ปรากฏการณ์การปลีกวิเวกทางสังคมดูจะยกระดับขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งนับตั้งแต่ปลาย ค.ศ. 2019 ที่การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา สายพันธุ์ใหม่ 2019 (COVID-19) กระจายไปทั่วโลก ผลักดันให้ผู้คนไม่จำกัดเพศ วัย การศึกษา หรือแม้แต่สถานภาพทางสังคม ต่างจำเป็นต้องเข้าสู่ “ความปกติรูปแบบใหม่ (new normal)” ซึ่งกลายเป็นตัวแปรสำคัญที่กระตุ้นให้มนุษย์มีความจำเป็นต้องดำรงชีวิตที่ปลีกตัวออกห่างจากกันมากขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ความตระหนักต่อปัญหาที่อาจเกิดจากระดับการใช้ชีวิตอย่างปลีกวิเวกและการอยู่อย่างโดดเดี่ยวในสังคมที่เพิ่มขึ้น ตลอดจน

การรู้เท่าทันและค้นหาแนวทางเพื่อรับมือกับสถานการณ์ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างสังคมที่น่าอยู่สำหรับทุกคน

ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ผู้เขียนต้องการเก็บรวบรวมข้อมูลทางเอกสารที่มีความเกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์การปลีกวิเวกทางสังคมในประเทศญี่ปุ่น ไม่ว่าจะเป็นเอกสารที่จัดทำโดยภาครัฐงานวิจัย หนังสือ ข่าวหรือเหตุการณ์ที่ถูกนำเสนอในหนังสือพิมพ์ ฯลฯ มาประกอบการศึกษาเกี่ยวกับปรากฏการณ์การใช้ชีวิตอย่างโดดเดี่ยวภายใต้สังคมแห่งการปลีกวิเวกในญี่ปุ่นยุคปัจจุบัน เพื่อทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงสาเหตุที่ส่งผลให้ปรากฏการณ์ดังกล่าวกลายเป็นวิถีชีวิตของคนญี่ปุ่นยุคใหม่ รวมไปถึงเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับผลกระทบทางสังคมที่เกิดขึ้นสืบเนื่องจากรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนเมืองที่มีแนวโน้มที่จะขาดการมีปฏิสัมพันธ์ หรือความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ตลอดจนเพื่อรวบรวมแนวทางการรับมือกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ผู้เขียนหวังว่าหนังสือเล่มนี้จะช่วยให้ผู้อ่านสามารถมองเห็นภาพความเป็นญี่ปุ่นปัจจุบันในอีกมิติหนึ่ง ที่มีความแตกต่างอย่างยิ่งจากภาพสามัญทัศน์นับตั้งแต่ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมาที่ผู้คนทั่วไปมีต่อประเทศนี้ ซึ่งภาพของความเป็นญี่ปุ่นในปัจจุบันดังกล่าวจะสามารถนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจในสังคมญี่ปุ่นและชาวญี่ปุ่นอย่างถ่องแท้มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ผู้เขียนยังหวังว่าเนื้อหาในหนังสือเล่มนี้จะสามารถ

นำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างความเตรียมพร้อมต่อภาวะความโดดเดี่ยวทางสังคมในลักษณะเดียวกัน ที่มีแนวโน้มจะเกิดขึ้นกับสังคมไทยในอนาคตที่ไม่ไกลมากนักด้วยเช่นเดียวกัน

จาก “สังคมมูระ” สู่อะ “สังคมฉายเดี่ยว”

ภายใต้บริบทของวรรณกรรมนิฮงจินรอน¹ (日本人論) ที่พยายามให้คำอธิบายเกี่ยวกับอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนที่โดดเด่นของสังคมและวัฒนธรรมญี่ปุ่นซึ่งแตกต่างไปจากชนชาติอื่น ๆ ทั่วโลกนั้น ความเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับพฤติกรรมแบบกลุ่มนิยมและการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มโดยพึ่งพาอาศัย เอาใจใส่ เกื้อกูลระหว่างกันและกันของคนในชุมชน (村落共同体) ซึ่งเป็นรูปแบบโครงสร้างความสัมพันธ์ที่พัฒนามาจากความเป็นสังคมเกษตรกรรมชนบทของญี่ปุ่น (農村社会) ในอดีต หรือที่มักได้รับการเรียกขานว่าเป็น “สังคมมูระ (村社会)” มักเป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งที่ได้รับการหยิบยกขึ้นมากล่าวถึงอยู่บ่อยครั้ง

¹ แปลเป็นภาษาไทยได้ว่า “ทฤษฎีเกี่ยวกับชาวญี่ปุ่น” หมายความว่าวรรณกรรมต่าง ๆ ที่พยายามให้คำอธิบายเกี่ยวกับจุดเด่นและอัตลักษณ์เฉพาะของความเป็นญี่ปุ่นที่มีความแตกต่างไปจากชนชาติอื่น ๆ ผู้อ่านสามารถศึกษาเพิ่มเติมใน นรินทร์ ดำรงชัย. 2562. ญี่ปุ่นยุคร่วมสมัย: การเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม. สำนักพิมพ์สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์: กรุงเทพฯ. หน้า 433-435

จุดเด่นของโครงสร้างทางสังคมแบบมูระคือการให้ความสำคัญกับโครงสร้างความสัมพันธ์ภายในชุมชนในรูปแบบความสัมพันธ์เชิงแนวตั้ง ที่เน้นโครงสร้างทางอำนาจที่มีผู้นำอยู่ด้านบนและมีผู้ตามอยู่ด้านล่าง เพื่อเป็นการรักษาสมดุลของการอยู่ร่วมกันของผู้คนในสังคม ลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าวมิได้ให้สิทธิพิเศษอย่างเด็ดขาดแก่ผู้ที่อยู่ด้านบนของโครงสร้างอำนาจ หากแต่สมาชิกแต่ละคนที่อยู่ในทุกลำดับของโครงสร้างมีบทบาทและหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ² มีกฎ กติกา มารยาท ค่านิยมขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนกรอบแนวคิดร่วมกันอย่างชัดเจนและเข้มงวด โดยให้ความสำคัญกับความเป็นปึกแผ่นของกลุ่มหรือชุมชนมากกว่าการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนของตัวเองที่อาจมีความแตกต่างหรือสวนทางกับทิศทางโดยรวมของชุมชน³ ทั้งนี้เพื่อวัตถุประสงค์หลักร่วมกัน อันได้แก่การรักษาสมดุลและความสงบเรียบร้อยโดยรวมของชุมชนนั่นเอง นอกจากนี้ลักษณะอีกประการหนึ่งของสังคมมูระก็คือ การแบ่งรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในสังคม ตามขอบเขตพื้นที่

² เช่น หัวหน้ามีหน้าที่ต้องให้การดูแลเอาใจใส่ความอยู่ดีมีสุขของลูกน้อง ไม่เอาไรดเอาเปรียบ กดขี่ข่มเหงลูกน้อง ขณะที่ลูกน้องก็ต้องให้ความซื่อสัตย์และตั้งใจทำงานเพื่อหัวหน้า เป็นต้น

³ จนหากผู้ใดที่กระทำตนผิดแผกไปจากผู้อื่น หรือมีแนวคิดที่แตกต่างไปจากที่อื่น จะถูกตราหน้าว่าเป็นพวก “นอกคอก” หรือ “มูระฮาจิบุ (村八分)” อีกทั้งยังมีสำนวนโบราณกล่าวไว้ว่า “ตะปูที่ยื่นออกมาจะถูกตอกกลับลงไป (出る杭は打たれる)” ซึ่งหมายถึง ผู้ที่มีความโดดเด่นมากกว่าผู้อื่น มักโดนผู้คนหมั่นไส้

ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต โดยจำแนกออกเป็น 2 พื้นที่ ได้แก่ “อิเอะ (家・イエ)” ซึ่งถือเป็นพื้นที่ “ภายใน หรือ อุจิ (ウチ)” ซึ่งเป็นพื้นที่เฉพาะของคนภายในครอบครัวและเครือญาติ กับ “มูระ⁴ (村・ムラ)” ซึ่งเป็นพื้นที่ที่สมาชิกทุกคนในชุมชนอาศัยอยู่ร่วมกัน พื้นที่ดังกล่าวจึงถือเป็นพื้นที่ “ภายนอก หรือ โซโตะ (ソト)” เนื่องจากเป็นพื้นที่ส่วนรวมที่สมาชิกทุกคนในสังคมแบ่งปันทรัพยากรและใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน

จุดเด่นของโครงสร้างสังคมแบบมูระในวัฒนธรรมญี่ปุ่น ได้แก่ การที่ทั้งสองพื้นที่อันได้แก่ “อิเอะ” และ “มูระ” มิได้เป็นเพียงแค่พื้นที่ทางกายภาพที่มีผู้คนจำนวนมากอาศัยอยู่เท่านั้น หากแต่ยังมี “จิตวิญญาณของมูระ (村の精神)” อันเป็นจิตวิญญาณร่วมซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้คนในชุมชนมีความรักใคร่สมัครสมานสามัคคีเป็นหนึ่งเดียวกัน อีกทั้งยังช่วยให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างยืนยาวด้วย ซึ่งลักษณะทางจิตวิญญาณดังกล่าวไม่สามารถพบเห็นได้ในชุมชนเมืองสมัยใหม่ (山下, 2012)

โครงสร้างทางสังคมในรูปแบบมูระที่ให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกัน พึ่งพาอาศัยกันและกันเช่นนี้ ถือเป็นแนวทางการสร้างระเบียบแบบแผนภายในชุมชน ตลอดจนเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เพื่อให้ผู้คนจำนวนมากสามารถอยู่ร่วมกัน

⁴ แปลเป็นภาษาไทยอย่างตรงตัวว่า “หมู่บ้าน” ส่วนคำว่า “อิเอะ” แปลตรงตัวว่า “บ้าน”

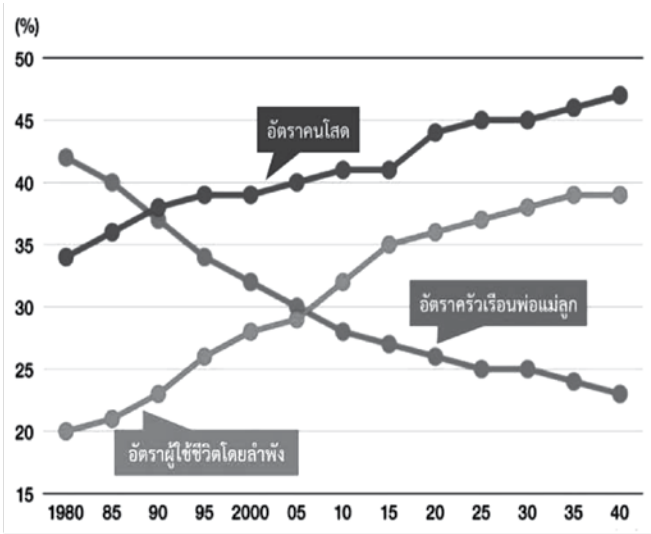
ได้อย่างร่มเย็นเป็นสุข และฝ่าฟันปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ไม่ว่าจะ เป็นภัยพิบัติทางธรรมชาติ หรือการคุกคามจากภายนอกได้นั่นเอง ด้วยเหตุนี้ลักษณะดังกล่าวจึงได้รับการหยิบยกขึ้นมาพูดถึง โดยนักวิชาการญี่ปุ่น รวมถึงนักวิชาการด้านญี่ปุ่นศึกษา จำนวนมากนับตั้งแต่ยุคเมจิเป็นต้นมา ว่าเป็นลักษณะเด่น ประการหนึ่งที่ส่งเสริมให้ญี่ปุ่นก้าวสู่ความเป็นมหาอำนาจ ของโลกได้ (松岡, 2011)

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากสิ้นสุดลงของสงครามโลก ครั้งที่สองพร้อมกับความพ่ายแพ้ของญี่ปุ่นและการเข้ายึดครอง ของสหรัฐอเมริกา ซึ่งพยายามปลูกฝังชุดความเชื่อชุดใหม่ที่มุ่งเน้น ความเป็นประชาธิปไตย เสรีนิยม และทุนนิยม ทำให้สังคมญี่ปุ่น เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านอุดมการณ์ จิตวิญญาณและค่านิยม เป็นอย่างมาก กล่าวคือลักษณะโครงสร้างสังคมแบบมูระ ถูกตีความในแง่ลบว่าเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชน ให้ต้องตกอยู่ภายใต้กรอบระเบียบแบบแผนที่ตายตัว อีกทั้ง แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับสังคมแบบมูระ เช่น ระบบอิเอะ ตลอดจนโครงสร้างสังคมในลักษณะแนวตั้ง ยังถูกมองว่าเป็น เครื่องมือในการสืบทอดอำนาจของระบอบศักดินา การแบ่งแยกชนชั้น และความไม่เท่าเทียมกันในสังคม ดังนั้นจึงนำมาสู่ความพยายาม ที่จะปลดปล่อยปัจเจกออกจากพันธนาการเหล่านี้ โดยยกเลิก โครงสร้างทางสังคมในลักษณะอิเอะและมูระให้หมดไป (นรินุช ดำรงชัย, 2019)

ภายใต้การยึดครองของสหรัฐอเมริกา ความพยายาม
ก้าวจักระบบอียะและมูระให้หมดไปจากสังคมญี่ปุ่นได้ถูก
ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ความพยายามส่งเสริม
ความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจภายใต้ระบบทุนนิยมเสรี ที่นำพา
ญี่ปุ่นเข้าสู่ยุคแห่งความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจแบบก้าวกระโดด
ในทศวรรษ 1970 ทำให้ผู้คนจำนวนมากตัดสินใจละทิ้งชุมชน
เกษตรกรรมในชนบท เพื่อย้ายถิ่นฐานเข้ามาแสวงหาโอกาส
ในเมืองใหญ่ ส่งผลให้ชุมชนเกษตรกรรมมีจำนวนลดลง และ
รูปแบบการดำเนินชีวิตของคนญี่ปุ่นก็เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว
นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา กล่าวคือ การใช้ชีวิตในลักษณะของ
การอยู่ร่วมกัน เอื้อเพื่อเผื่อแผ่เกื้อกูลกันและกันมีน้อยลง
ผู้คนต่างแยกย้ายออกมามีโลกส่วนตัวมากยิ่งขึ้น จนนำไปสู่ภาวะ
ที่ความกลมเกลียวระหว่างผู้คนมีต่ำลงเป็นอย่างมาก อีกทั้ง
ความร่วมมือซึ่งกันและกันของคนในสังคม (社会的共同体)
ที่เคยมีให้เห็นในสังคมมูระในอดีตก็สูญหายไปโดยสิ้นเชิง ดังนั้น
หากเปรียบเทียบสังคมมูระกับสังคมเมืองแล้ว เห็นได้ว่าแม้
สังคมมูระจะมีขนาดที่เล็กกว่า มีจำนวนสมาชิกในชุมชนน้อยกว่า
อีกทั้งในบางครั้งปัจเจกอาจจำเป็นต้องเสียสละความเป็นตัว
ของตัวเองบางประการไป แต่ก็ยังเป็นสังคมที่เปี่ยมไปด้วยความ
ปรองดอง อันนำไปสู่ความมั่นคงและความยั่งยืนในชีวิต ขณะที่
ชุมชนเมืองนั้น แม้จะดูเปี่ยมไปด้วยโอกาส ความคึกคัก
ความสะดวกสบาย และอิสระเสรี แต่ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น

ระหว่างบุคคลกลับมืออยู่อย่างเลื่อนกลาง แม้ดูว่าการใช้ชีวิตในสังคมเมืองจะมีกลุ่มสังคมต่าง ๆ มากมายที่ปัจเจกสามารถเข้าร่วมเป็นสมาชิก ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียน สถานที่ทำงาน ฯลฯ แต่ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นกลับกลายเป็นความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์ ระหว่างผู้ที่ไม่ได้มีความรู้จักหรือใกล้ชิดกันอย่างลึกซึ้ง หรืออีกนัยยะหนึ่งก็คือ การใช้ชีวิตอย่างอิสระในสังคมเมือง ต้องแลกกับความเอาใจใส่เอื้ออาทรกันระหว่างผู้คนในสังคมที่มีลดน้อยลงนั่นเอง (山下, 2012)

ไม่เพียงแต่รูปแบบการดำเนินชีวิตที่ผู้คนขาดความสนใจใยดีซึ่งกันและกันเท่านั้น หากแต่ยังมีการคาดการณ์ว่าในปี ค.ศ. 2025 จำนวนผู้คนที่ใช้ชีวิตอยู่โดยลำพัง หรือ ฮิโตรีกูราชิ (一人暮らし) ในประเทศญี่ปุ่นจะมีเพิ่มขึ้นเป็น 19,960,000 คนหรือเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 8.4 เมื่อเปรียบเทียบกับปี ค.ศ. 2015 ซึ่งจะทำให้อัตราส่วนผู้ที่ใช้ชีวิตโดยลำพังคิดเป็นร้อยละ 16 ของประชากรทั้งประเทศ หรือจะพบผู้ที่ใช้ชีวิตโดยลำพังโดยเฉลี่ย 1 คน ต่อชาวญี่ปุ่นทุก ๆ 6 คน (藤森, 2018) นอกจากนี้ยังมีการคาดการณ์ต่อไปอีกว่าเมื่อเข้าสู่ปี ค.ศ. 2040 จะมีประชากรชาวญี่ปุ่นกว่าครึ่งหนึ่งที่ใช้ชีวิตอยู่เพียงลำพังโดยไม่เคยแต่งงานเลยแม้แต่ครั้งเดียว (ภาพ 1) (荒川, 2019)

ภาพ 1 คาดคะเนอัตราผู้ไม่แต่งงาน ผู้ใช้ชีวิตโดยลำพัง และ ครัวเรือนพ่อแม่ลูก จนถึง ค.ศ. 2040 (荒川, 2019)

อารากาวะ (荒川, 2017) พยายามเรียกร้องให้สังคม เล็งเห็นถึงลักษณะโครงสร้างทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ โดย เขาให้คำจำกัดความของสังคมที่ผู้คนดำเนินชีวิตในลักษณะ ต่างคนต่างอยู่ โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกันอย่างใกล้ชิด ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเมืองญี่ปุ่น ยุคปัจจุบันว่าเป็น “สังคมฉายเดี่ยว” หรือ “โซโรซาไก (ソロ社会)” ซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของภาวะปลีกวิเวกที่ชัดเจนมากขึ้น ทุกวันในสังคมญี่ปุ่น และจะส่งผลกระทบต่อโดยรวมในมิติต่าง ๆ

ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ สวัสดิการสังคม หรือแม้กระทั่งด้านความมั่นคงของมนุษย์มากยิ่งขึ้นในอนาคตอันใกล้

แม้ตัวเลขการคาดคะเนเกี่ยวกับอัตราการเพิ่มขึ้นของผู้ที่ใช้ชีวิตโดยลำพังในอนาคตอีก 10 ปีข้างหน้า จะมีไม่ถึงร้อยละ 10 ซึ่งอาจดูเป็นตัวเลขที่ไม่สูงมากนัก แต่เมื่อพิจารณาสถานการณ์ดังกล่าวร่วมกับปรากฏการณ์ทางสังคมในปัจจุบัน ทั้งเรื่องของอัตราการเกิดที่ลดลง อันเชื่อมโยงไปถึงการกลายเป็นสังคมสูงวัยระดับสุดยอด (super aged society) ทำให้หลายฝ่ายแสดงความกังวลถึงผลกระทบทางสังคมที่อาจทวีความรุนแรงมากขึ้นในอนาคต ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความยากจน ปัญหาด้านสวัสดิการและสาธารณสุข ปัญหาอาชญากรรม ฯลฯ กล่าวคือสืบเนื่องจากอัตราการเกิดที่ลดน้อยลงจนทำให้ญี่ปุ่นกลายเป็นสังคมสูงวัยระดับสุดยอด จะส่งผลให้จำนวนผู้ใช้ชีวิตอยู่เพียงลำพังในช่วงอายุ 20-40 ปี จะมีจำนวนลดน้อยลง สวนทางกับกลุ่มผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป ที่มีแนวโน้มจะต้องอาศัยอยู่โดยลำพังเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากตัวเลขที่ประเมินโดยสถาบันประกันสังคมและปัญหาประชากรแห่งชาติ (国立社会保障・人口問題研究所) พบว่านับจากปี ค.ศ. 2015 จนกระทั่งถึงปี ค.ศ. 2025 จำนวนประชากรในช่วงอายุ 20-40 ปี ที่ใช้ชีวิตโดยลำพังจะมีลดลงราวร้อยละ 8 ขณะที่กลุ่มประชากรที่อายุ 50 ปีขึ้นไป จะมีเพิ่มขึ้นอีกถึงร้อยละ 23

เมื่อพิจารณาเฉพาะกรณีของผู้ที่มีอายุมากกว่า 65 ปีขึ้นไป จะเห็นได้ว่าใน ค.ศ. 1980 มีผู้สูงอายุเพศชายที่ต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยวราว 190,000 คน เพศหญิงราว 690,000 คน แต่เมื่อเข้าสู่ ค.ศ. 2016 ญี่ปุ่นมีผู้สูงอายุที่ต้องใช้ชีวิตอยู่ลำพังเพียงตัวคนเดียวรวมทั้งสิ้นถึงราว 6,560,000 คน ซึ่งเมื่อจำแนกตามเพศแล้ว มีผู้ที่มีอายุสูงกว่า 65 ปีขึ้นไปเพศชาย 1 คนในทุก ๆ 5 คน ต้องใช้ชีวิตอยู่อย่างโดดเดี่ยว ขณะที่เพศหญิงอยู่ที่อัตราส่วน 1 ต่อ 4 ซึ่งนับเป็นตัวเลขที่เพิ่มสูงขึ้นเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ยังมีการคาดคะเนว่าในปี ค.ศ. 2035 จะมีผู้สูงอายุที่ต้องใช้ชีวิตอยู่อย่างโดดเดี่ยวทั่วประเทศเพิ่มสูงขึ้นไปถึงราว 8,410,000 คน (武藤, 2020)

สืบเนื่องจากภาวะดังกล่าว กลุ่มที่ต้องได้รับการคำนึงถึงเป็นพิเศษได้แก่ ประชากรผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า 80 ปีขึ้นไป ที่ต้องใช้ชีวิตอยู่โดยลำพัง โดยจากการประมาณการอนาคตคาดว่า ภายในปี ค.ศ. 2025 จะมีประชากรเพศหญิงอายุมากกว่า 80 ปีขึ้นไป ที่ต้องอยู่เพียงลำพังรวมทั้งสิ้นกว่า 2,230,000 คน นับเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ที่สุดที่จะต้องอาศัยอยู่เพียงลำพังเมื่อเปรียบเทียบกับประชากรในช่วงอายุอื่น ๆ นอกจากนี้เมื่อพิจารณาระดับการเพิ่มขึ้นจะเห็นได้ว่ากลุ่มประชากรสูงอายุเพศชายที่มีอายุตั้งแต่ 70 ปี และ 80 ปีขึ้นไป เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่อัตราการเพิ่มขึ้นของการอาศัยอยู่โดยลำพังเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยกลุ่มชายอายุ 70 ปีขึ้นไป มีตัวเลขการเพิ่มขึ้น

ที่ร้อยละ 51 ขณะที่ชายอายุ 80 ปีขึ้นไป เพิ่มขึ้นร้อยละ 55 (藤森, 2018) ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าสาเหตุสำคัญที่ตัวเลขผู้สูงอายุ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มอายุ 80 ปีขึ้นไป) ที่ต้องอาศัยอยู่ แต่เพียงผู้เดียวมีเพิ่มขึ้นมากกว่าประชากรในรุ่นอายุอื่น ๆ เนื่องจากเหตุผลสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ เหตุผลทางด้านประชากรศาสตร์ และเหตุผลทางด้านสังคมศาสตร์

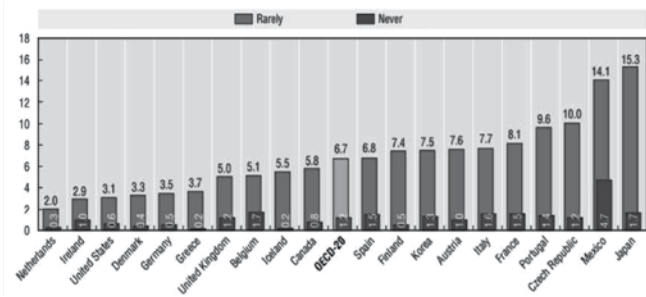
เหตุผลทางด้านประชากรศาสตร์ที่สำคัญได้แก่ การที่อายุไขว้ของประชากรในปัจจุบันยืนยาวขึ้นกว่าในอดีต ทำให้จำนวนประชากรที่มีอายุมากกว่า 80 ปี มีเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ข้อเท็จจริงดังกล่าวส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของผู้ที่ต้องอาศัยอยู่ตามลำพังด้วยนั่นเอง อย่างไรก็ตามสาเหตุข้อนี้เป็นแค่เพียงปัจจัยเสริมเท่านั้น หากแต่สาเหตุที่มีผลกระทบสูงกว่าได้แก่เหตุผลทางด้านสังคมศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงไปของรูปแบบการดำเนินชีวิต ตลอดจนโครงสร้างทางครอบครัว กล่าวคือ การที่บุตรหลานแยกออกไปอาศัยที่อื่นโดยไม่อยู่ร่วมกันกับบิดามารดาของตน อันเกิดขึ้นจากความจำเป็นและค่านิยมทางสังคมในปัจจุบัน เช่น การศึกษา การทำงาน การแต่งงาน ฯลฯ ทำให้อัตราครัวเรือนที่รุ่นพ่อแม่และรุ่นลูกอาศัยอยู่ร่วมกัน มีลดลงอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ปัจจัยทางสังคมที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ได้แก่ สถานะการไม่แต่งงาน (หรือแต่งงานล่าช้า) ที่มีแนวโน้ม

เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่เข้าสู่ศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา คนเหล่านี้เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุจึงมีแนวโน้มที่จะต้องใช้ชีวิตอยู่เพียงผู้เดียวโดยลำพัง ทั้งนี้จากการสำรวจในปี ค.ศ. 2015 พบว่า อัตราการไม่เคยแต่งงาน⁵ ของประชากรเพศชายอยู่ที่ร้อยละ 24.2 และจะเพิ่มเป็นร้อยละ 27.4 ในปี ค.ศ. 2025 ส่วนเพศหญิงอยู่ที่ร้อยละ 14.9 ในปี ค.ศ. 2015 และเพิ่มเป็นร้อยละ 18.9 ในปี ค.ศ. 2025 ส่วนเมื่อพิจารณาเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุพบว่า ในปี ค.ศ. 2015 มีชายอายุ 65 ปีขึ้นไปที่ไม่เคยผ่านการแต่งงาน ร้อยละ 5.9 แต่คาดว่าจะเพิ่มเป็นร้อยละ 9 ในปี ค.ศ. 2025 ส่วนเพศหญิงคาดว่าจะเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 4.5 เป็นร้อยละ 5.2 ตัวเลขทั้งหมดเหล่านี้ ล้วนเป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นว่า หากไม่หาแนวทางในการปรับตัวให้เข้ากับโครงสร้างทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป คนเหล่านี้จะเป็นกลุ่มคนที่ต้องเผชิญกับปัญหาการอยู่อย่างโดดเดี่ยวในวัยชราอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

⁵ หมายถึง การไม่เคยแต่งงานเลยแม้แต่ครั้งเดียว

ภาวะสังคมปลีกวิเวกในประเทศญี่ปุ่น

ภาพ 2 อัตราเฉลี่ยผู้ที่มิปฏิสัมพันธ์กับคนรอบข้างในระดับน้อยมาก ถึงไม่มีปฏิสัมพันธ์เลยในกลุ่มประเทศสมาชิก OECD ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1999-2002 (OECD, 2005, p. 83)

ข้อมูลจากองค์การเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (Organisation for Economic Co-operation and Development: OECD) ที่ทำการสำรวจเกี่ยวกับสภาวะการมีปฏิสัมพันธ์กับคนในสังคม (เพื่อน เพื่อนร่วมงาน กลุ่มสังคม) ของประชากรในกลุ่มประเทศสมาชิก พบว่าประเทศญี่ปุ่นมีอัตราส่วนของผู้ที่ปลีกวิเวกออกจากสังคม (social isolation) กล่าวคือเป็นผู้ที่ไม่มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลต่าง ๆ รอบตัวเลย ยกเว้นญาติหรือสมาชิกในครอบครัว ถึงร้อยละ 1.7 ขณะที่อีกร้อยละ 15.3 เป็นผู้ที่แทบจะไม่มีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนรอบตัว ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีอัตราส่วน

ภาพรวมของการมีประชากรอยู่อย่างโดดเดี่ยวสูงที่สุดในบรรดาประเทศสมาชิกทั้งหมด 20 ประเทศ (ภาพ 2) (OECD, 2005)

นอกจากข้อมูลนี้แล้ว สถาบันวิจัยนิสเซอร์ (NLI Research Institute) ได้เก็บข้อมูลปริมาณการสื่อสารระหว่างบุคคลในชีวิตประจำวัน เพื่อนำมาวิเคราะห์ความเสี่ยงต่อการตกอยู่ในภาวะความโดดเดี่ยวทางสังคมของประชากรในกลุ่มอายุต่าง ๆ ในญี่ปุ่น และพบว่าประชากรที่มีความเสี่ยงของการตกอยู่ในภาวะโดดเดี่ยวทางสังคมสูงที่สุดได้แก่ ประชากรกลุ่มยูโทริ (ผู้ที่เกิดในช่วงระหว่างปี ค.ศ. 1984 ถึงปี ค.ศ. 2004 โดยประมาณ) โดยประชากรกลุ่มนี้ราวร้อยละ 16.0 ตกอยู่ในภาวะ (หรือมีแนวโน้มที่จะตกอยู่ในภาวะ) การโดดเดี่ยวทางสังคม หรือถูกจัดอยู่ในความเสี่ยงระดับ 5 ซึ่งถือเป็นระดับที่สูงที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มประชากรรุ่นอื่น ๆ เช่น กลุ่มดังกโค (ผู้ที่เกิดในช่วงระหว่าง ค.ศ. 1945 ถึง ค.ศ. 1953 โดยประมาณ) ซึ่งอยู่ที่ร้อยละ 5.5 ส่วนกลุ่มประชากรที่เกิดในช่วงหลังสงคราม หรือกลุ่มที่มีอายุสูงกว่า 75 ปีขึ้นไป อยู่ที่ร้อยละ 5.0 (井上, 廣渡, & 山梨, 2011) ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนรุ่นใหม่ที่มีความเป็นปัจเจกที่ชัดเจนกว่าในอดีตเป็นอย่างมาก

ภาวะการปลีกวิเวกทางสังคมในญี่ปุ่นปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นการที่มีผู้อาศัยอยู่ลำพังเพียงตัวคนเดียว

(单独世帯·一人暮らし) เพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก โดยพบว่าใน คนญี่ปุ่นทุก 4 คน จะมีผู้ที่ใช้ชีวิตลำพังเพียงคนเดียวอยู่ 1 คน ทั้งนี้แม้ว่าจะยังไม่มีข้อกำหนดไว้อย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน แต่จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง พุจิโมริ (藤森, 2018) ได้สรุปตัวชี้วัดภาวะความปลีกวิเวกทางสังคมไว้ 4 ประการ ได้แก่ 1) ความถี่ในการสนทนากับคนรอบข้าง 2) การมีผู้ที่ฟังพาอาศัยได้ 3) การมีคนใกล้ชิดคอยให้ความช่วยเหลือ และ 4) สถานะของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม โดยจากการศึกษาตัวชี้วัดดังกล่าวเปรียบเทียบกับลักษณะครัวเรือน ประเภทต่าง ๆ พุจิโมริพบว่า สำหรับตัวชี้วัดด้าน “ความถี่ในการสนทนากับผู้คนรอบข้าง” นั้น ครัวเรือนที่มีการพูดคุย หรือมีปฏิสัมพันธ์กับคนรอบข้างค่อนข้างต่ำ ได้แก่ ครัวเรือนที่เป็นชายสูงอายุอาศัยอยู่ตามลำพัง (ร้อยละ 15) และครัวเรือนชายวัยทำงานที่อาศัยอยู่ลำพัง (ร้อยละ 8.4) หรือโดยเฉลี่ยแล้ว ในช่วงระยะเวลา 2 สัปดาห์ คนเหล่านี้จะมีการพูดคุยสนทนากับผู้คนรอบข้างเพียง 1 ครั้งเท่านั้น ทั้งนี้สาเหตุที่อัตราส่วนของชายในวัยทำงานมีสูงถึงกว่าร้อยละ 10 เนื่องมาจากภาวะของการโรงงานทำที่ส่งผลให้โอกาสในการพูดคุยกับเพื่อนร่วมงาน หรือคนในวัยเดียวกันมีน้อยลงนั่นเอง

ในส่วนของ “การมีผู้ที่ฟังพาอาศัยได้” พบว่า กว่าร้อยละ 40 ของครัวเรือนชายและหญิงในวัยสูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพัง ครัวเรือนชายวัยทำงานที่อาศัยอยู่ตามลำพัง และครัวเรือน

ที่อาศัยร่วมกับพ่อหรือแม่เพียงลำพัง ต้องเผชิญกับปัญหา การขาดที่พึ่งพาอาศัย ส่วนตัวชี้วัดด้าน “การมีคนใกล้ชิดที่คอย ให้ความช่วยเหลือ” พบว่า ครัวเรือนผู้สูงอายุเพศชายที่อาศัย อยู่โดยลำพัง (ราวร้อยละ 30) ครัวเรือนชายวัยทำงานที่อาศัย อยู่โดยลำพัง (ราวร้อยละ 20) และ ครัวเรือนที่อาศัยร่วมกับ พ่อหรือแม่เพียงลำพัง (ราวร้อยละ 10) ขาดผู้ที่คอยให้ ความช่วยเหลืออย่างใกล้ชิด

จากการศึกษาดังกล่าวจึงสามารถสรุปได้ว่า เมื่อพิจารณา จากลักษณะครัวเรือนที่อยู่อาศัยแล้วพบว่า ครัวเรือนในลักษณะ ที่เป็น “ผู้สูงอายุเพศชายหรือชายวัยทำงานที่อาศัยอยู่ โดยลำพัง” และ “ครัวเรือนที่อยู่ร่วมกับพ่อหรือแม่โดยลำพัง” มีแนวโน้มต้องตกอยู่ในสภาวะของการปลีกวิเวกทางสังคม มากกว่ากลุ่มครัวเรือนในลักษณะอื่น ๆ นอกจากนี้ยังกล่าวได้ว่า แม้จะเป็นครัวเรือนที่เป็นผู้อยู่อาศัยโดยลำพังเหมือนกัน แต่ เพศชายมีแนวโน้มที่จะเผชิญกับปัญหาภาวะความปลีกวิเวก มากกว่าเพศหญิง ทั้งนี้เนื่องจากการที่เพศหญิงมักมีปฏิสัมพันธ์ กับผู้คนรอบข้าง ไม่ว่าจะเป็นญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง หรือเพื่อนบ้าน มากกว่าเพศชาย ซึ่งไม่นิยมออกไปพูดคุย หรือขอความช่วยเหลือ ไต ๆ กับคนรอบข้างนั่นเอง

จากข้อมูลดังกล่าวพิจิโมริยังตั้งข้อสังเกตว่า ปัจจัยทาง เศรษฐกิจก็เป็นตัวแปรสำคัญต่อสภาวะของการปลีกวิเวก

ทางสังคมอีกด้วย กล่าวคือผู้ที่มีสถานะทางเศรษฐกิจต่ำ (ผู้ที่ประสบปัญหาความยากจน) มีแนวโน้มที่จะตกอยู่ในภาวะปลีกวิเวกทางสังคมสูง อีกทั้งภาวะปลีกวิเวกทางสังคมยังนำไปสู่ปัญหาทางด้านสุขอนามัยอีกด้วย และยิ่งภาวะปลีกวิเวกทางสังคม ภาวะความยากจน และภาวะขาดสุขอนามัยที่เกิดขึ้นในบุคคลใดบุคคลหนึ่ง มีความสัมพันธ์กันลึกซึ้งเท่าใด ก็ยิ่งทำให้โอกาสและความพยายามที่จะหลุดพ้นจากภาวะเช่นนี้มีน้อยลง ส่งผลสู่ความสูญเสียทางด้านทรัพยากรมนุษย์มากขึ้นตามไปด้วย (藤森, 2018)

ภาวะความโดดเดี่ยวอันเนื่องมาจากวิถีการดำเนินชีวิตที่ต่างคนต่างปลีกวิเวกแยกไปมีพื้นที่ส่วนตัว ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงแต่ระหว่างผู้คนทั่วไปในสังคมเท่านั้น หากแต่ได้คืบคลานเข้ามาถึงกระทั่งในครอบครัวอีกด้วย กล่าวคือแม้ว่าครอบครัวจะเป็นสถาบันที่ถูกคาดหวังว่าสมาชิกมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกัน แต่สำหรับในหลายครอบครัวแล้ว ความรู้สึกโดดเดี่ยวไร้ที่พึ่งกลับมีเพิ่มมากขึ้น จนเป็นสาเหตุหนึ่งที่น่าไปสู่การตัดสินใจฆ่าตัวตายของคนญี่ปุ่นจำนวนมาก โดยแม้ว่าในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาพบว่ามีจำนวนลดลงอย่างต่อเนื่อง แต่การเสียชีวิตด้วยสาเหตุดังกล่าวก็ทำให้ญี่ปุ่นกลายเป็นประเทศที่มีจำนวนผู้เสียชีวิตจากการฆ่าตัวตายมากที่สุดในประเทศกลุ่ม G7 อีกทั้งยังเป็นประเทศเดียวในบรรดาสมาชิกทั้ง 7 ประเทศ ที่การฆ่าตัวตายเป็นสาเหตุที่สูงที่สุดของการเสียชีวิตในกลุ่มคนหนุ่มสาวอีกด้วย

โดยพบว่าในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา มีเด็กและเยาวชนอายุต่ำกว่า 19 ปี เสียชีวิตจากการฆ่าตัวตาย อยู่ราว 500-600 คนต่อปี มาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสาเหตุสำคัญของการฆ่าตัวตายในเด็กและเยาวชนเกิดจากการถูกกลั่นแกล้งจากเพื่อนและปัญหาภายในครอบครัว (尾形, 2019)

ที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการอาศัยอยู่ในเมืองใหญ่ที่ภายนอกดูเหมือนจะเป็นพื้นที่ที่มีเสน่ห์ มีผู้คนมากมาย มาอยู่ร่วมกันอย่างคึกคัก มีความเจริญรุ่งเรือง มีแสง สี เสียง ที่ทำให้ผู้คนจำนวนมากหลงใหลใฝ่ฝัน แต่แท้ที่จริงแล้วกลับเต็มเปี่ยมไปด้วยความโดดเดี่ยวจากการถูกปล่อยให้อยู่อย่างเดียวดายในสังคม หรือความรู้สึกอ้างว้างว่าเหว่ จนนำไปสู่ปัญหาความไม่มั่นคงทางจิตใจ ดูเหมือนจะทวีความรุนแรงมากขึ้น ในประชากรวัยหนุ่มสาวรวมถึงประชากรในวัยทำงาน ซึ่งควรจะเป็นวัยที่สดใส กล้าลองผิดลองถูก สนุกสนานกับการอยู่ร่วมกับเพื่อนฝูงและผู้คนจำนวนมาก

อย่างไรก็ตามแม้ภาวะป्लीกิวเวกทางสังคมจะพบเห็นได้กับประชาชนทุกเพศทุกวัย แต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากภาวะดังกล่าว สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนในกลุ่มผู้สูงอายุ โดยผลสำรวจแสดงให้เห็นว่า การที่ต้องอาศัยอยู่เพียงลำพังตัวคนเดียวทำให้ผู้สูงอายุต้องประสบกับปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินชีวิตหลายประการ โดยปัญหาที่พบมากที่สุดก็คือ

ปัญหาเกี่ยวกับการเจ็บป่วยทางร่างกาย ซึ่งมีสูงถึงร้อยละ 40 ตามมาด้วยปัญหาเกี่ยวกับภาวะสมองเสื่อม ร้อยละ 32.8 และความยากลำบากในการออกนอกบ้าน ร้อยละ 25.3 ตามลำดับ นอกเหนือจากปัญหาหลักดังกล่าวแล้ว ยังมีปัญหาอื่น ๆ อีกมากมายที่เกิดขึ้นสืบเนื่องจากการที่ผู้สูงอายุต้องอาศัยอยู่ตามลำพัง เพียงผู้เดียว ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน เกี่ยวกับการจัดการขยะ (ゴミ屋敷) ปัญหาโรคซึมเศร้า เป็นต้น และหากผู้สูงอายุเหล่านี้ต้องประสบกับปัญหาหลาย ๆ อย่าง พร้อมกัน ก็ยิ่งส่งผลกระทบต่อที่น่ากังวลมากขึ้นตามไปด้วย ทั้งปัญหาการฆ่าตัวตาย ปัญหาอาชญากรรมที่เกิดขึ้นโดยผู้สูงอายุ ฯลฯ จึงอาจกล่าวได้ว่าปัญหาสังคมหลายประการที่เกิดขึ้น มีความเกี่ยวข้องข้องกับการที่ผู้คนที่ต้องอาศัยอยู่อย่างโดดเดี่ยวและไร้ที่พึ่งในปัจจุบันอย่างลึกซึ้ง (みんなの介護, 2017)

เหตุการณ์สะเทือนใจอันเกิดจากภาวะปลีกวิเวกทางสังคม

ภาวะของการปลีกวิเวกทางสังคมในปัจจุบัน ทำให้ผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเมืองขาดที่พึ่งพาทางใจ รวมถึงขาดที่ปรึกษาเมื่อต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต ส่งผลไปสู่การเกิดขึ้นของเหตุการณ์น่าสะเทือนใจหลากหลายรูปแบบอย่างต่อเนื่องที่เกิดขึ้นโดยไม่จำกัดเพศ การศึกษา หรือแม้แต่สถานะทางสังคม โดยเหตุการณ์น่าสะเทือนใจดังกล่าวสามารถจำแนกออกได้เป็นรูปแบบต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ความโดดเดี่ยวที่นำไปสู่การเป็นแม่ที่ละทิ้งลูก

เหตุการณ์แรกเป็นเหตุการณ์น่าสลดใจที่เกิดขึ้นจากการต้องดำเนินชีวิตด้วยความโดดเดี่ยว ไร้ที่พึ่งพาทั้งทางกายภาพและทางเศรษฐกิจ ของผู้ที่ต้องแบกภาระการเลี้ยงดูบุตรด้วยการเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว จนไม่มีศักยภาพเพียงพอที่จะเอาใจใส่บุตรของตนให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างแข็งแรงสมบูรณ์ และในที่สุดจำเป็นต้องละทิ้ง ไม่สามารถให้การดูแลบุตรดังที่ผู้เป็นพ่อแม่ทั่วไปพึงกระทำ โดยในวันที่ 25 มกราคม 2020 ชายคนหนึ่งซึ่งอ้างตัวว่าเป็นพ่อ ได้โทรศัพท์เข้าแจ้งความกับเจ้าหน้าที่ตำรวจว่า ภรรยาที่เลิกกันไปแล้วติดต่อมาหาตนด้วยความตื่นตระหนกว่า ลูกสาวไม่มีลมหายใจ ทีมแพทย์ฉุกเฉินจึงรีบเข้าไปยังที่เกิดเหตุเพื่อให้ความช่วยเหลือ โดยเมื่อถึงที่เกิดเหตุได้พบเด็กทารกเพศหญิงอยู่ในสภาพมอมแม่งนอนหมดสติ จึงรีบนำตัวส่งโรงพยาบาล แต่ก็ไม่สามารถช่วยชีวิตไว้ได้อย่างทันท่วงที โดยสาเหตุของการเสียชีวิตมาจากการขาดสารอาหารและน้ำ จนทำให้ร่างกายอ่อนแอ ทั้งนี้จากการสืบสวนของเจ้าหน้าที่ตำรวจจึงได้ทราบว่า ผู้เสียชีวิตเป็นทารกเพศหญิง มีอายุ 10 เดือน มีน้ำหนักตัวไม่ถึง 5 กิโลกรัม อยู่ในสภาพขาดสารอาหารอย่างรุนแรง ไม่ได้รับการนำตัวไปเข้ารับการรักษาอย่างถูกต้องและเหมาะสม โดยผู้เป็นแม่ (23 ปี) มีบุตรอีก 2 คน เป็นหญิง 1 คน (5 ปี) และชายอีก 1 คน (3 ปี) รวมสมาชิกในครอบครัวทั้งสิ้น 4 คน

แต่ผู้ที่อาศัยอยู่ในละแวกใกล้เคียงมักได้ยินผู้เป็นแม่พูดกับคนรอบข้างอยู่บ่อยครั้งว่า ตนไม่มีเพื่อนฝูงที่คบหาสมาคมหรือพึ่งพาอาศัยใด ๆ เลย (高室, 真田, & 佐藤, 2020)

ข่าวสะเทือนใจในลักษณะดังกล่าวมีให้เห็นบ่อยครั้งตามหน้าหนังสือพิมพ์ โดยต่อมาในเดือนสิงหาคม 2020 ก็เกิดเหตุการณ์ลักษณะเดียวกันคือ ผู้เป็นแม่วัย 30 ปี คลอดลูก (ซึ่งไม่รู้ว่าใครเป็นพ่อ) ด้วยตนเองในบ้าน โดยเจตนาที่จะเสี่ยงดูด้วยตนเองเนื่องจากไม่ต้องการให้ผู้คนรอบตัวรับรู้ว่ามีลูก ด้วยความต้องการที่จะปกปิดข้อเท็จจริงดังกล่าวทำให้เธอจำเป็นต้องปลีกวิเวกตัวเองออกจากสังคม โดยในวันที่เกิดเหตุผู้เป็นแม่ได้โทรแจ้งเหตุด่วนเหตุร้ายกับตำรวจ ภายหลังจากกลับมาจากที่ทำงานและพบว่าลูกของตนไม่มีลมหายใจแล้ว ทั้งนี้จากการสืบสวนพบว่า ทารกในวัย 3 เดือน ถูกทอดทิ้งอยู่ลำพังภายในห้องพักยาวนานถึง 16 ชั่วโมง โดยผู้ต้องหาให้เหตุผลที่ทอดทิ้งทารกไว้เพียงลำพังว่า ตนไม่มีทางเลือกอื่นเนื่องจากจำเป็นต้องออกไปทำงานเพื่อหาเงินมาใช้ประทังชีพ นอกจากนี้จากการสอบสวนยังพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ต้องหากับมารดาหรือสมาชิกคนอื่นในครอบครัวไม่สู้ดีนัก (毎日新聞, 2020) จึงเป็นเหตุให้ผู้ต้องหาไม่ต้องการที่จะกลับไปพึ่งพาคนในครอบครัว จนนำไปสู่เหตุการณ์ที่น่าสะเทือนใจครั้งนี้ขึ้น

อีกเหตุการณ์หนึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเวลาไล่เลี่ยกัน โดยในครั้งนี้ผู้เป็นแม่คลอดลูกในห้องน้ำและปล่อยทารกทิ้งไว้ในสภาพไร้คนดูแลเลี้ยงดู จนกระทั่งเมื่อเวลาผ่านไปกว่า 3 สัปดาห์ จึงมีผู้เข้ามาพบศพทารก จากการสืบสวนคดีพบว่า ผู้เป็นแม่ เป็นบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาโดยได้รับการประเมินอายุสมองที่ 8 ปี 9 เดือน เธอให้ปากคำว่าตนรับทราบว่าจะตั้งครรภ์กับคู่อรัก (ซึ่งเป็นผู้ที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาด้วยเช่นกัน) ราวเดือนสิงหาคม 2019 จากเรื่องวัดการตั้งครรภ์ แต่ถึงแม้ว่าตนและคนรักจะยินดีกับการตั้งครรภ์ พวกเขาก็ไม่กล้าที่จะเล่าให้คนในครอบครัวฟังได้ จากนั้นจึงปกปิดการตั้งครรภ์มาโดยตลอด และไม่ได้ทำการฝากครรภ์กับสถานบริการสาธารณสุขแห่งใดเลย ส่วนในวันที่คลอดบุตรนั้น เธออ้างว่าไม่รู้ว่าทารกที่คลอดออกมายังมีชีวิตอยู่ เนื่องจากคิดว่าได้แท้งลูกไปแล้ว จึงทอดทิ้งทารกไว้เพียงลำพังในห้องน้ำโดยไม่นำมาเลี้ยงดูเฉกเช่นทารกทั่วไป ซึ่งในกรณีนี้ทนายของผู้ต้องหาได้นำประเด็นเกี่ยวกับความบกพร่องทางสติปัญญามาใช้เพื่อต่อสู้คดีอาญา โดยให้เหตุผลว่าผู้ต้องหาดำเนินการไปด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ คดีดังกล่าวส่งผลให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง หันมาให้ความสำคัญกับการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องเพศ ให้แก่ผู้ที่มีความบกพร่องทางสติปัญญามากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเล็งเห็นถึงปัญหาการไร้ที่พึ่งของกลุ่มคนชายขอบมากขึ้นอีกด้วย (毎日新聞, 2020)

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นล้วนเป็นผลจากสภาพสังคมที่การอยู่อย่างโดดเดี่ยวกลายเป็นภาวะปกติของการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน จนทำให้ความช่วยเหลือพึ่งพากันระหว่างคนในครอบครัว ตลอดจนเพื่อนบ้านหรือคนใกล้ชิดค่อย ๆ จางหายไป ผู้เป็นแม่โดยเฉพาะอย่างยิ่งแม่เลี้ยงเดี่ยว จึงต้องแบกรับภาระการเลี้ยงดูบุตร รวมถึงการหาเลี้ยงชีพเพื่อประทังชีวิตแต่เพียงผู้เดียว ทำให้การเลี้ยงดูบุตรเกิดความบกพร่อง อีกทั้งกลายเป็นความเครียด ความท้อแท้ นำไปสู่การละเลยที่จะให้ความดูแลบุตร (Neglect: ネグレクト) ซึ่งในประเทศญี่ปุ่นถือเป็นการทารุณกรรมเด็กประเภทหนึ่ง

ความโดดเดี่ยวที่นำไปสู่การตัดสินใจจบชีวิตตนเอง

อีกสองเหตุการณ์ที่สร้างความสะเทือนใจให้กับคนทั่วประเทศญี่ปุ่น ได้แก่ ข่าวการฆ่าตัวตายของนักมวยปล้ำหญิงที่กำลังมาแรง และข่าวการฆ่าตัวตายของนักแสดงอนาคตไกลอย่างต่อเนื่องภายในระยะเวลาไม่กี่เดือน เหตุการณ์แรกเกิดขึ้นในวันที่ 23 พฤษภาคม 2020 โดยมีรายงานว่าพบ คิมูระ ฮานะ (木村花) นักมวยปล้ำหญิงดาวรุ่งชื่อดังวัย 22 ปี ฆ่าตัวตายในที่พัก ซึ่งภายหลังจากการสืบสวนคดี พบว่า คิมูระ ต้องทนทุกข์ทรมานกับการกลั่นแกล้งออนไลน์อย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่เธอตัดสินใจร่วมในรายการ “เทอร์เรสเฮาส์ (Terrace House)” รายการเรียลลิตีโชว์ที่ได้รับการเผยแพร่ในสื่อ Netflix จนเป็น

ที่รู้จักและได้รับความนิยมนอย่างสูง แต่เนื่องจากภาพลักษณ์ของความเป็นผู้หญิงก้าวร้าว นิยมความรุนแรง ที่ถูกนำเสนอผ่านทั้งในเวทีมวยปล้ำและในรายการเทอร์เรสเฮาส์ ทำให้มีแฟนรายการจำนวนมากเกิดความเกลียดชังในตัวเธอ และส่งข้อความก่อกวนด้วยภาษาที่หยาบคาย ไปยังสื่อโซเชียล ส่วนตัวของเธออย่างต่อเนื่อง บ้างก็ติติงเกี่ยวกับลักษณะรูปร่างหน้าตาของเธอ บ้างก็สาปแช่งว่าคนอย่างเธอไม่ควรอยู่ในโลกนี้ จนทำให้เธอต้องตกอยู่ในภาวะซึมเศร้าและเป็นเหตุให้เธอตัดสินใจจบชีวิตลงอย่างโดดเดี่ยว พร้อมคำขอโทษที่ทิ้งไว้ให้กับเหล่าแฟนคลับจำนวนมาก ท่ามกลางความเสียใจของญาติพี่น้องและเพื่อนร่วมงานของเธอ ซึ่งไม่มีใครคาดคิดว่าเธอจะเลือกหนทางในการจบชีวิตของตน เพื่อหลุดพ้นจากปัญหาที่ต้องเผชิญนี้ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้หลายฝ่ายหันมาให้ความสนใจตระหนักถึงผลกระทบร้ายแรงอันเกิดจากการกลั่นแกล้งผู้อื่นด้วยถ้อยคำที่รุนแรงอย่างไร้ความรับผิดชอบผ่านทางสื่อออนไลน์ ตลอดจนจนเกิดเป็นความเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องให้สังคมหันมาให้ความสำคัญกับการหาแนวทางรับมือกับปัญหาดังกล่าวอย่างจริงจัง

เหตุการณ์ถัดมาเกิดขึ้นภายในระยะเวลาห่างกันไม่ถึง 2 เดือน โดยในวันที่ 18 กรกฎาคม 2020 มีรายงานข่าวว่าพบมิอูระ ฮารูมะ (三浦春馬) พระเอกชื่อดัง เสียชีวิตอยู่ในห้องพัก ซึ่งภายหลังจากที่ข่าวดังกล่าวได้รับการเผยแพร่ออกไป ส่งผลให้

แฟนคลับของเขาทั่วประเทศญี่ปุ่นโศกเศร้าเสียใจและสะเทือนใจเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มแฟนคลับที่เป็นวัยรุ่นจนทำให้หลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เชี่ยวชาญทางด้านจิตวิทยา จำเป็นต้องนำเสนอแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องให้กับกลุ่มคนที่ได้รับความสะเทือนใจจากการฆ่าตัวตายของดาราดังที่ตนชื่นชอบในครั้งนี้ เพื่อไม่ให้นำไปสู่การเกิดขึ้นของโศกนาฏกรรมแบบลูกโซ่ต่อไป (碓井, 2020) อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเวลาจะผ่านเลยมาระยะหนึ่งแล้ว แต่ก็ไม่มีสื่อใด ๆ นำเสนอสาเหตุอย่างเป็นทางการที่ชัดเจนที่ทำให้มีอูระตัดสินใจจบชีวิตลงด้วยวัยเพียง 30 ปี โดยมีการนำเสนอเพียงแค่ว่าจากการสอบถามเพื่อนและคนใกล้ชิดของเขา พบว่า มีอูระ ได้ตัดขาดตัวเองออกจากสื่อโซเชียลแทบจะทุกประเภทมาระยะหนึ่งแล้ว (デイリー, 2020) นอกจากนี้คนรอบตัวก็ยังไม่เคยระแคะระคายเลยแม้แต่น้อย ว่ามีอูระกำลังต้องเผชิญกับปัญหาอันหนักหน่วงจนถึงขั้นทำให้เขาตัดสินใจจบชีวิตลง เนื่องจากเขาแทบไม่พูดคุยหรือปรึกษาปัญหาหรือความกังวลใจกับใคร การฆ่าตัวตายของเขาจึงทำให้ผู้คนรอบตัวของเขา และแฟนคลับทั่วประเทศญี่ปุ่น ตกอยู่ในภาวะสะเทือนใจอย่างรุนแรง

การฆ่าตัวตายของดารานักแสดงที่กำลังอยู่ในความนิยมและยังมีอนาคตอีกยาวไกล ไม่ได้จบลงที่มีอูระเท่านั้น หากแต่หลังจากนั้นอีกเพียง 2 เดือน คือในวันที่ 14 กันยายน 2020 ได้มีการนำเสนอข่าวการเสียชีวิตของ อาชินะ เซ (芦名星)

ดาราสาววัย 36 ปีที่กำลังได้รับความนิยมผ่านงานละครและโฆษณาที่มีการเผยแพร่อย่างต่อเนื่อง โดยพบว่าการเสียชีวิตในครั้งนี้ก็เกิดจากการตัดสินใจจบชีวิตลงของนางเอกสาวด้วยตนเองเช่นกัน หลังจากนั้นเพียง 6 วัน ข่าวการฆ่าตัวตายของ ฟุจิกิ ทาคาชิ (藤木孝) นักแสดงชายชื่อดังวัย 80 ปี ก็ถูกเผยแพร่ผ่านทางสื่อมวลชนในประเทศญี่ปุ่น ยิ่งความสะเทือนใจสู่สังคมญี่ปุ่นอย่างต่อเนื่อง

ความเศร้าสลดต่อการเสียชีวิตของนักแสดงที่มีชื่อเสียงในประเทศญี่ปุ่นยังไม่หยุดลงเพียงเท่านี้ ต่อมาในวันที่ 28 กันยายน 2020 ทั้งประเทศญี่ปุ่นก็ต้องได้รับทราบข่าวการเสียชีวิตของ ทาเกอูจิ ยูโกะ (竹内結子) นักแสดงสาวมากความสามารถที่ตัดสินใจจบชีวิตของตนลงด้วยวัยเพียง 40 ปี หลังจากที่เพิ่งแต่งงานใหม่กับนักแสดงรุ่นน้อง และคลอดบุตรชายคนที่ 2 เมื่อเดือนมกราคม 2020 อีกทั้งภาพครอบครัวที่อบอุ่นของเธอก็เพิ่งได้รับการนำเสนอผ่านนิตยสารบันเทิงหลายฉบับ อีกทั้งตัวเธอเองก็เพิ่งให้สัมภาษณ์ถึงภาพอนาคตของเธอหลังจากที่เพิ่งเข้าสู่วัย 40 ปี ด้วยรอยยิ้มที่สดใสกับสื่อมวลชนก่อนหน้านั้นไม่นาน

การเสียชีวิตของนักแสดงที่มีชื่อเสียงในวงการบันเทิงอย่างต่อเนื่องถึง 4 คนในเวลาเพียง 2 เดือนกว่า นำมาซึ่งความฉงนสงสัยของสังคมและผู้คนรอบข้างเป็นอย่างมาก

เนื่องจากทุกคนเป็นนักแสดงที่กำลังประสบความสำเร็จ
ในอาชีพการงาน อีกทั้งไม่เคยแสดงอาการหรือท่าทีของความเป็น
ผู้ที่แบกปัญหาหรือความกังวลใจอันหนักหน่วงให้คนใกล้ชิด
ได้เห็นเลย จากการเสียชีวิตดังกล่าวจึงทำให้หลายฝ่าย
แสดงความคิดเห็นว่า แม้สาเหตุของการตัดสินใจจบชีวิตลง
อาจเกิดขึ้นมาจากปัจจัยในหลายด้าน เช่น ความเครียดจาก
การทำงานและการหารายได้ ปัญหาเกี่ยวกับครอบครัวหรือ
การเลี้ยงดูบุตร ฯลฯ แต่หากสังคมไม่ได้อยู่ในช่วงของการกักตัว
ภายใต้สถานการณ์โควิด 19 ที่ทำให้โอกาสในการพบปะ พูดคุย
ร่วมกันกับผู้อื่นเพื่อระบายความเครียดมีลดลง เหตุการณ์
อันน่าเศร้าสลดนี้อาจไม่เกิดขึ้นก็เป็นได้ (青沼, 2020)

ภาพ 3 (บนจากซ้ายไปขวา) คิมูระ ฮานะ, มิอูระ ฮารุมะ, อาชินะ เซ
(ล่างจากซ้ายไปขวา) ฟุจิกิ ทาคาชิ และ ทาเกอูจิ ยูโกะ
(ภาพจาก yahoo.co.jp)

เพื่อเป็นการป้องกันปัญหาการฆ่าตัวตาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฆ่าตัวตายของบุคคลที่มีชื่อเสียงในสังคม ไม่ให้ส่งผลกระทบต่อจิตใจต่อสาธารณชนจนอาจพัฒนากลายเป็นความเสี่ยงต่อพฤติกรรมการลอกเลียนแบบ จนมีผู้ตัดสินใจฆ่าตัวตายเป็นจำนวนมากขึ้น ภายหลังการเผยแพร่ข่าวการเสียชีวิตของอาชินะ เซ ซุนย์ส่งเสริมมาตรการการป้องกันการฆ่าตัวตาย (いのち支える自殺対策推進センター) ภายใต้อภิศาสตร์ของสุขภาพของญี่ปุ่น จึงออกประกาศขอความร่วมมือให้สื่อมวลชน ใช้ความระมัดระวังในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร โดยไม่ใช้ภาษาที่ก่อให้เกิดความสะเทือนใจ ไม่อธิบายรายละเอียดเชิงลึกเกี่ยวกับการฆ่าตัวตาย ไม่นำเสนอข่าวสารดังกล่าวมากเกินไปจนเกินจำเป็น ตลอดจนพยายามหลีกเลี่ยงการใช้คำว่า “ฆ่าตัวตาย” ให้น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ นอกจากนี้ ทุก ๆ ครั้งที่มีการนำเสนอข่าวสารในลักษณะดังกล่าว จะมีการนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับช่องทางการให้คำปรึกษาปัญหา ข้อกังวลใจ เช่น เบอร์โทรศัพท์สายด่วน รวมถึงข้อมูลเกี่ยวกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แนบไว้ที่ส่วนท้ายของทุก ๆ ข่าวที่นำเสนอด้วย นอกจากนี้รัฐบาลยังออกมารณรงค์ให้ประชาชนที่มีปัญหาความกังวลใจ ให้ความสำคัญกับการเข้ารับคำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญผ่านสายด่วน หรือ ช่องทางการติดต่อสื่อสารต่าง ๆ ที่รัฐบาลได้จัดให้ เพื่อป้องกันปัญหาการฆ่าตัวตายอันเกิดจากภาวะความเครียดหรือความกังวลภายใต้การระบาดของโรคโควิด-19

ด้วยเช่นกัน (AFPBB News, 2020) ทั้งนี้เนื่องจากพบว่าแม้ในช่วงต้นปีตั้งแต่เดือนมกราคม จนกระทั่งถึงเดือนกรกฎาคม 2020 จำนวนผู้เสียชีวิตจากการฆ่าตัวตายภายในประเทศลดลงจากปีที่ผ่านมา แต่เมื่อเข้าสู่เดือนสิงหาคม กลับมีจำนวนถึง 1,849 ราย หรือเพิ่มสูงขึ้นกว่าปีที่ผ่านมา 246 ราย โดยมีอัตราส่วนของเพศหญิงเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 40 (東スホ, 2020)

ความโดดเดี่ยวที่นำไปสู่การตายที่ไม่มีคนรับรู้

อีกสองเหตุการณ์เป็นตัวอย่างเรื่องราวการตายอย่างโดดเดี่ยวที่มีให้เห็นแทบทุกวันในปัจจุบัน เหตุการณ์แรกเป็นชายในช่วงวัย 40-45 ปี ที่มีผู้พบในสภาพไร้วิญญาณภายในห้องพักของเขาเองภายหลังการเสียชีวิตราว 1 เดือน ซึ่งจากการเก็บรวบรวมข้อมูลพบว่า ชายผู้นี้อยู่ในสภาพอิคิโคโมริ⁶ (ひきこもり) และไม่ได้ประกอบอาชีพใด ๆ มาเป็นเวลายาวนานกว่า 20 ปี โดยก่อนหน้านี้เขาอาศัยอยู่ร่วมกับผู้เป็นบิดาและมารดา แต่ภายหลังจากที่ทั้งคู่เสียชีวิตลง ทำให้เขาต้องใช้ชีวิตอยู่ในที่พักดังกล่าวโดยลำพัง มีเพียงทรัพย์สินสมบัติที่ได้รับจากพ่อแม่เพื่อใช้จ่ายสิ่งจำเป็นในการประทังชีวิต ญาติที่อาศัยอยู่

⁶ ผู้ที่เก็บตัวอยู่โดยลำพังเพียงคนเดียวในพื้นที่ส่วนตัว และพยายามไม่ยุ่งเกี่ยวใดๆ กับโลกภายนอก โดยจะออกมานอกพื้นที่ส่วนตัวแค่เฉพาะในเวลาที่มีเหตุการณ์บีบบังคับ เช่น ออกไปร้านสะดวกซื้อเพื่อซื้ออาหารและปัจจัยที่จำเป็นเท่านั้น ทั้งนี้จากการสำรวจของสำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคในเดือนเมษายน 2019 พบว่า ประชาชนชาวญี่ปุ่นในช่วงอายุ 40-64 ปีทั่วประเทศ ที่เก็บตัวอยู่ในที่พักเป็นเวลายาวนานกว่าครึ่งปี มีจำนวนทั้งสิ้นราว 613,000 คน (菅野, 2020)

ในบริเวณใกล้เคียงได้เล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการใช้ชีวิตของชายผู้นี้ว่า เขาใช้เวลาในแต่ละวันอยู่กับการนั่งบริเวณโต๊ะนั่งเล่น ไม่ขยับไปไหนไกลกว่านั้น โดยจะลุกออกจากโต๊ะก็เพียงเมื่อต้องการไปเข้าห้องน้ำ อาบน้ำ หรือเมื่อจำเป็นต้องออกไปนอกบ้านเพื่อซื้ออาหารจากซูเปอร์มาร์เก็ตเท่านั้น ส่วนข้าวของเครื่องใช้อื่น ๆ ที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เขาจะใช้วิธีสั่งซื้อออนไลน์จากเว็บไซต์อะเมซอนเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ด้วยเหตุที่ไม่กล้าออกไปนอกบ้านเพราะกลัวสายตาของเพื่อนบ้านหรือคนรอบข้างทำให้เขาเลือกใช้วิธีสะสมขยะมูลฝอยต่าง ๆ ไว้บริเวณพื้นที่ว่างมุมหนึ่งของห้องโดยไม่นำออกไปทิ้งในพื้นที่ที่มีการกำหนดไว้ภายนอก สภาพห้องพักของเขาเต็มไปด้วยฝุ่นที่จับตัวกันเป็นคราบขาวอยู่ทั่วทุกแห่งทั่วห้อง และขยะพลาสติกจากภาชนะใส่อาหารที่เขารับประทานเพื่อประทังชีวิตในแต่ละวันส่วนมากเป็นอาหารที่ซื้อจากร้านสะดวกซื้อ บะหมี่กึ่งสำเร็จรูป อาหารขยะ และขนมขบเคี้ยว ซึ่งล้วนแต่มีคุณค่าทางสารอาหารต่ำ บริเวณห้องน้ำและอ่างล้างหน้าก็ถูกปล่อยให้อยู่ในสภาพที่สกปรกเลอะเทอะ ขาดการทำความสะอาดเป็นเวลายาวนาน ส่วนห้องครัวหรืออุปกรณ์เครื่องครัวต่าง ๆ ก็เห็นได้อย่างชัดเจนว่าแทบไม่ได้รับการใช้งานเลย (菅野, 2019) ซึ่งสภาพที่บุคคลหนึ่งละเลยหรือไม่สามารถดูแลเอาใจใส่ตนเอง (self-neglect) เช่นนี้เป็นสภาพที่พบเห็นได้บ่อยครั้งกับผู้ที่ถูกค้นพบว่าเสียชีวิตอย่างโดดเดี่ยวในประเทศญี่ปุ่น (菅野, 2020)

ส่วนกรณีที่สอง ผู้เสียชีวิตเป็นหญิงโสดวัย 40 ปี อาศัยอยู่ลำพังตัวคนเดียว ประกอบอาชีพขายของออนไลน์ หรือในลักษณะของ “ดิจิทัลโนแมด⁷ (Digital Nomad: ノマドワーカー)” จึงทำให้เธอสามารถใช้ชีวิตทั้งวันอยู่ภายในห้องพักได้ โดยไม่มีความจำเป็นต้องออกไปสู่โลกภายนอก จากการตรวจสอบ การเสียชีวิตของหญิงคนดังกล่าวพบว่า เธอมีความแตกต่างจาก กรณีของชายคนแรกอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือไม่ได้เป็นผู้ใ้รงานทำ หรือต้องประสบกับปัญหาความยากจนแต่อย่างใด ในทางกลับกัน หญิงผู้นี้มีลักษณะการทำงานอย่างบ้าคลั่ง (workaholic) จนทำให้มีเงินเก็บอยู่ในธนาคารถึงกว่า 10 ล้านบาท และมีสินค้าแบรนด์เนมสะสมอยู่เต็มห้อง แต่เนื่องจากการทำงานอย่าง ไม่ลืมหูลืมตานี้เอง ทำให้เธอละเลยที่จะให้ความสำคัญกับการดูแลตนเอง และไม่ใส่ใจกับการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้นรอบข้าง ไม่ว่าจะเป็เพื่อน คนรัก หรือแม้กระทั่งญาติพี่น้อง จนต้อง ตกอยู่ในสภาพโดดเดี่ยว ทั้งชีวิตของเธอมีเพียงแค่งานเท่านั้น ที่เป็นเพื่อน แต่ในด้านของรูปแบบการใช้ชีวิตนั้น แทบจะไม่มี ความแตกต่างไปจากกรณีศึกษาแรกข้างต้น กล่าวคือไม่ใส่ใจ ดูแลตัวเอง ไม่ทำอาหารเอง โดยซื้อแต่เพียงอาหารขยะหรืออาหาร ที่มีคุณค่าทางอาหารต่ำ เช่น บะหมี่กึ่งสำเร็จรูป เพื่อประทังชีวิต

⁷ คนที่อาศัยประโยชน์จากเทคโนโลยีเพื่อสร้างรายได้ให้กับตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องมี สถานที่ทำงานที่ชัดเจน สามารถทำงานจากที่ไหนก็ได้ที่มีสิ่งอำนวยความสะดวก ในการหารายได้ ได้แก่ laptop, smartphone, digital camera และ WiFi

สภาพแวดล้อมภายในห้องพักเต็มไปด้วยขยะและเศษอาหาร
ที่หลีกเลี่ยงการรับประทาน

กรณีของผู้ที่หมกมุ่นแต่การทำงานจนกระทั่งละเอียด
ที่จะดูแลสุขภาพของตัวเอง จนต้องจบชีวิตลงด้วยการตาย
อย่างโดดเดี่ยวนั้น มีให้เห็นอยู่ไม่น้อยในสังคมญี่ปุ่น โดยเฉพาะกลุ่ม
“ดิจิทัลโนแมด” หรือคนที่ทำงานในสายงานเกี่ยวกับเทคโนโลยี
สารสนเทศที่สามารถทำงานจากบ้านได้ มักเป็นกลุ่มที่มีความ
ความเสี่ยงของการตายอย่างโดดเดี่ยวสูง เนื่องจากคนเหล่านี้
สามารถทำงานได้โดยไม่จำเป็นต้องติดต่อหรือมีปฏิสัมพันธ์
กับผู้อื่นอย่างใกล้ชิด จนทำให้พวกเขามีชีวิตอยู่อย่างโดดเดี่ยว
โดยไม่รู้ตัวนั่นเอง ในกรณีของคนกลุ่มนี้จึงมีความน่าเป็นห่วง
กว่ากลุ่มผู้สูงอายุที่ต้องอยู่ในสภาพที่โดดเดี่ยวเหมือนกัน
เนื่องจากกรณีผู้สูงอายุนั้น ภาครัฐได้ให้ความสนใจและตระหนัก
ถึงปัญหา โดยยื่นมือเข้ามาให้ความช่วยเหลือและป้องกัน
อย่างเป็นทางการ แต่ความตระหนักดังกล่าวยังไม่ขยายมาสู่
กลุ่มคนในวัยทำงานที่ดูเหมือนว่าเลือกที่จะอยู่ในสภาวะที่
โดดเดี่ยวด้วยตัวเอง (菅野, June 23, 2019)

ปัจจัยสู่การปลีกวิเวก

ปัจจัยที่มีผลผลักดันให้สังคมญี่ปุ่นกลายเป็นสังคม
แห่งการปลีกวิเวก ที่ผู้คนมีแนวทางการดำเนินชีวิตแบบต่างคน
ต่างอยู่ ขาดการมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันโดยตรง เกิดจาก

สาเหตุต่าง ๆ ประกอบกันอย่างซับซ้อนหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาเป็นชุมชนเมือง ภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำ รวมถึงความเจริญก้าวหน้าของระบบเทคโนโลยีสารสนเทศอันนำไปสู่ความนิยมในบริการเครือข่ายสังคม (Social Network Service หรือ SNS) ของประชากรรุ่นใหม่ ซึ่งยิ่งความชัดเจนของปัจจัยทั้งหมดดังกล่าวมีมากขึ้นเท่าใด สภาวะของการเป็นสังคมปลีกวิเวกตลอดจนผลกระทบในแง่ลบอันเกิดจากการเป็นสังคมปลีกวิเวกก็ยังมีเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น ทั้งนี้ปัจจัยที่ส่งเสริมให้ญี่ปุ่นก้าวเข้าสู่ภาวะของการปลีกวิเวกทางสังคมสามารถสรุปออกได้ดังต่อไปนี้

การกลายเป็นชุมชนเมือง

พัฒนาการอย่างรวดเร็วทางเศรษฐกิจ ตลอดจนความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีภายหลังการสิ้นสุดลงของสงครามโลกครั้งที่สอง ทำให้ญี่ปุ่นเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก สิ่งหนึ่งซึ่งปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม อันนำไปสู่การดำเนินชีวิตในลักษณะของสังคมเมืองที่เข้ามาแทนที่รูปแบบของสังคมชนบท (นรินุช ดำรงชัย, 2019) ผลจากการเติบโตกลายเป็นเมือง (city) ตลอดจนการแพร่กระจายของค่านิยมการใช้ชีวิตแบบคนเมืองอย่างรวดเร็ว ส่งผลดีทั้งในด้านโอกาสทางการศึกษา การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ สันทนาการ มาตรฐานการดำรงชีพ

ที่สูงขึ้น การดำเนินชีวิตที่สะดวกสบายมากยิ่งขึ้น อันส่งผลให้ผู้คนมีความจำเป็นในการพึ่งพากันน้อยลงเนื่องจากมีสิ่งอำนวยความสะดวกครบครันรอบตัว ปรากฏการณ์การกลายเป็นเมืองทำให้รูปแบบความสัมพันธ์ภายในชุมชนเจือจางลง ผู้คนมากขึ้นหลายตาสามารถพบปะสังสรรค์โดยที่ไม่จำเป็นต้องรู้จักกันอย่างลึกซึ้ง ขณะเดียวกันแม้ภายนอกจะดูเหมือนเป็นการอยู่ร่วมในสังคมเดียวกัน แต่ก็มี การแบ่งแยกการมีปฏิสัมพันธ์ตามลักษณะพื้นฐานทางเศรษฐกิจ การเมือง ชนชั้น และค่านิยม ชุมชนแออัดซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มคนที่มีฐานะยากจนสามารถพบเห็นได้ในระยะห่างเพียงไม่กี่กิโลเมตรจากย่านที่พักอาศัยอันหรูหราของกลุ่มชนชั้นสูงทางสังคม ซึ่งแม้ว่าในทางกายภาพแล้วสถานที่ทั้งสองแห่งจะมีความใกล้ชิดกันมาก แต่พื้นฐานทางเศรษฐกิจ รูปแบบการดำเนินชีวิต ตลอดจนค่านิยมของผู้คนที่อาศัยอยู่ในสองพื้นที่นี้ กลับต่างกันอย่างลิบลับ ข้อเท็จจริงเหล่านี้นำไปสู่ความไม่เป็นเนื้อเดียวกันทางจิตใจ (psychological homogeneity) ระหว่าง ปัญญาชน ชนชั้นกลาง นักปฏิรูปการเมือง นักธุรกิจ ฯลฯ ซึ่งล้วนแยกออกจากกันโดยสิ้นเชิง ส่งผลให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเมืองให้ความสำคัญแค่เพียงในกลุ่มของตนเองเท่านั้น (Weber, 1921)

เฟอร์ดินาน ทอยนีย์ (Tönnies, 1887) ได้จำแนกประเภทของสังคมตามลักษณะการดำเนินชีวิตของผู้คนภายในสังคมออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ สังคมชนบท (Gemeinschaft)

ที่สมาชิกมีความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่สนิทสนมกันแบบเพื่อนฝูงและญาติพี่น้อง สมาชิกทุกคนในสังคมรู้จักกันและมีการติดต่อพบประสังสรรค์กันอย่างเป็นกันเองอยู่เสมอ ส่วนอีกประเภทหนึ่งได้แก่ สังคมเมืองสมัยใหม่ (Gesellschaft) ที่สมาชิกในสังคมมีความสัมพันธ์แบบเป็นทางการ รู้จักกันแบบเฉพาะกิจ หรือรู้จักกันตามบทบาทและหน้าที่ของสังคม ผู้คนต่างมีวิถีชีวิตเป็นส่วนตัว มีความเป็นอยู่แบบปัจเจกบุคคล โดยไม่สนใจพบค้าสมาคมกับคนรอบข้าง เช่นเดียวกับที่ อีมิล เดอร์ไคม์ (Durkheim, 1983) ก็ได้ให้คำอธิบายในลักษณะใกล้เคียงกัน โดยเขากล่าวถึงพัฒนาการของสังคมว่าเริ่มต้นจาก “สังคมที่มีการยึดเหนี่ยวกันแบบกลไก (mechanical solidarity)” ได้แก่ สังคมก่อนการกลายเป็นสังคมอุตสาหกรรม ที่มีขนาดเล็ก ความร่วมมือและความสามัคคีภายในสังคมเกิดจากการที่สมาชิกทุกคนมีบทบาทที่คล้ายคลึงกัน และมีค่านิยม ความเชื่อ จารีตประเพณีเหมือนกัน จากนั้นจึงพัฒนาไปเป็น “สังคมที่มีการยึดเหนี่ยวกันแบบอินทรีย์ (Organic solidarity)” ได้แก่ สังคมขนาดใหญ่ที่พบเห็นได้ทั่วไปในยุคสมัยใหม่ ซึ่งตั้งอยู่บนความแตกต่างอันกลายเป็นอัตลักษณ์ของแต่ละบุคคล ความร่วมมือและความเป็นปึกแผ่นของสังคมเกิดเฉพาะภายในกลุ่มของผู้ที่มีบทบาทเฉพาะด้านเหมือนกัน ความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นของสมาชิกในสังคมจึงเกิดเฉพาะกับคนที่ทำหน้าที่เดียวกันเท่านั้น

การกลายเป็นเมืองจึงหมายถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของสังคม อันเกิดจากการที่ผู้คนย้ายถิ่นฐานเข้าไปอาศัยอยู่ในเมือง หรือในพื้นที่ที่มีประชากรอยู่อาศัยอย่างหนาแน่น จนพัฒนาเป็นรูปแบบพฤติกรรม การดำเนินชีวิต และค่านิยมที่มีลักษณะเฉพาะ อย่างไรก็ตามการใช้ชีวิตในพื้นที่ที่มีประชากรอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น มีแนวโน้มที่จะส่งผลให้เกิดภาวะความแปรปรวนทางจิตวิทยา (psychological disorders) ซึ่ง จอห์น คาลฮูน (John B. Calhoun) นักจิตวิทยาชาวอเมริกันได้นำเสนอ ทฤษฎีภาวะถดถอยทางพฤติกรรม (behavioral sink theory) เพื่ออธิบายการล่มสลายของพฤติกรรมซึ่งอาจเป็นผลมาจากความหนาแน่นของประชากร เขาทำการวิจัยร่วมกับสถาบันสุขภาพจิตแห่งชาติของสหรัฐอเมริกา ด้วยการนำหนูตัวผู้และตัวเมียมาอยู่ในกล่องขนาดกว้าง 2 เมตร ยาว 2 เมตร สูง 1.5 เมตร โดยภายในถังได้รับการรักษาอุณหภูมิที่ประมาณ 20 องศาเซลเซียส ซึ่งเป็นระดับอุณหภูมิที่ประชากรหนูสามารถดำรงชีวิตได้อย่างสุขสบาย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบของความหนาแน่นของประชากรต่อรูปแบบพฤติกรรมของสิ่งมีชีวิตภายใต้สภาพแวดล้อมที่สมบูรณ์ ทั้งอาหาร อากาศ และน้ำ ผลการวิจัยพบว่า ภายใต้สภาวะดังกล่าว ปริมาณของหนูจะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่เมื่อหนูมีจำนวนเพิ่มขึ้นในขณะที่ยังคงต้องอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มีขนาดเท่าเดิมจนพื้นที่ดังกล่าวเริ่มมีความแออัดมากขึ้น

จะสังเกตได้ถึงพฤติกรรมของหนูที่เปลี่ยนแปลงไป โดยหนูตัวผู้ส่วนใหญ่จะไม่ปกป้องอาณาเขต ไม่สืบพันธุ์ อีกทั้งยังพบสภาวะการเบี่ยงเบนทางเพศ ส่วนหนูตัวเมียก็จะมีพฤติกรรมที่ก้าวร้าวมากขึ้น ไม่ออกลูก ไม่เลี้ยงลูกอ่อน อัตราการเกิดลดลง อัตราการตายสูงขึ้น บางตัวจะอยู่ไม่นิ่งและกัดกินกันเอง นำมาสู่ข้อสรุปว่าสภาวะความหนาแน่นสูงแม้จะอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมที่พึงประสงค์ ก็ทำให้เกิดอาการเจ็บป่วยและมีพฤติกรรมผิดปกติเกิดขึ้น จนอาจนำไปสู่ความเสี่ยงของภาวะการสูญพันธุ์ได้ (Calhoun, 1962)

แม้ว่าจะมีกระแสวิพากษ์วิจารณ์งานวิจัยชิ้นนี้เป็นอย่างมาก โดยหลายฝ่ายมองว่าผลที่ออกมาเป็นเพียงผลจากการวิจัยกับสัตว์ ซึ่งอาจไม่สามารถนำมาใช้เปรียบเทียบกับประชากรมนุษย์ได้ เนื่องจากมนุษย์สามารถหาแนวทางในการปรับตัวและรับมือกับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ดีกว่าหนู จนทำให้ในเวลาต่อมาคาลฮูนหันมาพยายามดำเนินการวิจัยกับมนุษย์มากขึ้น โดยมุ่งเน้นไปที่งานวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการรับมือกับภาวะความเครียดอันเกิดจากความหนาแน่นของประชากรผ่านความพยายามในการปลีกตัวไปสู่การคิดสร้างสรรค์และงานศิลปะ (Calhoun, 1983) แต่อย่างไรก็ตามยังมีนักวิชาการอีกหลายคน รวมถึง เอ็ดเวิร์ด ฮอลล์ (Edward Hall) นักมานุษยวิทยาที่โด่งดัง ที่มีความเห็นสอดคล้องกับผลงานชิ้นเด่นของคาลฮูนและมองว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวสามารถ

อธิบายได้กับชีวิตของมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในเมืองได้ด้วย เช่นเดียวกัน อีกสมมติฐานหนึ่งที่สอดคล้องกับแนวคิดของคาลฮุน ได้แก่ “ความเจ็บป่วยของสังคมเมือง (urban malaise)” ซึ่งเป็นความพยายามโดยนักสังคมวิทยาหลายคน ในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมวิทยาเกี่ยวกับการใช้ชีวิต อยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมในเมืองซึ่งเป็นผลมาจากการใช้ชีวิต แบบสมัยใหม่ว่า รูปแบบการดำเนินชีวิตเช่นนี้ สร้างความเหงา หดหู่ และวิตกกังวล อันเกิดขึ้นจากการอยู่อย่างปลีกวิเวก ขาดการมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และเป็นประเด็นสำคัญ ทางสังคมที่จำเป็นต้องหาแนวทางรับมืออย่างจริงจัง ด้วยเหตุนี้ แม้ว่าจะยังไม่มีข้อสรุปเกี่ยวกับผลกระทบระหว่างการใช้ชีวิต อยู่อย่างแออัดในเมืองกับสุขภาพจิตของมนุษย์อย่างชัดเจน แต่ก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าความหนาแน่นของประชากร สามารถนำไปสู่ภาวะความแปรปรวนทางจิตวิทยาในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ตลอดจนนำไปสู่ความพยายามหาทางปลีกตัวออกมาจากสภาวะ ดังกล่าวอีกด้วย

นอกจากนี้การมีชีวิตที่สะดวกสบายพร้อมเครื่องอำนวยความสะดวกที่ครบครัน งานอดิเรกและสันทนาการที่มีให้เลือก อย่างนับไม่ถ้วน รวมถึงโอกาสในการมีฐานะทางเศรษฐกิจ และสังคมที่ดีขึ้นที่พบเห็นได้มากกว่าในเมืองใหญ่ ทำให้ผู้คน เริ่มให้ความสำคัญกับการพึ่งพาอาศัยระหว่างกันและกันน้อยลง ให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกันน้อยลง อีกทั้งยังมีความต้องการ

ที่จะใช้เวลากับการทำงานและงานอดิเรกเพิ่มมากขึ้น ค่านิยมเหล่านี้ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างสถาบันทางสังคมที่จำเป็นต้องจับตามองอย่างระมัดระวังอันได้แก่ โครงสร้างครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไปจากในอดีต กล่าวคือการเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยาย (Extended family) มาเป็นครอบครัวครอบครัวเดี่ยว (Nuclear family) ตลอดจนจำนวนของครัวเรือนที่ประกอบด้วย “พ่อแม่และลูก” มีลดลง สวนทางกับจำนวนครัวเรือนที่มีเพียงแค่ “สามีและภรรยา” รวมถึง “ครัวเรือนโบลี้งเดี่ยว” ที่มีเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง (ตาราง 1 หน้า 51) ปรากฏการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนแล้วแต่เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้สังคมญี่ปุ่นค่อย ๆ กลายเป็นสังคมปลีกวิเวกดังเช่นในปัจจุบันนี้อีกด้วย

สภาพเศรษฐกิจที่ถดถอย

ภาวะทางเศรษฐกิจที่ถดถอย นำไปสู่ความไม่มั่นคงของสถานภาพการว่างแรงงาน การมีรายได้ที่ตกต่ำและขาดเสถียรภาพ สิ่งเหล่านี้ล้วนกลายเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในสังคมมีลดน้อยลง กล่าวคือ ผู้คนเริ่มจับจ่ายใช้สอยไปกับการพบปะสังสรรค์ในรูปแบบต่าง ๆ ลดลง ความนิยมออกเดินทางไปท่องเที่ยวยังแดนไกลมีไม่มากเหมือนเช่นในอดีต เนื่องจากผู้คนในยุคปัจจุบันเริ่มมองว่าพฤติกรรมดังกล่าวเป็นพฤติกรรมฟุ่มเฟือย ไม่คุ้มค่า

กับการใช้เงินที่หามาได้อย่างยากลำบาก ทำให้คนรุ่นใหม่หันมาเน้นแนวทางการใช้ชีวิตและสร้างเสริมประสบการณ์ด้านต่าง ๆ ที่สามารถดำเนินการทุกอย่างได้เบ็ดเสร็จด้วยต้นทุนราคาต่ำผ่านโทรศัพท์มือถือและอินเทอร์เน็ต ไม่ว่าจะเป็นการพบปะพูดคุยผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ การท่องเที่ยวหาความรู้และความแปลกใหม่ผ่านการท่องเที่ยวโลกอินเทอร์เน็ต โดยคนรุ่นใหม่มองว่าเป็นแนวทางที่คุ้มค่ากว่า หรือที่คนในยุคนี้มักเรียกแนวทางการคำนวณจำนวนเงินที่สูญเสียบอกกับมูลค่าความคุ้มค่าที่ได้มากันอย่างติดปากว่า “โคสปุะ (コスパ)” ซึ่งเป็นคำย่อมาจากภาษาอังกฤษว่า “cost performance (コストパフォーマンス)” (นรินทร์ ดำรงชัย, 2019) ด้วยเหตุนี้การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันและกันทางกายภาพจึงค่อย ๆ มีลดลงตามลำดับ เมื่อเทียบกับในช่วงเวลาแห่งความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจในทศวรรษที่ 1980

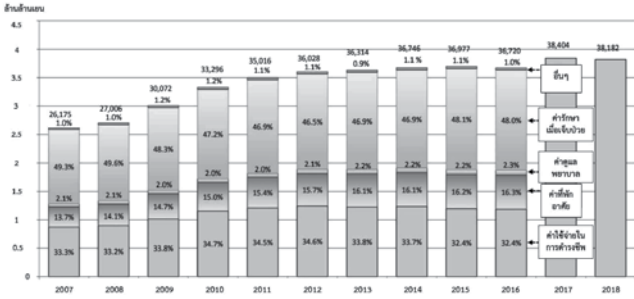
เสถียรภาพทางการเงินของประเทศที่ถดถอยลงอันเป็นผลพลอยได้จากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ยังส่งผลกระทบต่อภาพรวมของระบบสวัสดิการสังคมภายในประเทศ ที่เป็นเสมือนตัวกระตุ้นให้ภาวะการปลีกวิเวกทางสังคมทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น กล่าวคือในประเทศญี่ปุ่นมี “ระบบการคุ้มครองการดำรงชีพ (生活保護制度)” ซึ่งเป็นระบบเพื่อให้ความช่วยเหลือด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นแก่ผู้ที่ต้องประสบกับปัญหาการดำเนินชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นผู้ทุพพลภาพ คนยากจน เด็ก รวมถึงคนชรา เพื่อให้

ประชาชนทุกคนในประเทศสามารถมีชีวิตที่มีสุขภาพดีบนพื้นฐานของความจำเป็นขั้นต่ำสุด⁸ ตามที่มีระบุไว้ในมาตรา 25 ของรัฐธรรมนูญของญี่ปุ่น ซึ่งงบประมาณที่นำมาใช้ในกิจกรรมดังกล่าวมาจากเงินประกันสังคม และเงินภาษีที่ได้จากประชาชนทั้งประเทศ โดยในปัจจุบันรายได้ที่ได้มาจากการเก็บภาษีถึงร้อยละ 33.1 หรือกว่า 1 ใน 3 ของเงินภาษีทั้งหมดถูกนำไปใช้กับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประกันสังคม ทำให้ค่าใช้จ่ายในกิจกรรมเกี่ยวกับการประกันสังคมนับเป็นกิจกรรมที่ใช้เงินภาษีสูงที่สุดอันดับ 1 หรือจากข้อมูลในปี ค.ศ. 2018 คิดเป็นมูลค่าทั้งสิ้นราว 3.8 ล้านล้านเยน⁹ (厚生労働省, 2018) ทั้งนี้ ค่าใช้จ่ายจำนวนมากหมดไปกับการให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุ รวมถึงกลุ่มประชากรที่ต้องตกอยู่ในสภาพโดดเดี่ยว ยากจน และขาดการช่วยเหลือจากครอบครัวหรือคนใกล้ชิดรอบข้าง ซึ่งจาก ภาพ 4 จะเห็นได้ว่า ค่าใช้จ่ายที่รัฐบาลต้องแบกรับกับการคุ้มครองการดำรงชีพของประชาชนภายในประเทศทั้งในภาพรวมของประชากรทั้งหมดในประเทศ และต่อประชากร

⁸ สามารถอ่านรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน นรินุช ดำรงชัย. 2563. ญี่ปุ่นอย่างที่เป็น ลำดับที่ 14: ญี่ปุ่นปัจจุบันกับการกลายเป็นสังคมแห่งความเหลื่อมล้ำ. โครงการสันติไมตรีไทย-ญี่ปุ่น คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

⁹ ข้อมูลเมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2016 ส่วนค่าใช้จ่ายสูงที่สุดอันดับอื่นๆ ได้แก่ อันดับที่ 2 พันธบัตรรัฐบาล ร้อยละ 24.4 คิดเป็นมูลค่าราว 23,612 พันล้านเยน อันดับ 3 การจัดสรรงบประมาณสู่ท้องถิ่น ร้อยละ 15.8 คิดเป็นมูลค่าราว 15,281 พันล้านเยน อันดับ 4 ค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจสาธารณะ ร้อยละ 6.2 เป็นมูลค่าราว 5,974 พันล้านเยน) และ อันดับที่ 5 การส่งเสริมการศึกษาและวิทยาศาสตร์ ร้อยละ 5.5 เป็นมูลค่า 5,358 พันล้านเยน

สูงอายุนั้น มีเพิ่มขึ้นมาอย่างต่อเนื่องทุกปี และนับเป็นงบประมาณ
จำนวนมหาศาล

ภาพ 4 ค่าใช้จ่ายในการคุ้มครองการดำรงชีพตั้งแต่ปี ค.ศ. 2007-2018
(厚生労働省, 2018)

อย่างไรก็ตาม ภาวะเศรษฐกิจที่ถดถอยส่งผลให้รายได้ที่
เข้ามาในประเทศ ตลอดจนรายได้ของประชากรภายในประเทศ
มีลดลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ขณะที่ความจำเป็นในการพัฒนา
ประเทศและการดำรงไว้ซึ่งการอยู่ดีมีสุขของประชาชนภายใน
ประเทศ ที่จำเป็นต้องพึ่งพารายได้จากการเก็บภาษีกลับมีเพิ่ม
มากขึ้น ด้วยเหตุนี้ นับตั้งแต่เข้าสู่ทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา
ญี่ปุ่นจึงต้องก้าวมาถึงจุดที่จำเป็นต้องเลือกจัดสรรงบประมาณ
เพื่อเกิดประโยชน์สูงสุดโดยรวมแก่ประเทศ โดยปรับเปลี่ยนจาก
แนวความคิดที่ภาครัฐเป็นผู้แบกรับภาระความเหลื่อมล้ำต่าง ๆ
ทั้งปัญหาความยากจน และภาวะการเริ่มเข้าสู่ความเป็นสังคม
ผู้สูงอายุ

ด้วยการจัดสรรงบประมาณความช่วยเหลือด้านการเงินผ่านระบบสวัสดิการสังคม ที่เคยมีมาในช่วงความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ นับตั้งแต่ทศวรรษ 1960 หันมาให้ความสำคัญกับการปรับเปลี่ยนโครงสร้างและแนวทางการสนับสนุนด้านสวัสดิการสังคมและการให้ความช่วยเหลือทางด้านการเงินที่เข้มงวดขึ้น เพื่อเป็นการประหยัดภาระค่าใช้จ่ายโดยรวมของประเทศภายใต้ภาวะเศรษฐกิจถดถอย เช่น

- ✓ ออกนโยบายยืดอายุผู้มีสิทธิรับเงินบำนาญจากอายุ 60 ปี เป็น 65 ปี ในปี ค.ศ. 1994 เพื่อปรับให้เข้ากับสถานะการเป็นสังคมสูงวัยระดับสุดยอด
- ✓ เพิ่มอัตราส่วนการแบกรับค่ารักษาพยาบาลเพื่อลดภาระค่าใช้จ่ายของภาครัฐในด้านการรักษาพยาบาล กล่าวคือ ค่ารักษาพยาบาลในช่วงทศวรรษ 1970 ได้ถูกกำหนดตายตัวอยู่ที่ 600 เยน สำหรับการเข้ารับการรักษาในครั้งแรก แต่มาในปี ค.ศ. 1984 ได้รับการปรับเพิ่มขึ้นโดยเริ่มคิดเป็นอัตราส่วนที่ร้อยละ 10 ของค่ารักษาทั้งหมด เมื่อเข้าสู่ปี ค.ศ. 1997 ถูกปรับเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 20 จากนั้นในปี ค.ศ. 2003 ถูกปรับเพิ่มขึ้นอีกครั้งเป็นร้อยละ 30 นอกจากนี้ นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 2003 เป็นต้นมา การแบกรับภาระค่ารักษาพยาบาลของประชาชนที่อยู่ภายใต้ระบบประกันสังคมยังได้ถูกกำหนดให้มีอัตราที่แตกต่างกันไปตามอายุของผู้ประกันตนอีกด้วย กล่าวคือ

เด็กที่มีอายุต่ำกว่า 6 ปี (ก่อนวัยเรียน) อยู่ในอัตรา ร้อยละ 20 อายุ 6 ปีขึ้นไป (หลังเข้าสู่วัยเรียน) แต่ต่ำกว่า 69 ปี อยู่ที่ร้อยละ 30 ส่วนผู้ที่อายุ 70 ปี ขึ้นไป แต่ไม่ถึง 75 ปี อยู่ที่ร้อยละ 20 (แต่กรณีที่ ยังมีรายได้จากการทำงานให้แบกรับภาระที่อัตรา ร้อยละ 30) และสำหรับผู้ที่มียุสุงกว่า 75 ปีขึ้นไป อยู่ที่ร้อยละ 10 (แต่กรณีที่ยังมีรายได้จากการทำงาน ให้แบกรับภาระที่อัตราร้อยละ 30)

แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงรูปแบบสวัสดิการสังคมที่เกิดขึ้น ภายหลังการเข้าสู่ทศวรรษแห่งการสูญเสียอาจช่วยบรรเทาภาระ การแบกรับด้านงบประมาณของภาครัฐได้บ้าง แต่นโยบาย ดังกล่าวก็อาจส่งผลกระทบต่อกลุ่มประชากรที่อยู่ในภาวะ การปลีกวิเวกทางสังคม เนื่องจากคนเหล่านี้เป็นผู้ที่มีโอกาส ได้รับการดูแล ช่วยเหลือ หรือเอาใจใส่จากสังคมและผู้ครอบครัวข้าง น้อยอยู่แล้วนั่นเอง ดังนั้นปัจจัยดังกล่าวจึงมีแนวโน้มที่จะส่งผลให้ ภาวะการปลีกวิเวกทางสังคม กลายเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อ อย่างมากต่อสังคมในอนาคตได้

การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ยิ่งส่งผลให้ความหวังของญี่ปุ่นในการที่จะสามารถฟื้นฟู กลับขึ้นมาได้ต้องอยู่ในสภาพริบหรี่อีกครั้ง จากการเปิดเผย ของสำนักงานคณะรัฐมนตรีถึงตัวเลขเบื้องต้นของผลิตภัณฑ์ มวลรวมในประเทศ (GDP) โดยไม่รวมผลกระทบจาก

ความผันผวนของราคา ในช่วงเดือนเมษายน ถึง มิถุนายน 2019 เมื่อเทียบกับสามเดือนก่อนหน้า อยู่ที่ติดลบร้อยละ 7.8 และ คาดการณ์ว่าหากสถานการณ์ยังคงเป็นเช่นนี้ จะทำให้ภาพรวมของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศตลอดทั้งปี ตกลงไปอยู่ที่ติดลบร้อยละ 27.8 ซึ่งเป็นตัวเลขที่ต่ำที่สุดนับตั้งแต่การล่มสลายของธนาคารเลห์แมน บราเธอร์ส ในปี ค.ศ. 2008 ที่สร้างความปั่นป่วนให้กับระบบการเงินอันนำไปสู่วิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจครั้งใหญ่ที่ส่งผลกระทบไปทั่วโลก จนทำให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศของญี่ปุ่นเคยตกลงไปอยู่ที่ติดลบร้อยละ 17.8 ในช่วงไตรมาสแรกของปี ค.ศ. 2009 (ภาพ 5)

ภาพ 5 ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศของญี่ปุ่น ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2008-2020 (内閣府, 2020)

เศรษฐกิจที่ตกต่ำอย่างต่อเนื่องส่งผลไปถึงการตัดสินใจของคนรุ่นใหม่ที่จะลงหลักปักฐานมีครอบครัว รวมไปถึงการตัดสินใจมีบุตรด้วยเช่นเดียวกัน ผู้คนส่วนมากเริ่มมีความกังวลถึงความพร้อมในการตัดสินใจสร้างครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งฝ่ายชาย ที่ถูกคาดหวังว่าจะต้องเป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นผู้หารายได้มาจุนเจือเลี้ยงดูครอบครัว สวนทางกับสภาพความเป็นจริงที่ผู้ชายจำนวนมากต้องเผชิญกับปัญหาการมีรายได้ที่ต่ำ ขาดเสถียรภาพ และสถานะการจ้างงานที่ไม่มั่นคง ขณะที่ฝ่ายหญิงก็สามารถหารายได้และพึ่งพาตนเองได้โดยไม่ต้องหวังการช่วยเหลือหรือสนับสนุนทางการเงินจากเพศชายเฉกเช่นค่านิยมที่เคยมีในช่วงเวลาก่อนหน้านี้สืบเนื่องจากโอกาสในการได้พบปะพูดคุยหรือสังสรรค์กันที่มีลดน้อยลง ประกอบกับความไม่มั่นคงทางรายได้ และศักยภาพในการพึ่งพาตัวเองของฝ่ายหญิงที่มีเพิ่มมากขึ้นดังที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้การแต่งงานไม่ใช่สิ่งที่สำคัญที่สุดในชีวิตสำหรับคนรุ่นใหม่อีกต่อไป สิ่งที่น่ากังวลไปกว่านั้นก็คือ ไม่เพียงแต่อัตราการแต่งงานที่มีลดลงอย่างต่อเนื่องเท่านั้น อัตราส่วนของครอบครัวที่แต่งงานแล้ว แต่ไม่มีบุตร (หรือมีบุตรเพียงคนเดียว) ก็มีเพิ่มขึ้นมาโดยตลอดด้วยเช่นกัน (ภาพ 1 หน้า 10) ทั้งนี้ก็เนื่องจากมองว่าปัญหาความไม่มั่นคงและไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจที่ยังไม่มีแนวโน้มที่จะได้รับการแก้ไข อาจส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของครอบครัว ตลอดจนจรรยาภาพในการเลี้ยงดูบุตร

ด้วยเช่นกัน การเปลี่ยนแปลงทางด้านค่านิยมเกี่ยวกับการมีคู่ครอง และการมีบุตรอันเป็นหนึ่งในผลกระทบที่เกิดขึ้นจาก ปัญหาทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในยุคปัจจุบันนี้ จึงส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านประชากรศาสตร์ที่จะกล่าวถึงใน ส่วนถัดไปอีกด้วย

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากรศาสตร์

การย้ายถิ่นฐานมาอาศัยอยู่ในเมืองอย่างรวดเร็ว นับตั้งแต่ช่วงการพัฒนาแบบก้าวกระโดดทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางประชากรศาสตร์ที่สำคัญ ได้แก่ การที่ประชากรจำนวนมากกระจุกตัวกันอยู่ในชุมชนเมือง แต่อย่างไรก็ตามการอยู่ร่วมกันอย่างหนาแน่นในเมืองใหญ่ กลับเป็นแค่เพียงความใกล้ชิดกันทางกายภาพเท่านั้น แต่รูปแบบ การดำเนินชีวิตประจำวันของคนเมืองกลับทำให้ผู้คนต่างมีชีวิต ส่วนตัวของตน ขาดการมีปฏิสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่าง กันและกัน นอกจากนี้ความต้องการใช้ชีวิตให้เต็มที่ไปกับ งานอดิเรกที่มีหลากหลายมากขึ้น ศักยภาพในการดำเนินชีวิต โดยลำพังเพียงผู้เดียวอย่างเท่าเทียมกันทั้งหญิงและชายโดย ไม่เห็นความจำเป็นของการต้องพึ่งพาอาศัยผู้คนรอบข้าง อันเป็นผลพลอยได้จากสภาพสังคมที่มีลักษณะของการเป็น ชุมชนเมือง ตลอดจนสถานะทางเศรษฐกิจที่ไม่มั่นคงเป็นเวลา ยาวนาน ไม่เพียงแต่ทำให้ผู้คนเริ่มหันมาให้ความสำคัญกับการใช้ชีวิตคู่ลดลง แต่ยังทำให้การให้ความสำคัญกับการมีบุตร

ลดลงอีกด้วย ปรากฏการณ์ดังกล่าวนำไปสู่การลดลงอย่างต่อเนื่องของประชากรชาวญี่ปุ่น ซึ่งเริ่มมีให้เห็นนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1974 เป็นต้นมา ที่ส่งผลให้ญี่ปุ่นต้องประสบกับปัญหาการกลายเป็นสังคมสูงวัยระดับสุดยอด ตลอดจนการเกิดขึ้นของปัญหาสังคมที่สำคัญประการหนึ่งได้แก่ การที่ผู้สูงอายุจำเป็นต้องใช้ชีวิตอยู่โดยลำพังแต่เพียงผู้เดียว ปรากฏจากบุตรหรือญาติพี่น้องคอยดูแลอย่างใกล้ชิดด้วยนั่นเอง

จากการสำรวจข้อมูลประชากรทั่วประเทศโดยเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างปี ค.ศ. 2000 ถึงปี ค.ศ. 2015 พบว่า ในช่วงระยะเวลา 15 ปีที่ผ่านมา จำนวนครัวเรือนที่มีผู้อยู่อาศัยเพียงลำพัง มีเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในปี ค.ศ. 2000 อยู่ที่ 12,911,000 ครัวเรือน แต่เมื่อผ่านไปเป็นเวลา 15 ปี กลับมีเพิ่มขึ้นถึง 5,507,000 ครัวเรือน อีกทั้งยังพบอีกว่า ในบรรดาครัวเรือนลักษณะดังกล่าว เป็นครัวเรือนที่ผู้อาศัยมีอายุมากกว่า 65 ปีขึ้นไป เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องด้วยเช่นกัน โดยในปี ค.ศ. 2015 มีผู้ที่มีอายุสูงกว่า 65 ปีขึ้นไป ที่ต้องอาศัยอยู่เพียงลำพังถึงมากกว่าร้อยละ 30 ของครัวเรือนที่มีผู้อาศัยอยู่โดยลำพังทั้งหมด (ตาราง 1)

ตาราง 1 ประเภทของครัวเรือนในประเทศญี่ปุ่นตั้งแต่ปีค.ศ. 2000-2015 (総務省統計局, 2017)

ประเภทครัวเรือน	จำนวนจริง (ล้านครัวเรือน)				อัตราส่วน (ร้อยละ)			
	2000	2005	2010	2015	2000	2005	2010	2015
ครัวเรือนทั้งหมด	46.8	49.1	51.8	53.3	100	100	100	100
ครัวเรือนที่มีผู้อาศัย โดยลำพัง	12.9	14.5	16.8	18.4	27.6	29.5	32.4	34.6
เป็นผู้ที่อายุเกิน 65 ปี	3.0	3.9	4.8	5.9	6.5	7.9	9.3	11.1
ครัวเรือนครอบครัวเดี่ยว	27.3	28.3	29.2	29.8	58.3	57.7	56.4	55.9
สามีภรรยา	8.8	9.6	10.2	10.7	18.9	19.6	19.8	20.1
พ่อแม่ลูก	14.9	14.6	14.4	14.3	31.9	29.8	27.9	26.9
พ่อ (หรือแม่) กับลูก	3.5	4.1	4.5	4.7	7.6	8.3	8.7	8.9
พ่อกับลูก	0.5	0.6	0.7	0.7	1.1	1.2	1.3	1.3
แม่กับลูก	3.0	3.5	3.9	4.0	6.4	7.1	7.5	7.6
ครัวเรือนลักษณะอื่น	6.6	6.3	5.8	5.0	14.1	12.8	11.1	9.4

ไม่ว่าจะเป็นการตัดสินใจละทิ้งบ้านเกิดเพื่อเข้ามาหาโอกาสที่ดีกว่าในเมืองใหญ่ การเลือกที่จะไม่แต่งงานและใช้ชีวิตโดยลำพัง หรือการแต่งงานโดยเลือกที่จะไม่มีบุตร อันเนื่องมาจากปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางประชากรศาสตร์ดังกล่าว ไม่เพียงส่งผลกระทบต่อภาวะการปลีกวิเวกทางสังคมที่แสดงให้เห็นในปัจจุบันเพียงอย่างเดียว แต่เมื่อผนวกกับภาวะสังคมสูงวัยระดับสุดยอดในปัจจุบันนี้แล้ว จะทำให้ญี่ปุ่นต้องกลายเป็น “สังคมผู้สูงวัย

ป्लीทิวเวอร์ระดับสุดยอด” อันจะนำมาซึ่งปัญหาสังคมต่าง ๆ อีกมากมายในอนาคตอันใกล้อีกด้วย เนื่องจากตราบไต่ที่ยังไม่สามารถหาแนวทางแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรมได้ ในอีกไม่กี่ปีข้างหน้า กลุ่มคนเหล่านี้จะกลายเป็นผู้สูงอายุที่ต้องใช้ชีวิตอยู่อย่างโดดเดี่ยว ขาดญาติหรือผู้ดูแลใกล้ชิด ภายใต้สภาวะที่ภาครัฐเองก็ไม่สามารถให้การคำจุน ทั้งทางด้านการเงิน สาธารณสุข และสวัสดิการสังคมได้เฉกเช่นในอดีตอีกต่อไป นั่นเอง

ความนิยมในบริการเครือข่ายสังคมออนไลน์

ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศที่พัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้การใช้บริการเครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Network Service¹⁰ : SNS) ได้รับความนิยมเป็นอย่างสูง บริการดังกล่าวเป็นการเชื่อมต่อเพื่อสร้างความสัมพันธ์ผ่านการแบ่งปันการส่งอีเมล ข้อความโต้ตอบแบบทันที รวมถึงการแสดงความคิดเห็น ซึ่งประเภทของการให้บริการเครือข่ายสังคมออนไลน์ มีตั้งแต่รูปแบบที่ผู้ใช้มีความสนใจทั่วไป จนถึงรูปแบบที่ผู้ใช้มีความสนใจในหัวข้อใดหัวข้อหนึ่งเป็นการเฉพาะเจาะจง ตัวอย่างของบริการเครือข่าย

¹⁰ ในประเทศญี่ปุ่นนิยมเรียกบริการเครือข่ายสังคมในระบบออนไลน์ว่า “เอสเอ็นเอส (SNS)” ในขณะที่ในประเทศไทยจะนิยมเรียกติดปากว่า “โซเชียลเน็ตเวิร์ก (social network)” หรือ “โซเชียลมีเดีย (social media)” มากกว่า

สังคมออนไลน์ที่ประสบความสำเร็จ ได้แก่ facebook, YouTube, Instagram, Twitter, LinkedIn และ TikTok เป็นต้น โดย facebook ซึ่งเป็นบริการเครือข่ายสังคมออนไลน์ที่ได้รับความนิยมอย่างสูงในปัจจุบัน มีผู้ใช้ถึงกว่า 2.4 พันล้านคนทั่วโลก ทั้งนี้แม้ว่าบริการเครือข่ายสังคมออนไลน์จะมีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปหลากหลายรูปแบบ แต่ก็ก็มีลักษณะร่วมกันหลายประการ ดังต่อไปนี้ (Kenton, 2020)

1. ผู้ใช้บริการเผยแพร่เนื้อหาต่าง ๆ เช่น ภาพถ่าย วิดีโอ และโพสต์ เพื่อแจ้งให้ผู้ใช้รายอื่นทราบเกี่ยวกับกิจกรรมและความสนใจของผู้โพสต์

2. สามารถเชื่อมต่อกับผู้คนจากทั่วทุกมุมโลก

3. เป็นการให้บริการโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย เนื่องจากมุ่งเน้นรูปแบบธุรกิจเชิงกว้าง โดยสามารถรายได้ของการประกอบการจึงมักมาจากการเก็บค่าโฆษณาจากผู้ประกอบการมากกว่า

4. เชื่อมโยงผู้คนที่มีความเกี่ยวข้องกันไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง เช่น โรงเรียนที่จบการศึกษา สถานที่ทำงาน หรือความสนใจ

5. ช่วยสร้างและพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างคนที่มืออาชีพหรือเครือข่ายทางธุรกิจร่วมกัน

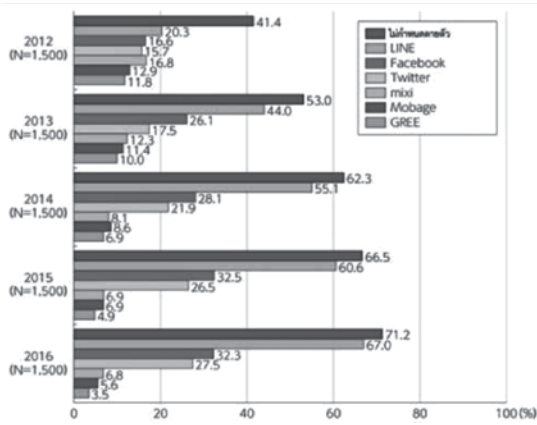
6. ช่วยให้บุคคลสามารถค้นหาข้อมูลผลิตภัณฑ์ บริการ หรือทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับความสนใจของพวกเขา

จากการสำรวจของกระทรวงกิจการภายในและการสื่อสารพบว่า นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 2012 เป็นต้นมา มีผู้ใช้บริการเครือข่ายสังคมออนไลน์รูปแบบต่าง ๆ ในประเทศญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นติดต่อกันทุกปี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง line, facebook และ Twitter (ภาพ 6 หน้า 56) อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาจำแนกตามอายุจะพบว่า กลุ่มประชากรในช่วงอายุ 20 ปี เป็นกลุ่มที่ใช้บริการเครือข่ายออนไลน์สูงที่สุด ตามมาด้วยกลุ่มประชากรในช่วงอายุ 30 ปี และ 10 ปี ตามลำดับ โดย line เป็นสื่อที่ประชากรในทุกช่วงอายุนิยมใช้เหมือนกัน ขณะที่ facebook จะเป็นที่นิยมในกลุ่มประชากรกลุ่มอายุ 30 ปีขึ้นไป และ Twitter จะเป็นที่นิยมในกลุ่มประชากรในช่วงอายุ 10-20 ปี มากกว่า (ภาพ 6 หน้า 47)

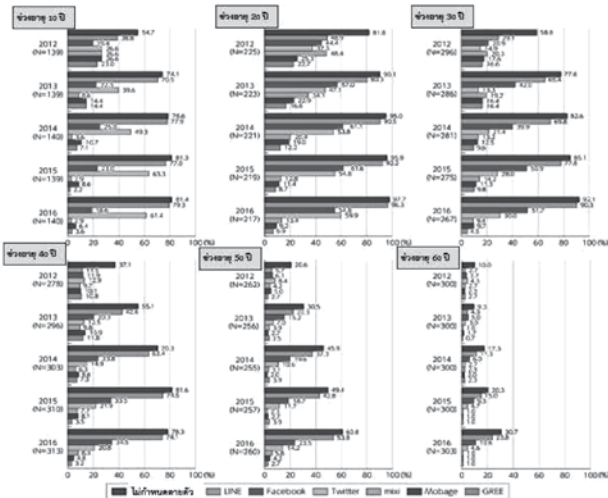
แม้จะเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางว่า ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศและอินเทอร์เน็ตจะมีส่วนช่วยให้เกิดการเชื่อมต่อกันระหว่างคนในชุมชน สังคม ตลอดจนระหว่างประเทศ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าการเชื่อมโยงดังกล่าวเป็นแค่เพียงการเชื่อมโยงในแนวราบแบบผิวเผิน โดยส่วนมากกลายเป็นเพียงการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มคนที่มีรสนิยมคล้ายคลึงกันแค่เพียงในระบบเครือข่ายออนไลน์ โดยมีความสนใจในเรื่องเดียวกัน หรือมีกิจกรรมเหมือนกัน แต่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการทำความรู้จักกันและกันอย่างลึกซึ้ง บ่อยครั้งไม่รู้แม้กระทั่งว่าอีกฝ่ายที่อยู่ปลายทางเป็นใคร เพศอะไร หน้าตาเป็นอย่างไร ซึ่งทำให้การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันและกัน

ในเชิงลึกมีน้อยลง กลายเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะกว้างแต่ตื้น รวมถึงความสามารถในการสื่อสารแบบเผชิญหน้าอย่างลึกซึ้ง มีลดลง ตลอดจนความสามารถในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารระหว่างบุคคลก็มีลดน้อยลงตามไปด้วย (土堤内, 2010) สื่อในลักษณะดังกล่าวจึงเป็นเสมือนตัวกระตุ้นให้ประชากรวัยเด็กและคนหนุ่มสาว มีพฤติกรรมการปลีกวิเวกอยู่อย่างโดดเดี่ยวมากขึ้น

บาวแมน (Bauman 2020) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับอิทธิพลของอินเทอร์เน็ตต่อการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในยุคปัจจุบันไว้ว่า การนำตัวเองไปยึดติดกับการสื่อสารทางอินเทอร์เน็ตเพียงอย่างเดียว ทำให้คนรุ่นใหม่ให้ความสำคัญกับการค่อย ๆ ใช้เวลาทำความรู้จักกันและกัน ผ่านการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่าง ๆ ในลักษณะของการเผชิญหน้าอย่างตรงไปตรงมามีน้อยลงไป ซึ่งพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปเหล่านี้เองที่ทำให้ผู้คนเริ่มปลีกวิเวกออกจากกัน และไม่สามารถมีความสัมพันธ์ที่มั่นคงและยั่งยืนได้

ภาพ 6 อัตราส่วนประชากรชาวญี่ปุ่นที่ใช้บริการเครือข่ายสังคมประเภทต่าง ๆ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2012-2016 (総務省, 2017)

ภาพ 7 อัตราส่วนชาวญี่ปุ่นที่ใช้บริการเครือข่ายสังคมประเภทต่าง ๆ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2012-2016 จำแนกตามอายุ (総務省, 2017)

การกีดกันออกจากสังคม

ปัจจัยสุดท้ายที่ส่งผลต่อภาวะการปลีกวิเวกทางสังคม ในญี่ปุ่นได้แก่ การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งถูกกีดกันให้ต้องออกจากสังคม (社会的排除: Social Exclusion) หรือไม่ได้รับการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมสังคม (社会的排除リスク調査チーム, 2012) ได้รายงานว่ามีตั้งแต่ในกลุ่มคนหนุ่มสาว (อายุราว 20-39 ปี) ก็ยังมีผู้ที่ต้องตกอยู่ในสถานะของการถูกกีดกันออกไปจากสังคมโดยไม่ได้รับความสนใจใยดีหรือการช่วยเหลืออย่างทั่วถึงในมิติต่าง ๆ ที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นด้านที่อยู่อาศัย การศึกษา สุขภาพ บริการสังคม ตลอดจนด้านการว่าจ้างแรงงาน คนเหล่านี้มักมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันคือ สิ้นหวังกับอนาคต ตกอยู่ในสภาพโดดเดี่ยว และไม่มีหลักประกันใด ๆ ในการดำรงชีวิต การต้องถูกผลักดันให้กลายเป็นคนขายขอบหรือถูกกีดกันจากสังคมดังกล่าว ส่งผลให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา ไม่ว่าจะเป็นการลาออกจากโรงเรียน การต้องอยู่ในสถานะการรับจ้างแรงงานแบบชั่วคราว การไร้ที่พักอาศัยเป็นหลักแหล่ง (โฮมเลส) การเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว การติดแอลกอฮอล์หรือยาเสพติด หรือการต้องตกอยู่ภายใต้การคุ้มครองการดำรงชีพโดยภาครัฐ จนหลายครั้งก็นำไปสู่การตัดสินใจฆ่าตัวตาย

จากการวิเคราะห์ลักษณะการดำเนินชีวิตในอดีต จะเห็นได้ว่า คนเหล่านี้ส่วนมากมีชีวิตที่ยากลำบากในวัยเด็ก

ซึ่งแม้ว่าความยากลำบากที่ต้องเผชิญในวัยเด็กจะไม่ได้เป็น ความเสี่ยงต่อการตกอยู่ในภาวะการถูกกีดกันจากสังคมโดยตรง แต่ก็ถือได้ว่าเป็นความเสี่ยงแฝงที่สำคัญด้วยเช่นกัน ซึ่ง ความเสี่ยงแฝงที่สืบเนื่องจากประสบการณ์ในอดีตสามารถ แสดงออกมาได้ใน 2 ช่วงเวลาของชีวิต คือ “ความเสี่ยงแฝง ที่แสดงให้เห็นในวัยเด็ก” อันได้แก่ *ความพิการ* (ความพิการ โดยกำเนิดของบุคคล เช่น ความพิการทางพัฒนาการ ความบกพร่อง ทางสติปัญญา ฯลฯ) *สภาพแวดล้อมของครอบครัว* (ความยากจน การกระทำรุนแรง ความเจ็บป่วยทางจิตรวมถึงภาวะติดยาเสพติด ของผู้ปกครอง การฆ่าตัวตายของพ่อแม่ การพลัดพรากจาก พ่อแม่ การแยกออกจากครอบครัวก่อนวัยอันควร) *การศึกษา* (การกลั่นแกล้งในโรงเรียน การปฏิเสธหรือการลาออกจาก โรงเรียน การจบการศึกษาในระดับต่ำ การไม่สบายในวัยเรียน รวมถึงโรคทางจิต) และ “ความเสี่ยงแฝงที่แสดงให้เห็นในวัย หนุ่มสาว” ซึ่งได้แก่ ความเจ็บป่วย (หมายรวมถึงความเจ็บป่วย ทางจิต) *สภาพแวดล้อมในการทำงาน* (เช่น ความกดดันใน การทำงานครั้งแรก การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการทำงาน การถูกเลิกจ้าง การล้มละลาย ปัญหาความสัมพันธ์ในที่ทำงาน เป็นต้น) *สภาพแวดล้อมในการดำเนินชีวิต* และ *สภาพแวดล้อม ของครอบครัว* (การตั้งครรภ์ในวัยหนุ่มสาว การเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว ความล้มเหลวในการแต่งงาน การถูกกระทำรุนแรงจากคู่สมรส ขาดการติดต่อกับญาติพี่น้อง การไม่มีที่อยู่อาศัยที่แน่นอน การมีหนี้สิน เป็นต้น)

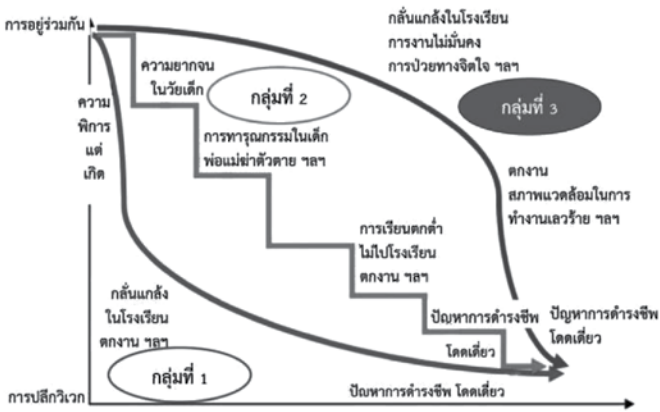
หากพิจารณาความเสี่ยงแต่ละประการที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าความเสี่ยงแฝงเกือบทั้งหมด เป็นปัญหาสังคม ที่พบเห็นอยู่ทั่วไปในปัจจุบัน แต่เมื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ต้องเผชิญกับปัญหาเหล่านี้หลายปัญหาพร้อมกัน ก็อาจส่งผลให้ บุคคลผู้นั้นต้องตกอยู่ในสภาวะของการถูกกีดกันออกจากสังคม ในที่สุด ทั้งนี้กระบวนการนำไปสู่การกีดกันทางสังคม สามารถ จำแนกออกเป็น 3 รูปแบบด้วยกัน ได้แก่

✓ กระบวนการที่เกิดขึ้นตั้งแต่กำเนิด ได้แก่ บุคคล ที่มีลักษณะของ “ความอยู่ยาก” มาตั้งแต่กำเนิด (เช่น ความผิดปกติ ด้านพัฒนาการ ความบกพร่องทางสติปัญญา ฯลฯ) ที่ส่งผลให้ เป็นปัญหามับตั้งแต่วัยเด็กสืบเนื่องมาจากกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่

✓ กระบวนการที่เกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อมในวัยเด็ก กล่าวคือ ต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ด้านสภาพแวดล้อมในครอบครัว ที่ส่งผลกระทบในด้านลบต่อการศึกษา การสร้างความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคล ฯลฯ จนกลายเป็นข้อบกพร่องที่ชัดเจนเมื่อ โตเป็นผู้ใหญ่

✓ กระบวนการที่เกิดขึ้นในภายหลัง กล่าวคือ ไม่ได้ มีความเสี่ยงแฝงใด ๆ ให้เห็นอย่างชัดเจน และไม่ได้รับอิทธิพล ด้านลบใด ๆ แต่ต้องเผชิญกับภาวะการกีดกันทางสังคมเนื่องจาก ต้องตกอยู่ในสภาพแวดล้อมในโรงเรียนหรือที่ทำงานที่เลวร้าย

โดยสรุปแล้วเห็นว่า ไม่เพียงแต่ปัจจัยด้านรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปภายใต้ระบบทุนนิยมเสรี และความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเท่านั้น ปัญหาทางสังคมในปัจจุบันโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหาความยากจน และปัญหาทางครอบครัว ยังเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ผู้คนจำนวนมากต้องถูกผลักดันให้ตกอยู่ในสภาพโดดเดี่ยวด้วยเช่นเดียวกัน (ภาพ 8) (社会的排除リスク調査チーム, 2012)

ภาพ 8 รูปแบบของกระบวนการปลีกวิเวกทางสังคมในญี่ปุ่น (厚生労働省老健局計画課, 2008)

ผลกระทบทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการปลีกวิเวก

ในอดีตที่สังคมญี่ปุ่นอยู่ร่วมกันแบบเกื้อกูลกันภายในครอบครัวและชุมชน ทำให้การดำเนินชีวิตของประชาชน

ตั้งอยู่บนการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ภายใต้การอยู่ร่วมกัน
 อย่างเป็นปึกแผ่น นอกจากนี้โครงสร้างทางสังคมในลักษณะ
 ดังกล่าวยังมีบทบาทในการช่วยเหลือค้ำจุน ป้องกันปัญหาและ
 ความเสี่ยงต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้น ทั้งทางเศรษฐกิจ (เช่น ปัญหา
 ความยากจน) ทางกายภาพ (การดูแลคนชรา หรือคนป่วย) และ
 ทางจิตใจ (ความรู้สึกโดดเดี่ยว หรือถูกทอดทิ้ง) แต่เมื่อโครงสร้าง
 ทางสังคมและครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปสู่ลักษณะครอบครัว
 เดี่ยวภายใต้สังคมที่สมาชิกต่างไม่มีความสนใจใยดีซึ่งกันและกัน
 ทำให้รูปแบบการป้องกันหรือรับมือกับความเสี่ยงเป็นไปได้ยากขึ้น
 นำมาซึ่งผลกระทบด้านลบทางสังคมมากมาย ทั้งนี้ผลกระทบ
 ที่เกิดขึ้นจากภาวะปลีกวิเวกทางสังคมในประเทศญี่ปุ่น สามารถ
 สรุปออกมาเป็นประเด็นต่าง ๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ผลกระทบด้านสุขภาวะ

ประเด็นทางด้านสุขภาพและสุขอนามัยที่เกี่ยวข้องกับ
 การเป็นสังคมปลีกวิเวกและภาวะสังคมผู้สูงอายุซึ่งถูกหยิบยก
 ขึ้นมากล่าวถึงอย่างกว้างขวางในประเทศญี่ปุ่น ได้แก่ เรื่องของ
 การพยาบาลผู้สูงอายุ (介護) เนื่องจากโดยทั่วไปแล้วภาระ
 การดูแลผู้สูงอายุของครัวเรือนที่มีผู้สูงอายุที่ต้องการการดูแล
 อาศัยอยู่ร่วมด้วย มักเป็นของสมาชิกคนใดคนหนึ่งในครอบครัว
 ดังนั้นหากครัวเรือนนั้นเป็นครัวเรือนที่มีเพียงผู้สูงอายุอาศัยอยู่
 กันตามลำพัง (เช่น สามิภรรยา) ก็จะขาดผู้ดูแลอย่างใกล้ชิด
 ซึ่งหมายความว่าผู้สูงอายุต้องดูแลกันและกันเพียงลำพัง และ

หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกลายเป็นผู้ที่ไม่สามารถดูแลตนเองได้ การดูแลก็จะยิ่งเพิ่มมากขึ้น ส่วนกรณีผู้สูงอายุที่ต้องอยู่ลำพังเพียงผู้เดียว ก็ยังต้องประสบปัญหาการช่วยเหลือตนเอง และจำเป็นต้องว่าจ้างพยาบาลหรือแม่บ้านเพื่อให้การดูแล

อย่างไรก็ตามปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่เกิดขึ้นในสังคมญี่ปุ่นได้แก่ จำนวนผู้ป่วยหรือคนชราที่ต้องการได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิดมีเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง สวนทางกับจำนวนบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญในด้านนี้ โดยจากการสำรวจของกระทรวงสาธารณสุขและแรงงานพบว่า ในปี ค.ศ. 2013 มีประชาชนชาวญี่ปุ่นที่ต้องการได้รับการดูแลรักษาอย่างใกล้ชิดราว 1,710,000 ราย และคาดว่าจะเพิ่มเป็น 2,530,000 ราย ในปี ค.ศ. 2025 ซึ่งหากคำนวณด้วยจำนวนดังกล่าว หมายความว่านับตั้งแต่ปี ค.ศ. 2013 ถึงปี ค.ศ. 2025 ญี่ปุ่นจำเป็นต้องมีบุคลากรด้านนี้เพิ่มขึ้นเฉลี่ยปีละ 70,000 คน สวนทางกับในปัจจุบันที่อัตราเกิดของประชากรญี่ปุ่นมีลดลงทุกปี ส่งผลให้จำนวนประชากรในวัยทำงาน (ช่วงอายุ 15-64 ปี) ในประเทศมีลดลงตามไปด้วย¹¹ จนตลาดแรงงานภายในประเทศต้องประสบกับปัญหาการขาดแคลนแรงงาน ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องง่ายเลยที่จะจัดสรรทรัพยากรบุคคลที่จำเป็น เพื่อดูแลผู้สูงอายุได้อย่างพอเพียงกับความต้องการ

¹¹ ในปัจจุบันนี้โดยเฉลี่ยแล้วในทุกๆ ปี ประชากรญี่ปุ่นมีจำนวนลดลงราว 560,000 คนต่อปี

เพื่อให้การดูแลสุขภาพเกิดขึ้นได้อย่างทั่วถึง โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนชราที่ต้องตกอยู่ในสภาพที่ถูกทิ้งให้อยู่อย่างโดดเดี่ยวในสังคม แนวทางที่จำเป็นต้องเร่งดำเนินการได้แก่ การพิจารณาขึ้นค่าจ้างให้กับแม่บ้านหรือบุคลากรด้านสาธารณสุข อีกทั้งยังจำเป็นต้องพัฒนาระบบการประกันสุขภาพที่ให้ความสำคัญกับการดูแลรักษาคนชรามากยิ่งขึ้น เพื่อเป็นการปูทางไปสู่การรับมือกับภาวะสังคมสูงวัยระดับสุดยอดอย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกันภาครัฐยังจำเป็นต้องสร้าง “ระบบชุมชนที่เกื้อกูลกัน” ด้วยการฟื้นฟูความตระหนักต่อการช่วยเหลือดูแลใส่ใจซึ่งกันและกันระหว่างคนในชุมชน และดึงเอาผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในด้านการแพทย์ การสาธารณสุข และการสนับสนุนในด้านการดำรงชีวิต เข้ามามีส่วนร่วมเพื่อช่วยให้ผู้ที่ต้องใช้ชีวิตอยู่อย่างโดดเดี่ยวสามารถมีที่พึ่งพาทั้งทางกายและทางใจได้อย่างแท้จริง

ผลกระทบทางจิตเวชและการฆ่าตัวตาย

ไม่เพียงแต่ปัญหาทางด้านกายภาพเท่านั้น การปลื้มใจทางสังคมยังนำไปสู่ความไม่มั่นคงทางจิตเวชด้วยเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความซึมเศร้า ตลอดจนการฆ่าตัวตาย ที่มีให้เห็นมากขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเด็ก เยาวชน และผู้สูงอายุ ทั้งนี้แม้ความตระหนักต่อการฆ่าตัวตายว่าเป็นปัญหาทางสังคมที่สำคัญประการหนึ่งในประเทศญี่ปุ่น จะมีให้เห็นอย่างเป็นทางการตั้งแต่มีการบัญญัติกฎหมายพื้นฐาน

เพื่อรับมือกับการฆ่าตัวตาย (自殺対策基本法: Jisatsu Taisaku Kihonhou) ใน ค.ศ. 2006 อีกทั้งภาพรวมอัตราการฆ่าตัวตายของชาวญี่ปุ่นจะลดลงอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 2003 เป็นต้นมา แต่อัตราของผู้ที่เสียชีวิตจากการฆ่าตัวตายในประเทศญี่ปุ่นยังคงอยู่ในระดับสูงมาอย่างต่อเนื่อง โดยมีสูงกว่าผู้ที่เสียชีวิตจากอุบัติเหตุบนท้องถนนถึงกว่า 7 เท่า (ライフリンク, 2013, pp. 1-1) อีกทั้งเมื่อคำนวณจากข้อมูลผู้เสียชีวิตด้วยการฆ่าตัวตาย ในปี ค.ศ. 2017 ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 21,321 ราย (เป็นประชากรจากทุกช่วงอายุวัย แต่จะเป็นกลุ่มประชากรวัยกลางคนถึงวัยสูงอายุมากกว่าประชากรในกลุ่มวัยอื่น) จะเห็นได้ว่าในประเทศญี่ปุ่นมีผู้เสียชีวิตจากการฆ่าตัวตายโดยเฉลี่ยถึงกว่า 60 คนต่อวัน (ภาพ 9) (厚生労働省, 2018) อีกทั้งการฆ่าตัวตายยังเป็นสาเหตุการเสียชีวิตอันดับหนึ่งของประชากรในช่วงวัย 20-30 ปี มาอย่างต่อเนื่องเช่นกันด้วย¹²

นอกจากนี้จากข้อมูลในปี ค.ศ. 2019 ยังพบว่าสาเหตุหลักของการฆ่าตัวตายมาจากปัญหาทางสุขภาพ ปัญหาทางเศรษฐกิจ และปัญหาด้านการดำเนินชีวิตตามลำดับ (厚生労働省自殺対策推進室, 2020) และเมื่อพิจารณาจากปัจจัยด้านคู่ครอง

¹² ในปี ค.ศ. 2019 อัตราส่วนการเสียชีวิตด้วยการฆ่าตัวตายของประชากรในช่วงวัย 10-14 ปี มีจำนวนสูงเป็นอันดับที่ 2 (ในปี ค.ศ. 2017 สูงเป็นอันดับ 1) ส่วนช่วงวัย 40-49 ปี เป็นอันดับที่ 2 รองจากโรคมะเร็ง ในช่วงวัย 50-54 ปี เป็นอันดับที่ 3 ในช่วงวัย 55-59 ปี เป็นอันดับที่ 4 และในช่วงวัย 60-64 ปี เป็นอันดับที่ 5 (青沼, 2020)

พบว่าในปี ค.ศ. 2017 มีผู้เสียชีวิตจากการฆ่าตัวตายที่มีสถานภาพโสด (ยังไม่แต่งงาน หย่า ตลอดจนคู่สมรสเสียชีวิต) จำนวนมากกว่าผู้ที่ยังอยู่ร่วมกับคู่สมรสอย่างชัดเจน (厚生労働省, 2019, p. 16) จึงไม่อาจปฏิเสธได้เลยว่าหนึ่งในปัจจัยสำคัญในการผลักดันให้คนญี่ปุ่นตัดสินใจจบชีวิตของตนเองลง ก็เนื่องมาจากการที่ต้องตกอยู่ในสภาวะโดดเดี่ยวเดี่ยวตายลักษณะใดลักษณะหนึ่งนั่นเอง (Takahashi, 2016)

ภาพ 9 จำนวนผู้เสียชีวิตจากการฆ่าตัวตายในญี่ปุ่น ตั้งแต่ ค.ศ. 1978-2015 (厚生労働省, 2018)

อย่างไรก็ตาม เมื่อจำแนกตัวเลขตามกลุ่มอายุประชากร จะเห็นได้ว่า ประเด็นที่น่าจับตามองเป็นอย่างยิ่งได้แก่ ตัวเลขผู้เสียชีวิตจากการฆ่าตัวตายในกลุ่มประชากรช่วงอายุ 10-19 ปี 70-79 ปี และ 80 ปีขึ้นไป ซึ่งมีเพิ่มขึ้นในอัตราส่วน 5.6 2.5

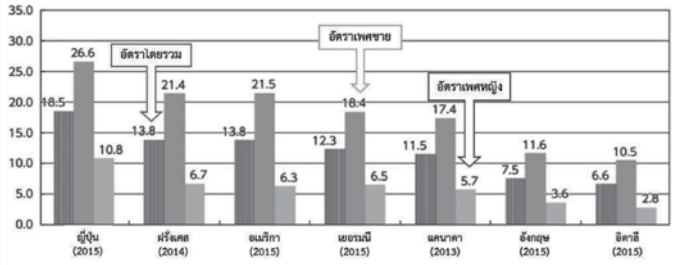
และ 1.5 ตามลำดับ สวนทางกับจำนวนผู้เสียชีวิตในช่วงวัยอื่น ๆ ที่มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง (ตาราง 2) ทั้งนี้อัตราการฆ่าตัวตายของประชากรรุ่นอายุต่ำกว่า 19 ปีนั้น ถือเป็นตัวเลขที่สูงที่สุดนับตั้งแต่เคยมีการเก็บข้อมูลในปี ค.ศ. 1978 เป็นต้นมา นอกจากนี้การฆ่าตัวตายยังเป็นสาเหตุการเสียชีวิตอันดับที่ 1 ของประชากรในช่วงอายุ 10-39 ปีในประเทศญี่ปุ่นอีกด้วย โดยพบว่าสาเหตุสำคัญที่เป็นปัจจัยในการผลักดันจนนำไปสู่การตัดสินใจฆ่าตัวตายของเด็กและเยาวชน ได้แก่ การปราศจากซึ่งคนใกล้ชิดที่มีความไว้วางใจเพียงพอที่จะปรึกษาปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากค่านิยมที่ผู้ชายต้องเข้มแข็ง ไม่ควรแสดงความอ่อนแอให้ผู้อื่นเห็นได้ ส่งผลให้กลุ่มเสี่ยงเพศชายมักมีแนวโน้มต้องตกอยู่ในสภาพโดดเดี่ยวและปราศจากที่พึ่งมากกว่ากลุ่มเสี่ยงเพศหญิง นำไปสู่อัตราการฆ่าตัวตายของประชากรเพศชาย ที่มีมากกว่าประชากรเพศหญิงด้วยนั่นเอง (高橋, 2020)

ตาราง 2 อัตราผู้เสียชีวิตจากการฆ่าตัวตายจำแนกตามอายุเปรียบเทียบกับระหว่าง ค. ศ.2017 และ ค.ศ. 2018
(厚生労働省, 2018)

ปี	รวม	0-9 ปี	10-19 ปี	20-29 ปี	30-39 ปี	40-49 ปี	50-59 ปี	60-69 ปี	70-79 ปี	80 ปีขึ้นไป
2018	20,840 (100%)	0 (0%)	599 (2.9%)	2,152 (10.3%)	2,597 (12.5%)	3,498 (16.8%)	3,575 (17.2%)	3,079 (14.8%)	2,998 (14.4%)	2,290 (11%)
2017	21,321 (100%)	0 (0%)	567 (2.7%)	2,213 (10.4%)	2,703 (12.7%)	3,668 (17.2%)	3,593 (16.9%)	3,339 (15.7%)	2,926 (13.7%)	2,256 (10.6%)
จำนวนการเพิ่ม/ ลด	-481 (0.0)	0 (0.0)	+32 (0.2)	-61 (-0.1)	-106 (-0.2)	-170 (-0.4)	-18 (0.3)	-260 (-0.9)	+72 (0.7)	+34 (0.4)
อัตราการเพิ่ม/ลด	-2.3	-	5.6	-2.8	-3.9	-4.6	-0.5	-7.8	2.5	1.5

นอกจากนี้เมื่อเปรียบเทียบอัตราผู้เสียชีวิตจากการฆ่าตัวตายที่เกิดขึ้นในสังคมญี่ปุ่นกับประเทศอื่นแล้ว จะเห็นได้ว่าแม้ญี่ปุ่นซึ่งมีอัตราการฆ่าตัวตายอยู่ที่ 18.5 จะเป็นอัตราที่ต่ำกว่าสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศเกาหลี ซึ่งอยู่ที่ 26.5 ก็ตาม แต่ก็ยังเป็นอัตราที่สูงกว่าประเทศที่พัฒนาแล้วอื่น ๆ ทั้ง ฝรั่งเศส อเมริกา เยอรมนี แคนาดา อังกฤษ และอิตาลี ทั้งอัตราในภาพรวมและอัตราเมื่อจำแนกตามเพศ โดยเพศชายมีอัตราส่วนสูงกว่าเพศหญิงถึงกว่า 1.5 เท่าตัว (ภาพ 10)

จากการศึกษากระบวนการที่นำไปสู่การตัดสินใจฆ่าตัวตาย ดำเนินการโดยไลฟ์ลิงก์ (Life Link) ซึ่งเป็นองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร (NPO) ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อป้องกันปัญหาการฆ่าตัวตายในประเทศญี่ปุ่น พบว่า มีปัจจัยความเสี่ยงที่ทำให้บุคคลตัดสินใจสิ้นสุดชีวิตของตนเอง รวมทั้งสิ้นถึง 69 ปัจจัย เช่น การตกเป็นผู้ถูกทารุณกรรม การว่างงาน การออกจากโรงเรียน ความกังวลในการทำงาน การถูกกลั่นแกล้ง ผิดหวังจากความรัก การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมในที่ทำงาน การหักโหมทำงานหนัก การสูญเสียคู่ครอง ความเจ็บป่วย ปัญหาในการดำรงชีวิต ภาวะโรคซึมเศร้า ฯลฯ โดยในบรรดาปัจจัยเสี่ยงเหล่านี้ ประเด็นเกี่ยวกับปัญหาทางครอบครัว ปัญหาการดำรงชีพ และภาวะซึมเศร้า (รวมถึงปัญหาทางจิตเวช) ถือเป็นปัจจัยที่มีความเสี่ยงสูงที่สุด อย่างไรก็ตามการที่คน ๆ หนึ่งตัดสินใจจบชีวิตลงนั้น มักเกิดขึ้นจากปัจจัยความเสี่ยงหลายประการควบคู่กัน ซึ่งโดยเฉลี่ยอยู่ที่ 3.9 ปัจจัย (ไลฟ์ลิงก์, 2013)

ภาพ 10 เปรียบเทียบอัตราการฆ่าตัวตายของญี่ปุ่นกับชาติอื่น ๆ (厚生労働省, 2018)

ภาพ 11 ปัจจัยที่ผลักดันไปสู่การตัดสินใจฆ่าตัวตายโดยรวม (ライフリンク, 2013, p. 8)

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้เสียชีวิตด้วยการฆ่าตัวตาย รวมทั้งสิ้น 502 ราย พบว่า ปัจจัยเสี่ยงสำคัญ 10 ประการที่ผลักดันไปสู่การตัดสินใจฆ่าตัวตาย ได้แก่ การประสบปัญหาในการดำเนินธุรกิจ การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมในที่ทำงาน การทำงานหนักจนเกินไป ความเจ็บป่วย ความสัมพันธ์ในที่ทำงาน ภาวะการไร้งานทำ การได้รับบาดเจ็บ ปัญหาภายในครอบครัว ระหว่างสามีภรรยา ความยากลำบากในการดำรงชีวิต โรคซึมเศร้า ตามลำดับ (ภาพ 11) ขณะที่ค่ามัธยฐานนับตั้งแต่วันที่เกิดปัจจัยเสี่ยงประการแรก ไปจนกระทั่งถึงวันที่ตัดสินใจฆ่าตัวตาย อยู่ที่ 5 ปี และเมื่อจำแนกตามเพศและสถานภาพการทำงานแล้ว พบว่าปัจจัยเสี่ยงสำคัญที่ผลักดันไปสู่การฆ่าตัวตาย มีความแตกต่างกันออกไปอย่างมีนัยยะสำคัญ เช่น ปัจจัยเสี่ยงสำคัญของกลุ่มผู้เสียชีวิตจากการฆ่าตัวตายเพศชาย มักเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน การดำรงชีวิต ปัญหาสุขภาพ และความสัมพันธ์ภายในครอบครัว จนนำไปสู่ภาวะซึมเศร้า และมีระยะเวลาในการตัดสินใจฆ่าตัวตายอยู่ที่ประมาณ 3.8 ปี ขณะที่เพศหญิง เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการสูญเสียคู่ครอง ปัญหาสุขภาพ ความเหนื่อยล้าจากการดูแลบุตรและบุพการี การถูกทารุณกรรม ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว การดำรงชีวิต จนนำไปสู่ภาวะซึมเศร้า เป็นส่วนใหญ่ โดยมีระยะเวลาในการตัดสินใจฆ่าตัวตายอยู่ที่ประมาณ 8.1 ปี ส่วนผู้ที่เป็นักเรียนนั้น มักเป็นประเด็นที่เกี่ยวกับการถูกกลั่นแกล้งและความสัมพันธ์กับนักเรียนคนอื่น

ความสัมพันธ์กับครูอาจารย์ ปัญหาภายในครอบครัวกับผู้ปกครอง การเก็บตัว ไม่ไปโรงเรียน ความกังวลต่ออนาคต ความล้มเหลวในการหางาน จนนำไปสู่ภาวะซึมเศร้าและตัดสินใจฆ่าตัวตาย ในที่สุด (ไลฟ์リンク, 2013)

เมื่อศึกษาเจาะจงไปยังประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรม ก่อนที่จะฆ่าตัวตายพบว่า มากกว่าร้อยละ 70 ของผู้ที่เสียชีวิต จากการฆ่าตัวตาย พยายามขอคำปรึกษาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งที่เป็นหน่วยงานภาครัฐและเอกชน โดยร้อยละ 48 พยายามขอคำปรึกษาภายในช่วงเวลา 1 เดือนก่อนเสียชีวิต ส่วนอีกร้อยละ 5 เป็นผู้ที่เสียชีวิตในวันเดียวกับที่ตัดสินใจเข้ารับคำปรึกษา (ไลฟ์リンク, 2013) ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า คนกลุ่มนี้มีความพยายามที่จะยังคงมีชีวิตอยู่ต่อไป แต่เนื่องจากการที่ต้องตกอยู่ในภาวะที่โดดเดี่ยว ขาดคนใกล้ชิดที่สามารถรับฟังปัญหาหรือเป็นที่ปรึกษาอย่างใกล้ชิดได้ทันท่วงที จนทำให้เข้าสู่ภาวะซึมเศร้าและตัดสินใจจบชีวิตตนเองในที่สุด

การเสียชีวิตอย่างโดดเดี่ยว

การดำเนินชีวิตที่ผู้คนอยู่อย่างปลื้มใจมากขึ้น ยังทำให้เกิดปัญหาสังคมรูปแบบใหม่ขึ้นมาซึ่งก็คือ การเสียชีวิตอย่างโดดเดี่ยว หรือ โคโดกูชิ (孤独死) ซึ่งมีการให้คำจำกัดความโดยคร่าวๆว่าหมายถึงการเสียชีวิต (ส่วนมากเป็นผู้สูงอายุ) โดยปราศจากการได้รับความดูแลจากคนรอบข้าง หรือเสียชีวิต

โดยลำพังไม่มีใครรับรู้และมีผู้มาค้นพบภายหลังจากที่เสียชีวิตไประยะหนึ่งแล้ว ซึ่งฝ่ายนิติเวชของสำนักงานกรุงโตเกียว ได้รายงานว่ ประชากรที่อาศัยอยู่ในบริเวณ 23 เขตทั่วโตเกียว ที่ต้องเสียชีวิตอย่างโดดเดี่ยว มีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก โดยในช่วงระยะเวลา 15 ปีที่ผ่านมา มีจำนวนเพิ่มขึ้นมากกว่า 2 เท่า (明智, 2018) นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้เสียชีวิตในลักษณะนี้เป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง เนื่องจากเพศชายมีความสามารถในการออกไปพูดคุยกับคนรอบข้างน้อยกว่า สาเหตุหนึ่งมาจากการที่ผู้ชายมีโอกาสในการได้พบปะกับผู้คนรอบข้างน้อยลงอย่างมากภายหลังจากเกษียณอายุ นอกจากนี้เมื่อเกิดอาการไม่สบายก็มักจะมีอาการเกรงใจ ไม่กล้าขอความช่วยเหลือจากผู้คนรอบข้าง จนทำให้การช่วยเหลือต่าง ๆ ไม่สามารถเข้าไปถึงได้อย่างทันท่วงที ส่วนสาเหตุที่การตายอย่างโดดเดี่ยวมีเพิ่มขึ้น เนื่องมาจากการที่ญี่ปุ่นกลายเป็นสังคมที่ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านหรือชุมชนเจือจางลง ดังเห็นได้จากการสำรวจโดยสำนักคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุพบว่า ผู้สูงอายุกว่าร้อยละ 30 โดยเฉพาะกลุ่มที่อาศัยอยู่เพียงลำพังนั้น แทบไม่มีการพูดคุยหรือติดต่อกับคนรอบข้างเลย (武藤, 2020) ส่วนปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งได้แก่ การกลายเป็นครอบครัวเดี่ยว (nuclear family) ที่ลูกหลานต่างแยกออกมาใช้ชีวิตตามลำพัง ทำให้ครัวเรือนผู้สูงอายุที่อาศัยตามลำพังแค่อามีภรรยาเพิ่มมากขึ้นนั่นเอง (武藤, 2020)

จากการประเมินในปี ค.ศ. 2016 พบว่า มีผู้เสียชีวิตอย่างโดดเดี่ยว¹³ ทั่วประเทศอย่างน้อย 17,000 ราย (読売新聞社会部, 2019) และปัจจุบันถูกประเมินว่ามีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็นปีละราว 30,000 ราย (横浜ベスト遺品整理社, 2018) โดยเมื่อพิจารณาจากข้อมูลที่ได้รับการเก็บรวบรวมอย่างเป็นรูปธรรมโดยฝ่ายนิติเวชของสำนักงานกรุงโตเกียว พบว่าในปี ค.ศ. 2018 มีประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่กรุงโตเกียวที่ใช้ชีวิตอยู่โดยตัวคนเดียวเพียงลำพังและเสียชีวิตอย่างโดดเดี่ยวรวมทั้งสิ้น 8,348 ราย เป็นประชากรในทุกช่วงวัย แต่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในประชากรสูงอายุ (ตาราง 3 หน้า 74) ส่วนการเก็บข้อมูลผู้เสียชีวิตอย่างโดดเดี่ยวที่มีอายุมากกว่า 65 ปีขึ้นไป เฉพาะในพื้นที่กรุงโตเกียวพบว่ามีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างมากและต่อเนื่องทุกปี และเป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิงถึงกว่าเท่าตัว (ภาพ 10 หน้า 69) (東京都監察医務院, 2020)

¹³ โดยมากหมายถึงกรณีที่เป็น “ผู้ที่เสียชีวิตในที่พักอาศัยของตน โดยไม่มีใครรับรู้เกินเวลา 2 วันขึ้นไป”

ตาราง 3 จำนวนประชากรในกรุงโตเกียวทุกช่วงวัยที่ใช้ชีวิตเพียงลำพังและเสียชีวิตอย่างโดดเดี่ยวในปี ค.ศ. 2018 (東京都 監察医務院, 2020)

อายุ	รวม (คน)	เพศ	
		ชาย	หญิง
รวม	8,348	3,845	1,668
ต่ำกว่า 15 ปี	16	-	-
15-19 ปี	15	2	1
20-24 ปี	62	26	13
25-29 ปี	89	40	18
30-34 ปี	94	36	16
35-39 ปี	124	59	17
40-44 ปี	183	91	33
45-49 ปี	274	141	36
50-54 ปี	415	241	45
55-59 ปี	510	304	64
60-64 ปี	613	387	76
65-69 ปี	961	662	102
70-74 ปี	1,115	651	164
75-79 ปี	1,152	547	228
80-84 ปี	1,259	385	371
85 ปีขึ้นไป	1,466	273	484

Yokohama Best Ihin Seirisha (横浜ベスト遺品整理社, 2018) ได้ระบุลักษณะของกลุ่มประชากร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มผู้สูงอายุที่มีความเสี่ยงจากการเสียชีวิตอย่างโดดเดี่ยวไว้ว่า เป็นผู้ที่มิ่ลักษณะเข้าข่ายในประเด็นต่อไปนี้ 2 ประเด็นขึ้นไป คือ

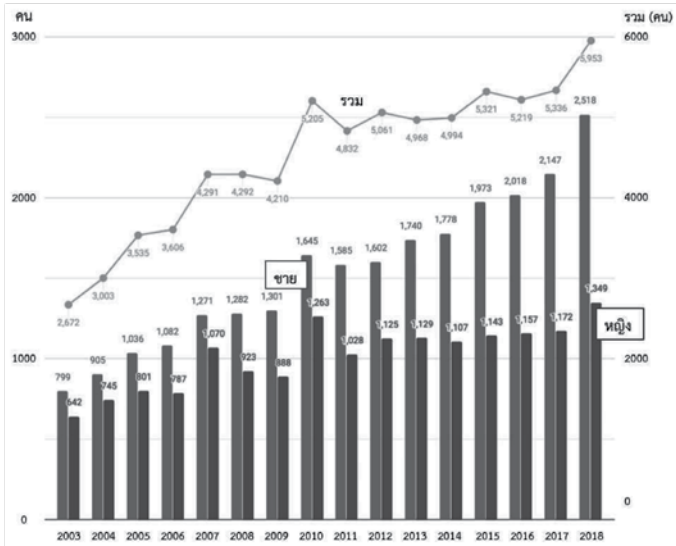
- ✓ เป็นผู้ที่มิ่รายได้ต่ำและอาศัยอยู่ในห้องพักราคาถูก
- ✓ เป็นผู้ที่ใช้ชีวิตโดยลำพังเพียงผู้เดียว
- ✓ เป็นผู้ที่มิ่ไม่ค่อยมีบุตรหลานมาเยี่ยมเยียน
- ✓ มิ่มีการรับหนังสือพิมพ์รายวัน
- ✓ มีจดหมายตกค้างอยู่ในตู้ไปรษณีย์
- ✓ มิ่เข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน
- ✓ ติดต่อกับเครือญาติครั้งสุดท้ายนานกว่าครึ่งปี
- ✓ มิ่ยอมให้ญาติพี่น้องหรือบุตรหลานมาเยี่ยม
- ✓ มิ่ชอบให้ใครเข้ามาหาในบ้าน

อาจกล่าวได้ว่าลักษณะที่ถูกหยิบยกขึ้นมาทั้งหมดนี้ ล้วนแล้วแต่เป็นลักษณะเด่นของผู้สูงอายุที่ใช้ชีวิตอยู่เพียงลำพัง อย่างโดดเดี่ยว ปราศจากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนรอบข้าง อย่งไรก็ตามแม้ว่าอายุโดยเฉลี่ยของผู้ที่เสียชีวิตอย่างโดดเดี่ยว ในประเทศจะอยู่ที่ราว 61 ปี แต่ข้อมูลด้านบนแสดงให้เห็นว่า ในปัจจุบันมีประชากรทุกเพศ และทุกช่วงวัยที่ต้องเสียชีวิต อย่างโดดเดี่ยวเนื่องมาจากการใช้ชีวิตอยู่เพียงลำพัง (菅野, 2020) ดังนั้นจึงมิ่อาจกล่าวได้ว่าปรากฏการณ์การเสียชีวิต

อย่างโดดเด่นเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะกับผู้สูงอายุเท่านั้น หากแต่ลักษณะการใช้ชีวิตในปัจจุบันทำให้มีประชากรแทบทุกเพศ ทุกวัยที่ต้องจบชีวิตลงด้วยความโดดเด่น ซึ่งการเสียชีวิตด้วยความโดดเด่นไม่เพียงแต่นำความเศร้าสลดหดหู่มาสู่สังคมเท่านั้น แต่ยังนำมาซึ่งความเดือดร้อนทางด้านสภาพแวดล้อม และสุขอนามัยของผู้คนที่อาศัยอยู่รอบข้างอีกด้วย เนื่องจากร่างกายมนุษย์ที่ถูกปล่อยให้อยู่ในสภาพที่เน่าเปื่อยโดยไม่ได้รับการดำเนินการอย่างถูกสุขลักษณะ จะส่งกลิ่นที่เหม็น และยากต่อการกำจัดเป็นอย่างมาก

ด้วยเหตุนี้หลายฝ่ายจึงพยายามเรียกร้องให้ภาครัฐ เล็งเห็นความสำคัญกับการหาทางดำเนินการเพื่อรับมือกับ สถานการณ์ดังกล่าวอย่างจริงจัง อย่างไรก็ตามความพยายาม ในการทำความเข้าใจ ตลอดจนการแสวงหาแนวทางในการ รับมือกับสถานการณ์การเสียชีวิตอย่างโดดเด่นโดยภาครัฐ ยังมีให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมไม่มากนัก ไม่ว่าจะเป็นใน ทางกฎหมาย ที่ยังไม่มีทำให้คำจำกัดความที่แน่ชัดว่า คำว่า “การเสียชีวิตอย่างโดดเด่น หรือ “โคโดกูชิ (孤独死)” นั้น หมายถึง การเสียชีวิตในลักษณะใด หรือแม้แต่การดำเนินการเก็บ รวบรวมข้อมูลภาพรวมทั้งประเทศอย่างจริงจัง เพื่อทำความเข้าใจกับสถานการณ์อย่างประจักษ์ก็ยังมีให้เห็นไม่มากนัก โดยในปัจจุบันมีเพียงไม่กี่หน่วยงานที่พยายามเก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์สถานการณ์อย่างจริงจัง ซึ่งหนึ่งในนั้นได้แก่

ฝ่ายนิติเวชของสำนักงานกรุงโตเกียว (東京都監察医務院)
 นั้นเอง (横浜ベスト遺品整理社, 2018)

ภาพ 12 จำนวนผู้เสียชีวิตอย่างโดดเดี่ยวที่มีอายุมากกว่า 65 ปีขึ้นไปในเขตกรุงโตเกียว (東京都監察医務院, 2020)

ปัญหาอาชญากรรมและการก่อความรุนแรง

การต้องถูกทอดทิ้งให้อยู่อย่างโดดเดี่ยวในสังคม ยังเป็นปัจจัยที่ผลักดันสู่การก่ออาชญากรรมรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นฆาตกรรม ลักทรัพย์ วางเพลิง ช่มชู้ ทำร้ายร่างกาย ฯลฯ อีกด้วย ซึ่งปัญหาการก่ออาชญากรรมที่ได้รับการหยิบยกขึ้นมาพูดถึงอย่างกว้างขวางว่ามีความเกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์การปลีกวิเวก

ทางสังคมนั้น สามารถจำแนกออกได้เป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ การก่ออาชญากรรมโดยผู้สูงอายุ การก่ออาชญากรรมโดยมีผู้สูงอายุเป็นกลุ่มเป้าหมาย และการก่ออาชญากรรมภายในครอบครัว

การก่ออาชญากรรมโดยผู้สูงอายุ การก่ออาชญากรรมโดยผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า 65 ปีขึ้นไป กลายเป็นหนึ่งในประเด็นทางสังคมที่หลายฝ่ายแสดงความกังวลมากขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะจากข้อมูลเชิงสถิติที่เก็บโดยกรมตำรวจของญี่ปุ่นพบว่า อัตราการก่ออาชญากรรมที่กระทำโดยผู้สูงอายุมีเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องทุกปี โดยเมื่อพิจารณาเฉพาะข้อมูลในปี ค.ศ. 2012 พบว่า อาชญากรรมโดยผู้สูงอายุร้อยละ 74 เป็นคดีเกี่ยวกับการลักทรัพย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขโมยของตามร้านค้า คิดเป็นอัตราส่วนถึงร้อยละ 80.4 รวมถึงการขโมยสินทรัพย์ของผู้อื่น เช่น จักรยาน เป็นต้น ซึ่งคดีในรูปแบบดังกล่าวยังมีแนวโน้มจะเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่องอีกด้วย นอกจากนี้แม้ว่าจำนวนการก่อคดีจะมีไม่มากนัก แต่อัตราส่วนของการก่อคดีอาชญากรรมร้ายแรง เช่น ฆาตกรรม จี้ปล้น ก็มีเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยยะสำคัญด้วยเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฆาตกรรมคนใกล้ชิดในครอบครัว (佐々木, 2018) ทั้งนี้จากข้อมูลพบว่า ร้อยละ 70 ของเหยื่อที่ถูกฆาตกรรมโดยผู้สูงอายุ เป็นญาติใกล้ชิด ไม่ว่าจะเป็น คู่สมรส บิดามารดา หรือบุตร โดยแรงจูงใจสำคัญ ได้แก่ การแบกรับปัญหาต่าง ๆ ไว้โดยลำพังเพียงผู้เดียว เช่น

ความเหนื่อยล้าในการดูแลพยาบาล หรือการที่ต้องประสบกับการกระทำรุนแรง อย่างไรก็ตามแม้จะพบว่าผู้สูงอายุที่ก่ออาชญากรรม ประกอบไปด้วยทั้งผู้ที่เคยก่ออาชญากรรมมาตั้งแต่เมื่อยังเป็นหนุ่มสาว และผู้ที่เพิ่งเริ่มก่อคดีเป็นครั้งแรก ภายหลังเข้าสู่วัยสูงอายุแล้วก็ตาม แต่ก็พบว่า 2 ใน 3 ของผู้ก่อเหตุทั้งหมด เป็นผู้ที่เพิ่งเคยก่อเหตุเป็นครั้งแรกในวัยสูงอายุ (太田, 2018, p. 171)

ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการก่ออาชญากรรมโดยผู้สูงอายุ นั้น โอตะ (太田, 2018) ได้กล่าวไว้ว่า แม้จะไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและระบบสวัสดิการสังคม เป็นส่วนหนึ่งที่ผลักดันให้ผู้คนหันมาก่อเหตุอาชญากรรมมากขึ้น ในช่วงวัยสูงอายุ แต่สมมุติฐานข้อนี้ก็ไม่สามารถให้คำตอบในทางตรงข้ามได้ว่า มีผู้คนที่ต้องตกอยู่ภายใต้สภาวะยากจน และไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐอย่างทั่วถึงอีกจำนวนมาก แต่ทำไมคนเหล่านั้นจึงไม่ยื่นมือเข้าสู่การก่ออาชญากรรมด้วยเหตุนี้โอตะจึงให้เหตุผลต่อการก่ออาชญากรรมโดยผู้สูงอายุว่า ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่เป็นเสมือนตัวกระตุ้นไปสู่การก่ออาชญากรรมนั้น มาจากสภาวะที่ผู้สูงอายุต้องใช้ชีวิตอยู่อย่างโดดเดี่ยวในสังคม อันประกอบขึ้นจากความโดดเดี่ยว 3 ด้าน (ภาพ 13 หน้า 83) ได้แก่

ก. โดดเดี่ยวจากครอบครัว จากการสำรวจโครงสร้างทางครอบครัวของผู้สูงอายุพบว่า ครึ่งเรือนผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่โดยลำพัง คิดเป็นอัตราส่วนที่สูงมาก เมื่อเปรียบเทียบกับครึ่งเรือนผู้สูงอายุทั้งหมด และเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับประเภทของอาชญากรรมที่ก่อเหตุแล้ว พบว่ากลุ่มที่ก่ออาชญากรรมประเภทกรรโชกทรัพย์และต้มตุ๋นโดยมาก เป็นผู้สูงอายุที่ดำเนินชีวิตอยู่โดยลำพังเพียงผู้เดียว ทั้งนี้เมื่อเปรียบเทียบกับอัตราการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของอาชญากรรมในผู้สูงอายุในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา กับรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปโดยมีครึ่งเรือนผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ร่วมกันเพียงลำพังที่มีให้เห็นมากขึ้นนับตั้งแต่เข้าสู่ยุคเฮเซเป็นต้นมา จึงอาจกล่าวได้ว่าลักษณะโครงสร้างทางครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไป เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่ส่งผลต่อการก่ออาชญากรรมโดยผู้สูงอายุนั่นเอง

นอกจากนี้จากการสำรวจโดยสำนักงานคณะรัฐมนตรียังพบว่า ผู้สูงอายุที่ก่อเหตุอาชญากรรมส่วนมาก มีการติดต่อสื่อสารกับบุตรหลานหรือคนในครอบครัวในระดับที่ต่ำมาก หรืออีกนัยยะหนึ่งก็คือ คนเหล่านี้ถูกปลีกวิเวก ไม่ได้รับการดูแล

เอาใจใส่ หรือความสนใจจากคนในครอบครัว ภาวะความว่างเหงทางจิตใจที่เกิดขึ้นจึงทำให้ สามีผู้สำคัญในการที่จะยับยั้งใจไม่ยื่นมือเข้าไป เกี่ยวข้องกับอาชญากรรมมีน้อยลง หรือแม้กระทั่ง ยังพบว่าบางรายเลือกที่จะสร้างปัญหาเพียงเพื่อ ต้องการเรียกร้องความสนใจจากคนในครอบครัว

ข. โดดเดี่ยวจากผู้คนรอบข้าง ในปัจจุบันที่ผู้คนล้วน มีชีวิตแบบต่างคนต่างอยู่ ผู้สูงอายุโดยมากมัก มีโอกาสที่จะได้มีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน หรือ คนรอบข้างค่อนข้างไม่มากนัก ทำให้ต้องใช้ชีวิตอยู่ โดยปลีกวิเวกออกจากสังคมโดยปริยาย จนทำให้เกิด เป็นภาวะความว่างเหงทางจิตใจ และนำไปสู่ การก่ออาชญากรรม

ค. โดดเดี่ยวจากภาครัฐ แม้ว่ารัฐจะพยายามจัดทำ ระบบการช่วยเหลือและสนับสนุนด้านสวัสดิการ สังคมก็ตาม แต่ข้อมูลรวมถึงการให้บริการดังกล่าว ก็ยังไม่สามารถเข้าไปถึงกลุ่มผู้สูงอายุได้อย่างทั่วถึง ทำให้มีผู้สูงอายุจำนวนมากไม่ได้รับการให้บริการ ได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้จากการสำรวจแรงจูงใจ ในการก่ออาชญากรรมของผู้สูงอายุพบว่า มากกว่า ร้อยละ 20 เกิดจากความเหนื่อยล้าทางจิตใจ

โดยจำแนกออกได้เป็น ความท้อแท้จากการดูแล
คนชรา¹⁴ ร้อยละ 53 ความท้อแท้ทางจิตใจจาก
การใช้ชีวิตประจำวัน ร้อยละ 17 และ ความไม่พอใจ/
ต่อต้านการกระทำรุนแรงในครอบครัว ร้อยละ 13
ตามลำดับ ซึ่งเห็นได้ว่าข้อมูลทางสถิติที่พบว่า
ร้อยละ 12 ของคดีฆาตกรรมโดยผู้สูงอายุ เป็นคดี
ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลคนชรา ก็มีความสอดคล้อง
ไปในทิศทางเดียวกันกับผลการสำรวจนี้เช่นเดียวกัน
ปัญหาทั้งหมดที่กล่าวมาจึงล้วนแล้วแต่มีความ
เชื่อมโยงกันกับการที่ผู้สูงอายุต้องถูกปลีกวิเวก
ออกจากสังคม ทั้งครอบครัว คนรอบตัว และ
(การช่วยเหลือจาก) ภาครัฐนั่นเอง

¹⁴ เนื่องจากการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มรูปแบบ ทำให้มีผู้สูงอายุที่ต้องดูแลผู้สูงอายุ
ด้วยตนเองเป็นจำนวนเพิ่มขึ้นมาก เช่น ลูกที่อายุ 50 ปี ต้องดูแลแม่ที่อายุ 80 ปี
(ปัญหา 8050) หรือ หญิงสูงอายุที่ต้องดูแลสามีที่มีปัญหาสุขภาพจนไม่สามารถดูแล
ตนเองได้ ลักษณะดังกล่าวเรียกว่า การดูแลผู้สูงอายุโดยผู้สูงอายุ (老々介護:
rourou kaigo) ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญทางสังคมประการหนึ่งในประเทศญี่ปุ่น
ในปัจจุบัน

ภาพ 13 สถานะการอยู่อย่างโดดเดี่ยวทางสังคมของผู้สูงอายุ
(太田, 2018, p. 180)

การก่ออาชญากรรมโดยมีผู้สูงอายุเป็นกลุ่มเป้าหมายจากรายงานสมุดปกขาวของสำนักงานตำรวจญี่ปุ่นในปี ค.ศ. 2020 พบว่า แม้อัตราการเกิดอาชญากรรมในประเทศญี่ปุ่นมีแนวโน้มที่จะลดลงอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 2002 เป็นต้นมา แต่เมื่อพิจารณาเฉพาะผู้ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมซึ่งเป็นผู้สูงอายุที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป พบว่านับตั้งแต่ปี ค.ศ. 2001 เป็นต้นมา อัตราส่วนของกลุ่มประชากรสูงวัยที่ต้องตกเป็นเหยื่อของอาชญากรรมเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนผู้ตกเป็นเหยื่อทั้งหมดทั่วประเทศญี่ปุ่นกลับมีสูงชันอย่างต่อเนื่อง โดยในปี ค.ศ.

2017 อัตราส่วนดังกล่าวสูงขึ้นไปถึงร้อยละ 14.8 (ภาพ 14 หน้า 88) ทั้งนี้จากข้อมูลจะเห็นได้ว่าอาชญากรรมที่พบในผู้สูงอายุเพศหญิง ได้แก่ ฆาตกรรม ช่มชู้ ทำร้ายร่างกาย ช่มชู้ ขโมย ฉ้อโกง ต้มตุ๋น บังคับให้ทำอนาจาร มักเกิดขึ้นในบ้านพักซึ่งเป็นบ้านเดี่ยว ส่วนการโจรกรรมและกระทำอนาจารมักพบในที่สาธารณะ เช่น บนท้องถนน ส่วนอาชญากรรมที่พบในผู้สูงอายุเพศชาย ได้แก่ ฆาตกรรม ช่มชู้ โจรกรรม ฉ้อโกง และต้มตุ๋น มักพบในบ้านพัก ซึ่งเป็นบ้านเดี่ยว ส่วนอาชญากรรมประเภท โจรกรรม ทำร้ายร่างกาย และกระทำอนาจาร มักพบมากในที่สาธารณะ เช่น บนท้องถนน

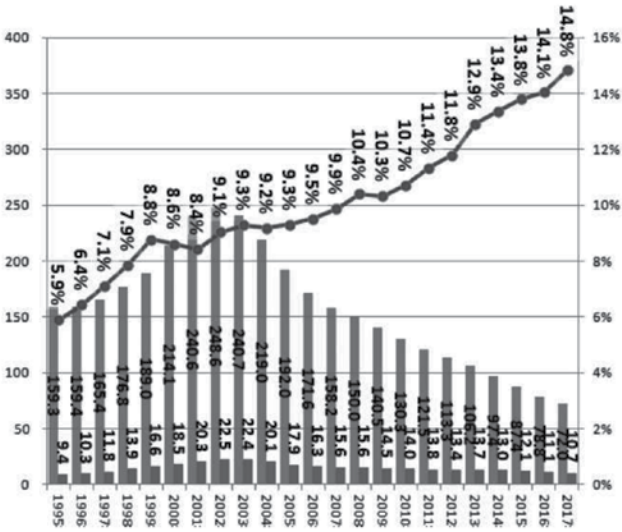
ปัจจัยสำคัญที่เป็นเหตุสนับสนุนให้ผู้สูงอายุต้องตกอยู่ในอันตรายรูปแบบต่าง ๆ ดังที่กล่าวมานี้ ได้แก่ การป้องกันตนเองที่ไม่เพียงพอ ความละเลยไม่ใส่ใจ และความโดดเดี่ยว อันเนื่องมาจากการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากในอดีต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ไม่มีลูกหลานอาศัยร่วมอยู่ด้วย ส่งผลให้ผู้สูงอายุตกเป็นกลุ่มเป้าหมายของคนร้ายได้ง่ายยิ่งขึ้น โดยพบว่า สูงอายุจำนวนมากในประเทศญี่ปุ่น ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมประเภทต้มตุ๋น หรือ “ซาจิ (詐欺)” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การต้มตุ๋น ลักษณะพิเศษ หรือ “โทกุซุ ซาจิ (特殊詐欺)” ซึ่งมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุกปี สาเหตุที่ทำให้การต้มตุ๋นในลักษณะดังกล่าว ประสบผลสำเร็จได้ ก็เนื่องมาจากการที่ผู้สูงอายุต้องดำเนินชีวิตอยู่อย่างเดียวดายโดยลำพัง โดยไม่ได้รับการติดต่อจากบุตรหลาน เป็นระยะเวลายาวนานนั่นเอง (Security House Center, 2020)

การต้มตุ๋นลักษณะพิเศษ หรือ โทกุซุ ซาจิ เป็นการต้มตุ๋นในลักษณะที่คนร้ายใช้โทรศัพท์ ไปรษณียบัตร หรือจดหมายปิดผนึก เพื่อติดต่อกับเหยื่อที่ตกเป็นเป้าหมายโดยไม่เข้ามาพบปะโดยตรง อ้างตนว่าเป็นญาติหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อชักจูงให้เหยื่อหลงเชื่อใจ จากนั้นจึงหลอกล่อเอาเงินสดหรือบัตรเอทีเอ็มของเหยื่อเพื่อไปใช้ถอนเงิน หรือหลอกล่อให้เหยื่อไปยังตู้เอทีเอ็มเพื่อดำเนินการโอนเงินไปยังบัญชีของคนร้าย (รวมถึงกรณีข่มขู่ และการโจรกรรมเงินสดหรือบัตรเอทีเอ็มด้วย) ซึ่งนับตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2020 เป็นต้นมา สำนักงานตำรวจของประเทศญี่ปุ่นได้กำหนดประเภทของการต้มตุ๋นลักษณะพิเศษออกเป็น 10 ประเภท (警視庁, 2020) ได้แก่

1. การต้มตุ๋น โอระ โอระ (オレオレ詐欺) เป็นวิธีการที่โทรศัพท์ไปยังผู้ที่ตกเป็นเป้าหมาย อ้างตนว่าเป็นบุตรหลานหรือญาติสนิท และกำลังตกอยู่ในสถานการณ์ที่ลำบาก เพื่อหลอกหลวงหรือข่มขู่ให้เหยื่อยอมมอบเงินสด หรือโอนเงินจำนวนมากไปยังบัญชีของคนร้าย
2. การต้มตุ๋นเงินออม (預貯金詐欺) เป็นวิธีการที่คนร้ายอ้างตัวว่าเป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ และหลอกหลวงเป้าหมายว่าบัญชีของพวกเขา กำลังมีปัญหาและจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขโดยด่วน เพื่อหลอกเอาข้อมูลธนาคารหรือบัตรเอทีเอ็ม

3. การต้มตุ๋นเพื่อเรียกเก็บเงินที่สมมติขึ้น (架空料金請求詐欺) เป็นวิธีการหลอกเอาเงินด้วยการส่งอีเมลหรือไปรษณียบัตร (จดหมายปิดผนึก) ที่อ้างว่าเหยื่อค้างชำระค่าบริการ และจำเป็นต้องชำระภายในวันนั้น มิฉะนั้นจะโดนดำเนินการทางกฎหมาย
4. การต้มตุ๋นเงินสวัสดิการสังคม (還付金詐欺) เป็นวิธีการหลอกเอาเงินด้วยการอ้างว่าจะมีการคืนเงินภาษี ค่ารักษาพยาบาล ค่าประกันต่าง ๆ คืนให้จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และหลอกให้เหยื่อไปยังตู้เอทีเอ็มเพื่อโอนเงินไปยังบัญชีของคนร้าย
5. การต้มตุ๋นเงินประกันเงินกู้ (融資保証金詐欺) เป็นวิธีการหลอกเอาเงินด้วยการหลอกล่อให้กู้เงิน จากนั้นจึงหลอกหลวงหรือข่มขู่ให้เหยื่อจ่ายเงินค้ำประกันเงินกู้
6. การต้มตุ๋นให้ซื้อสินค้าหรือทรัพย์สินทางการเงิน (金融商品詐欺) ให้ข้อมูลเท็จเพื่อหลอกล่อให้เหยื่อซื้อหุ้นที่ไม่มีอยู่จริง หรือหลอกล่อให้ซื้อสินค้าในราคาแพงเกินจริง
7. การต้มตุ๋นการพนัน (ギャンブル詐欺) เป็นวิธีการหลอกเอาเงินด้วยการลงโฆษณาในนิตยสารหรือส่งเมลเพื่อหลอกล่อให้เหยื่อสมัครเป็นสมาชิกกิจกรรมการพนัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อหลอกล่อหรือข่มขู่เอาเงินค่าสมาชิกหรือค่าข้อมูล

8. การต้มตุ๋นในการหลอกลวง (交際あっせん詐欺) เป็นวิธีการหลอกเอาเงินด้วยการลงโฆษณาในนิตยสารหรือส่งเมลเพื่อหลอกล่อให้เหยื่อสมัครเป็นสมาชิกกิจกรรมการหลอกลวง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อหลอกล่อหรือข่มขู่เอาเงินค่าสมาชิกหรือเงินค้ำประกัน
9. การต้มตุ๋นพิเศษอื่น ๆ (その他の特殊詐欺) การต้มตุ๋นลักษณะอื่น ๆ ที่ไม่เข้าข่ายทั้ง 8 ประเภทข้างต้น
10. การต้มตุ๋น (โจรกรรม) บัตรเอทีเอ็ม (キャッシュカード詐欺盗) โดยอ้างตนว่าเป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือเจ้าหน้าที่จากธนาคารเพื่อนำบัตรเอทีเอ็มใบใหม่มาเปลี่ยนกับใบเก่าที่มีความเสี่ยงจะถูกนำไปใช้อย่างไม่ถูกต้อง

ภาพ 14 อัตราส่วนผู้ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมทั้งประเทศเปรียบเทียบกับผู้สูงอายุ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1995-2017 (内閣府, 2019)

ข้อมูลเกี่ยวกับผู้เคราะห์ร้ายจากการต้มตุ๋นลักษณะพิเศษ โดยสำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคในปี ค.ศ. 2018 แสดงให้เห็นว่า อัตราส่วนของผู้เคราะห์ร้ายที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป มีสูงถึง ร้อยละ 83.7 โดยประเภทการต้มตุ๋นที่พบผู้เคราะห์ร้าย เป็นผู้สูงอายุมากที่สุดได้แก่ การต้มตุ๋นโอละโอละ และการต้มตุ๋น เงินสวัสดิการสังคม ซึ่งในกรณีการต้มตุ๋นโอละโอละนั้น มีอัตราส่วนผู้เคราะห์ร้ายที่เป็นผู้สูงอายุถึงร้อยละ 97.9 เป็นผู้สูงอายุเพศหญิงที่อายุสูงกว่า 70 ปี ถึงร้อยละ 79.8

ส่วนการต้มตุ๋นเงินสวัสดิการสังคม พบผู้เคราะห์ร้ายที่อายุสูงกว่า 60 ปีขึ้นไปที่ร้อยละ 95.5 เป็นที่น่าสังเกตว่าโดยมากเหยื่อมักเป็นผู้สูงอายุเพศหญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการต้มตุ๋นโอโระโอโระ ซึ่งเป็นวิธีการหลอกลวงด้วยการอ้างตนเป็นบุตรหลาน (โดยเฉพาะบุตรชาย) ที่กำลังตกอยู่ในสภาวะลำบาก และต้องการความช่วยเหลือทางการเงินโดยด่วน (内閣府, 2019) ดังนั้นการรณรงค์ให้บุตร (โดยเฉพาะบุตรชาย) หมั่นทำการติดต่อกับพ่อแม่ที่ไม่ได้อาศัยอยู่ร่วมกัน หรืออาศัยห่างไกลจากกัน จึงเป็นวิธีหนึ่งที่สามารถช่วยป้องกันอาชญากรรมประเภทนี้ได้ (捜査第二課, 2018)

การก่ออาชญากรรมภายในครอบครัว แม้แต่ในครอบครัวที่ประกอบไปด้วยสมาชิก 2 คนขึ้นไป ซึ่งอาจดูเหมือนจะไม่มีควมน่ากังวลเกี่ยวกับการต้องตกอยู่ในภาวะปลีกวิเวกทางสังคมสักเท่าใด หากแต่ในสภาพสังคมปัจจุบันที่มีการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ตลอดจนการใส่ใจซึ่งกันและกันของผู้คนมีลดน้อยลง ตรงข้ามกับพื้นที่เชิงปิดที่ให้ความสำคัญกับความเป็นส่วนตัวที่มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น และการที่สถาบันครอบครัวแยกออกจากความเป็นครอบครัวขยาย กลายมาเป็นครอบครัวเดี่ยวที่มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวน้อยกว่าที่เป็นมาในอดีต ทำให้ไม่เพียงแต่ปัจเจกบุคคลเท่านั้นที่ต้องตกอยู่ภายใต้ภาวะปลีกวิเวก หากแต่ยังพบว่าภาวะปลีกวิเวกยังสืบคลานไปสู่สถาบันครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบัน

ทางสังคมที่มีขนาดเล็กที่สุด แต่มีความสำคัญมากที่สุดอีกด้วย โดยเห็นได้ว่ามีครอบครัวในญี่ปุ่นจำนวนมาก ที่ตัดขาดจากสังคมหรือโลกภายนอกโดยสิ้นเชิง และต้องใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันระหว่างสมาชิกครอบครัวเพียงไม่กี่คนโดยลำพัง

การปลีกวิเวกทางสังคมที่เกิดขึ้นกับสถาบันครอบครัวที่มีขนาดเล็กลงตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ ส่งผลให้ภูมิทัศน์ในการรับมือกับปัญหาหรืออุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ปัญหาที่เกี่ยวกับการเลี้ยงดูบุตร หรือปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในครอบครัว มีต่ำ อีกทั้งศักยภาพของครอบครัวในการตัดสินใจหรือค้นหาหนทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างมีสติก็ลดน้อยลงตามไปด้วย ความรู้สึกเสมือนถูกทอดทิ้งให้อยู่อย่างโดดเดี่ยว โดยไม่ได้รับความช่วยเหลือใด ๆ จากโลกภายนอกพัฒนากลายเป็นความเครียดและความกังวลใจที่ไม่สามารถค้นหาทางออกได้ จนในที่สุดความกดดันที่ค่อย ๆ สะสมมาจึงได้ถูกระเบิดออกในรูปแบบของการทำร้ายคนใกล้ตัวนั่นเอง (青木 & 野下, 2012, p. 162)

จากการเก็บสถิติคดีอาชญากรรมที่ผู้เคราะห์ร้ายเป็นญาติกับผู้ก่อเหตุ นับตั้งแต่ ค.ศ. 1989 จนกระทั่งถึง ค.ศ. 2010 พบว่าจำนวนอาชญากรรมในลักษณะนี้มีเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในญี่ปุ่น อีกทั้งยังมีจำนวนเพิ่มขึ้นถึงกว่า 3.5 เท่าในช่วง

ระยะเวลา 20 ปีที่ผ่านมา (ภาพ 15) นอกจากนี้เมื่อจำแนกตามประเภทของการก่ออาชญากรรมโดยเปรียบเทียบระหว่างอาชญากรรมที่ผู้เคราะห์ร้ายเป็นญาติ กับอาชญากรรมที่ผู้เคราะห์ร้ายเป็นบุคคลอื่น พบว่า อัตราส่วนของผู้เคราะห์ร้ายที่เป็นญาติสนิทในแทบทุกประเภทคดี มีแนวโน้มที่จะเพิ่มสูงขึ้น โดยคดีฆาตกรรม (殺人事件) มีอัตราส่วนผู้เคราะห์ร้ายที่เป็นญาติสูงกว่าคดีอาชญากรรมประเภทอื่น ๆ มีค่าเฉลี่ยในแต่ละปีอยู่ที่ระหว่างร้อยละ 40 ถึงร้อยละ 50 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปี ค.ศ. 2004 เป็นต้นมา อัตราดังกล่าวมีแนวโน้มที่จะเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนคดีประเภทอื่นที่น่าสนใจได้แก่ คดีกระทำความรุนแรง (暴行事件) โดยนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 2000 เป็นต้นมา มีการฟ้องร้องที่เกี่ยวข้องกับคดีเช่นนี้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนในปี ค.ศ. 2011 พบว่ามีจำนวนคดีในลักษณะดังกล่าว เพิ่มขึ้นจากในปี ค.ศ. 1989 ถึง 31.5 เท่า (2,492 คดี) ส่วนคดีทำร้ายร่างกาย (傷害事件) ก็มีอัตราส่วนของผู้เคราะห์ร้ายที่เป็นญาติพี่น้องเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจนนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1999 เป็นต้นมา โดยในปี ค.ศ. 2011 พบว่ามีจำนวนคดีทำร้ายร่างกาย เพิ่มขึ้นจากในปี ค.ศ. 1989 ถึง 4.4 เท่า (2,732 คดี) (青木 & 野下, 2012)

ภาพ 15 จำนวนคดีอาชญากรรมที่ผู้เคราะห์ร้ายมีความเกี่ยวข้องกับผู้ก่อเหตุตั้งแต่ ค.ศ. 1989-2010

(青木 & 野下, 2012, p. 12)

เนื่องจากปัจจัยที่ผลักดันให้ปัญหาภายในครอบครัวพัฒนาไปสู่คดีอาชญากรรมภายในครอบครัวในรูปแบบต่าง ๆ เกิดขึ้นสืบเนื่องจากภาวะที่ครอบครัวเหล่านั้นต้องตกอยู่ในสภาพที่โดดเดี่ยว ได้รับการสนับสนุนจากคนรอบข้างไม่เพียงพอ ไม่ว่าจะเป็นการได้รับความช่วยเหลือทางสังคม (เช่น เรื่องของการให้คำปรึกษาและที่พึ่งพาทางใจ) ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ดังนั้นหนทางในการแก้ไขปัญหาอาชญากรรมที่เกิดขึ้นในครอบครัวให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพจึงอยู่ที่ความพยายามกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งในแง่กายภาพและในแง่ค่านิยมความคิด เพื่อเปิดโอกาสให้ครอบครัวที่ต้องเผชิญหน้ากับปัญหาหรือความยากลำบากในการดำรงชีวิตสามารถเข้าถึงการช่วยเหลือได้อย่างทันท่วงที โดยในทางกายภาพ ควรพยายามพัฒนาระบบการสนับสนุนโดยบุคคลที่สาม ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปัญหาภายในครอบครัวด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการให้คำปรึกษาปัญหาครอบครัว หน่วยงานคุ้มครองผู้ถูกทำร้ายร่างกายในครอบครัว หรือระบบกองทุนเพื่อการสนับสนุนครอบครัวที่ยากไร้ เป็นต้น เพื่อเปิดโอกาสให้ครอบครัว ซึ่งในปัจจุบันกลายเป็นพื้นที่ปิดและมีความเป็นส่วนตัวสูง สามารถมีช่องทางในการเปิดเผยตัวตนสู่สังคมภายนอกได้ง่ายยิ่งขึ้น

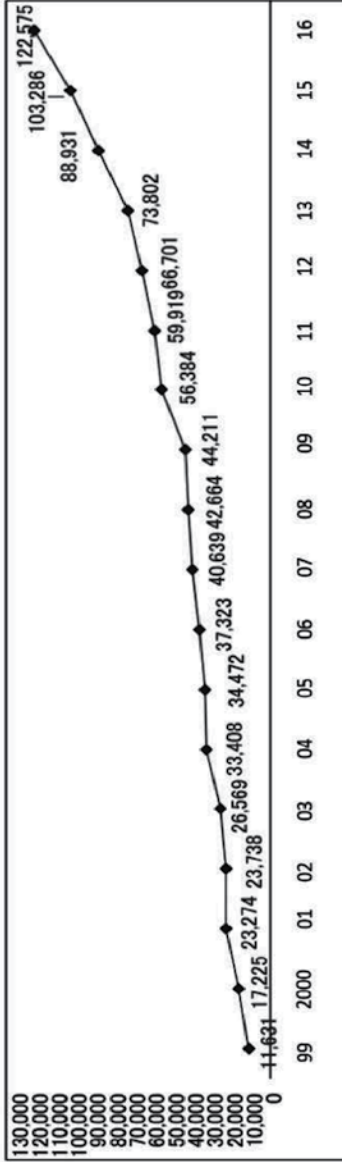
ส่วนทางด้าน การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ได้แก่ ความพยายามในการเปลี่ยนความเชื่อเกี่ยวกับ “ความในย่นำออก” ที่มองว่าเรื่องภายในครอบครัวเป็นเรื่องส่วนตัว ไม่ควรนำออกไปเล่าให้คนภายนอกฟัง ตลอดจนความคิดที่มองว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวเป็นเรื่องที่น่าอาย ไม่สามารถเล่าให้คนอื่นฟังได้ ซึ่งความคิดในลักษณะดังกล่าว ยังคงมีให้พบเห็นได้ค่อนข้างมากในสังคมญี่ปุ่น (青木 & 野下, 2012, p. 163) ดังนั้นหากต้องการแก้ไขปัญหาคความรุนแรงที่อาจเกิดขึ้นได้อย่างทัน่วงที จึงควรมีการดำเนินกิจกรรมเสริมสร้างความเข้าใจและปรับเปลี่ยนทัศนคติดังกล่าวอย่างกระตือรือร้น เพื่อให้ผู้คนและครอบครัวที่ประสบกับปัญหา มีความสะดวกใจที่จะเปิดเผยเรื่องราวของตนให้ผู้อื่นได้รับฟังมากยิ่งขึ้น

การทารุณกรรมในเด็ก ในประเทศญี่ปุ่นมีการจำแนกการทารุณกรรมในเด็กออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ การทารุณกรรมทางร่างกาย การทารุณกรรมทางเพศ การทอดทิ้งละเลย และการทารุณกรรมทางจิตใจ (ตาราง 4) โดยในปี ค.ศ. 2014 ได้รับการแจ้งเหตุการกระทำทารุณกรรมทั้งสิ้น 88,931 ราย เป็นเด็กประถม ร้อยละ 34.5 (30,721 ราย) เด็กอนุบาล (3 ขวบถึงก่อนเข้าเรียน) ร้อยละ 23.8 (21,186 ราย) เด็กทารก (แรกเกิด ถึง 3 ขวบ) ร้อยละ 19.7 (17,479 ราย) เด็กมัธยมต้น ร้อยละ 14.1 (12,510 ราย) และ เด็กมัธยมปลาย ร้อยละ 7.9 (7,035 ราย) ตามลำดับ ขณะที่รูปแบบการทารุณกรรมที่

เกิดขึ้นมากที่สุดคือ การทารุณกรรมทางจิตใจ คิดเป็นร้อยละ 29.4 (38,775 ราย) ตามมาด้วยการทารุณกรรมทางร่างกาย ร้อยละ 29.4 (26,181 ราย) (厚生労働省, 2014)

ตาราง 4 ประเภทของการทารุณกรรมในเด็กภายในประเทศ ญี่ปุ่น (厚生労働省, September 18, 2020)

ประเภท	รายละเอียด
การทารุณกรรมทางร่างกาย	เช่น ต่อย ตะ ทุบตี ผลักหรือเขย่าตัวอย่างแรง ใช้ความร้อนทำให้เกิดบาดแผล กัดน้ำ ปีบคอ มัดด้วยเชือก เป็นต้น
การทารุณกรรมทางเพศ	เช่น ข่มขืนเด็ก ให้เด็กดูการทำกิจกรรมทางเพศ จับ (หรือให้จับ) อวัยวะเพศ ถ่ายภาพอนาจาร เป็นต้น
การทอดทิ้งละเลย	เช่น ชังให้อยู่ลำพังในบ้าน ไม่ให้อาหาร ปล่อยให้อยู่ในสภาพที่ขาดสุขลักษณะ ทิ้งไว้ในรถยนต์เพียงลำพัง ไม่พาไปเข้ารับการรักษาในกรณีเจ็บป่วยรุนแรง เป็นต้น
การทารุณกรรมทางจิตใจ	เช่น ข่มขู่ด้วยคำพูด ทำให้รู้สึกเหมือนไม่มีตัวตน เปรียบเทียบกับพี่น้องคนอื่น ใช้ความรุนแรงกับสมาชิกคนอื่นในครอบครัวต่อหน้าเด็ก เป็นต้น

ภาพ 16 สถิติการทารุณกรรมในเด็กในญี่ปุ่นตั้งแต่ ค.ศ. 1999-2016 (厚生労働省, September 18, 2020)

จากข้อมูลทางสถิติที่เก็บมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1990 จะเห็นได้ว่า จำนวนเด็กที่ต้องตกเป็นเหยื่อการทารุณกรรมในประเทศญี่ปุ่นนั้น มีจำนวนเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องทุกปี อีกทั้งยังพบว่าในปี ค.ศ. 2016 พบเด็กที่ถูกทารุณกรรมเพิ่มมากขึ้นกว่าปี ค.ศ. 2000 ซึ่งเป็นปีที่เริ่มมีการบังคับใช้กฎหมายป้องกันการล่วงละเมิดในเด็ก (児童虐待防止法) ถึง 7.1 เท่า และเป็นจำนวนสูงที่สุดเท่าที่เคยเก็บสถิติมา (ภาพ 16) อีกทั้งหากเปรียบเทียบกับจำนวน 1,101 ราย ในปี ค.ศ. 1990 ซึ่งเป็นปีที่เริ่มเก็บสถิติดังกล่าว จะเห็นได้ว่าเด็กที่เคราะห์ร้ายจากการทารุณกรรมมีจำนวนเพิ่มขึ้นมากกว่า 100 เท่า ภายในเวลาเพียง 25 ปี ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าปัญหาการทารุณกรรมในเด็กที่เกิดขึ้นในญี่ปุ่นนั้น เป็นปัญหาสังคมที่สำคัญและจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน

กล่าวได้ว่าการที่จำนวนการทารุณกรรมในเด็กมีเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ประกอบด้วยสาเหตุหลายประการ ซึ่งสาเหตุประการหนึ่งเกิดขึ้นจากการที่คำจำกัดความของคำว่า “ทารุณกรรม” มีบริบทที่กว้างมากขึ้น ตลอดจนความตระหนักต่อการกระทำทารุณกรรมในเด็กที่มีเพิ่มขึ้นในสังคม แต่อย่างไรก็ตามก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าการเปลี่ยนแปลงไปของโครงสร้างทางสังคมภายหลังการก้าวเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ โดยเฉพาะโครงสร้างทางครอบครัวที่ส่งผลให้ศักยภาพในการเลี้ยงดูเด็กต่ำลง เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งด้วย

เช่นกัน เนื่องจากเมื่อศักยภาพในการเลี้ยงดูบุตรมีต่ำลง ก็ย่อมนำมาซึ่งความเครียดที่เกิดขึ้นอย่างสะสมในชีวิตประจำวัน จนกลายเป็นพฤติกรรมการกระทำรุนแรงต่อเด็กในที่สุด (岩下 & 岩本, 2013) ทั้งนี้องค์ประกอบต่าง ๆ ที่ทำให้ศักยภาพในการเลี้ยงดูเด็กต่ำลงได้แก่ (西澤, 2017)

- อัตราการตั้งครรรภ์ก่อนแต่งงานและอัตราการหย่าร้างสูง
- จำนวนการคลอดของมารดาวัยรุ่นมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทีละน้อย
- อัตราการหย่าร้างโดยรวมเพิ่มขึ้น
- ครอบครัวแม่ลูกอ่อนซึ่งประกอบด้วยแม่และลูกในวัยทารกมีจำนวนเพิ่มขึ้น
- อัตราความยากจนของครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยวอยู่ในระดับสูง

นอกจากนี้ อิวาชิตะ และ อิวาโมโตะ (岩下 & 岩本, 2013) ยังพบว่าผู้ที่กระทำการทารุณกรรมกับเด็กมักมีลักษณะเด่นสองประการร่วมกันคือ ตกอยู่ในสถานะที่ถูกทอดทิ้งจากความสนใจของสังคม ทำให้เกิดความรู้สึกโดดเดี่ยวไร้ที่พึ่ง ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นจากการที่ครอบครัวเดียวกลายเป็นมาตรฐานโครงสร้างครอบครัวโดยทั่วไปในสังคม ตลอดจนการล่มสลายลงของชุมชนท้องถิ่นในญี่ปุ่นนั่นเอง ส่วนลักษณะเด่นร่วมอีกประการหนึ่งได้แก่กระบวนการที่

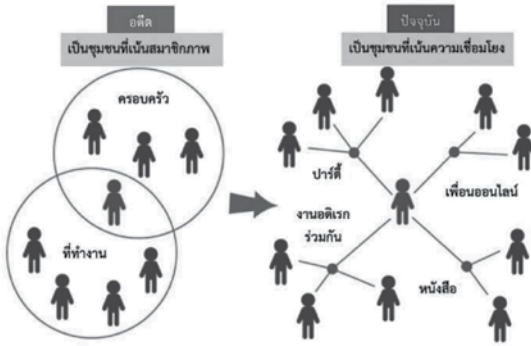
เริ่มต้นจากการต้องตกอยู่ในสภาวะความยากลำบากในการเลี้ยงดูบุตรอย่างรุนแรง จนเป็นแรงผลักดันให้นำไปสู่พฤติกรรม การกระทำรุนแรงในเด็ก ด้วยเหตุนี้เพื่อไม่ให้พฤติกรรม การทำทารุณกรรมในเด็ก กลายเป็นพฤติกรรมที่ส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น อิวาชิตะ และ อิวาโมโตะ จึงพยายามแสดงให้เห็นถึงความจำเป็น ในการสนับสนุนการเลี้ยงดูบุตรแก่กลุ่มประชากรที่มีความเสี่ยง ในการกระทำทารุณกรรมในเด็ก เช่น แม่เลี้ยงเดี่ยว ครอบครัว ที่ประสบปัญหาในการดำรงชีวิต เป็นต้น นอกจากนี้ยังจำเป็นต้องสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของการสร้างความใกล้ชิด ระหว่างสมาชิกภายในครอบครัวและเครือญาติ เพื่อลดความเสี่ยง ของครอบครัวเดี่ยวที่ต้องเผชิญกับปัญหาการเลี้ยงดูบุตร แต่เพียงลำพังอีกด้วย เนื่องจากปัญหาในลักษณะเช่นนี้เป็นเรื่อง ใกล้ตัวที่สามารถเกิดขึ้นกับใครก็ได้ที่ใช้ชีวิตอยู่ในเมืองที่ การปลีกวิเวกออกจากสังคมกลายเป็นเรื่องปกติของการดำเนินชีวิต ในปัจจุบัน

ปรากฏการณ์ทั้งหมดที่กล่าวมาแล้วแต่เป็นผลพลอยได้ จากการที่โครงสร้างครอบครัวในประเทศญี่ปุ่นเปลี่ยนแปลงไป เป็นรูปแบบครอบครัวเดี่ยว ที่เริ่มมีให้เห็นตั้งแต่ยุคโทโซ ซึ่งเป็นยุคที่ญี่ปุ่นพยายามพัฒนาประเทศให้ก้าวเข้าสู่ความเป็น สมัยใหม่ จนกลายมาเป็นรูปแบบครอบครัวที่เห็นได้ทั่วไป นับตั้งแต่ญี่ปุ่นเข้าสู่ยุคก้าวกระโดดทางเศรษฐกิจเป็นต้นมา นั้นเอง ดังนั้นหากโครงสร้างครอบครัวเดี่ยวได้กลายเป็น

มาตรฐานของครอบครัวญี่ปุ่นในปัจจุบัน และส่งผลให้ศักยภาพในการเลี้ยงดูบุตรของครอบครัวมีลดลง การยื่นมือเข้าให้ความช่วยเหลือหรือสนับสนุนด้านต่าง ๆ จากสังคม ทั้งภาครัฐ เอกชน หรือประชาสังคมอย่างทั่วถึง ไม่ว่าจะจะเป็นประเด็นเกี่ยวกับแม่เลี้ยงเดี่ยว หรือประเด็นเกี่ยวกับความยากจน จึงมีความจำเป็นอย่างมาก เพื่อไม่ให้ปัญหาดังกล่าวมีจำนวนเพิ่มขึ้นมากไปกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

การปรับตัวสู่ภาวะสังคมปลิกวิเวก

อาราคาวะ (2019) ได้พูดถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในญี่ปุ่นยุคปัจจุบัน โดยอ้างอิงถึงแนวคิดเชิงวิพากษ์ต่อความทันสมัย กระแสโลกาภิวัตน์ และสื่อสังคมออนไลน์ ของซิกมันด์ บาวแมน (Zygmunt Bauman) นักสังคมวิทยาผู้มีชื่อเสียงโด่งดัง ที่มองว่าความเป็นสมัยใหม่ในปัจจุบันเป็นภาวะที่เปรียบเสมือนของเหลว กล่าวคือไม่มีความแน่นอนตายตัว (solid) เฉกเช่นในอดีต หากแต่การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วตลอดเวลา หรือที่ซิกมันต์ให้คำจำกัดความต่อลักษณะดังกล่าวว่าเป็น “ความเป็นสมัยใหม่แบบเหลว (liquid modernity)” (Bauman, 2000) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วดังกล่าว ส่งผลต่อการปรับตัวของผู้คนในสังคมเป็นอย่างมากด้วยเช่นกัน

ภาพ 17 เปรียบเทียบโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน
ในอดีตกับปัจจุบัน (荒川, 2019)

จากแนวความคิดดังกล่าว อาราคาวะให้คำอธิบายการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวญี่ปุ่นในโลกยุคดิจิทัลไว้ว่า ภายหลังจากที่วิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนได้รับอิทธิพลจากความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างเต็มรูปแบบนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมก็เกิดการเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง ความเชื่อมั่นหรือความศรัทธาที่เคยมีกับการเป็นสมาชิกคนหนึ่งในกลุ่มหรือชุมชนเริ่มจากหายไป ส่งผลให้โครงสร้างความสัมพันธ์ในรูปแบบของ “ชุมชนที่เน้นสมาชิกภาพ (所属するコミュニティー)” ซึ่งให้ความสำคัญกับการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งอยู่ในสังคมด้วยการเป็นส่วนหนึ่งหรือเป็นสมาชิกของชุมชนใดชุมชนหนึ่งที่มีความชัดเจนและเฉพาะเจาะจง ไม่ว่าจะเป็นชุมชนที่อยู่อาศัย

สถานที่ทำงาน หรือแม้แต่ครอบครัว กลายเป็น “ชุมชนที่เน้นความเชื่อมโยง (接続するコミュニティー)” หรือ ความสัมพันธ์ ที่ให้ความสำคัญกับความเชื่อมโยงระหว่างบุคคลที่ผันแปรตามปัจจัยรอบด้าน ไม่ยึดติดกับความเป็นสมาชิกภาพกับชุมชนใดเป็นหลัก หรือไม่ได้รู้สึกถึงความใกล้ชิดผูกพันกับผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกันแต่มีลักษณะนิสัยความสนใจที่แตกต่างจากตนเอง ลักษณะดังกล่าวนี้เองที่มีแนวโน้มจะทำให้ผู้คนในยุคปัจจุบันเริ่มเกิดความรู้สึกถึงความโดดเดี่ยวทางจิตใจเพิ่มมากขึ้น (ภาพ 17)

สืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว อาราคาจะจึงตั้งข้อสังเกตว่า ในยุคที่ญี่ปุ่นกลายเป็นสังคมฉายเดี่ยวที่ประกอบไปด้วยคนโสดกว่าครึ่งหนึ่ง และเป็นผู้ที่ใช้ชีวิตอยู่โดยลำพังอีกกว่าร้อยละ 40 เฉกเช่นในปัจจุบันนี้ สิ่งสำคัญคือเราต้องหาทางสร้างเสริมทักษะในการอยู่โดยลำพังอย่างเข้มแข็ง ซึ่งจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมข้างต้น ทำให้ “ทักษะการอยู่ลำพังอย่างเข้มแข็ง” ไม่ใช่เรื่องของความสามารถในการใช้ชีวิตหรือเอาตัวรอด ไม่ใช่ความสามารถในการเข้าสังคมทางกายภาพ หรือการมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มคนเพียงบางกลุ่มในลักษณะปิดฉากเช่นในอดีต แต่ในทางกลับกันคือความสามารถในการ “เชื่อมโยง” กับผู้อื่นที่มีแนวความคิดเดียวกัน รสนิยมคล้ายคลึงกันในลักษณะที่เปิดกว้าง โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยอยู่ร่วมกัน ใกล้ชิดกัน มีวัฒนธรรมเดียวกัน

หรือเป็นครอบครัวเดียวกัน ซึ่งความเชื่อมโยงในลักษณะเช่นนี้ จะช่วยให้ปัจเจกได้รับความสบายใจ อีกทั้งยังรับรู้ถึงการมีตัวตน ของตนมากยิ่งขึ้นภายใต้สถานภาพการใช้ชีวิตอยู่ในสังคมฉายเดี่ยว ในปัจจุบัน และการปรับตัวเช่นนี้อาจเป็นหนทางหนึ่งที่จะ ลดปัญหาความโดดเดี่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งความโดดเดี่ยว ทางจิตใจที่มีแนวโน้มจะเพิ่มมากขึ้นในอนาคตอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่า แนวทางและข้อเสนอแนะเพื่อรับมือกับสถานการณ์ การปลีกวิเวกทางสังคม ตลอดจนปัญหาที่เกิดขึ้นจากภาวะ การปลีกวิเวกทางสังคมที่พบในประเทศญี่ปุ่นนั้น สามารถ จำแนกออกได้เป็น 4 แนวทางด้วยกัน ได้แก่ แนวทางการแก้ไข เชิงอนุรักษ์นิยม แนวทางการแก้ไขเชิงก้าวหน้า แนวทาง การแก้ไขเชิงโครงสร้าง และแนวทางการแก้ไขเชิงธุรกิจการให้ บริการ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ก. แนวทางการแก้ไขเชิงอนุรักษ์นิยม แม้ว่า การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางสังคม ค่านิยม ตลอดจนรูปแบบการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล จะเกิดการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตเป็นอย่างมาก แต่นักวิชาการหลายฝ่ายก็ยังคงพยายามเรียกร้องให้ สังคมเห็นความสำคัญของการหวนกลับไปสู่ แนวทางสังคมในรูปแบบมูระ เน้นการเสริมสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชนและการที่ทุกปัจเจกมีความ

รู้สึกเป็นสมาชิกคนหนึ่งในชุมชน นักวิชาการกลุ่มนี้มองว่าการกลายเป็นสังคมเมืองของญี่ปุ่นในปัจจุบันส่งผลให้ผู้คนในชุมชนมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันลดน้อยลงเป็นอย่างมาก จนทำให้การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เกิดขึ้นเฉพาะกับหมู่เครือญาติที่ใกล้ชิดเท่านั้น อย่างไรก็ตามรูปแบบการดำเนินชีวิตในปัจจุบันยังทำให้เครือญาติหรือคนในครอบครัวมีความจำเป็นต้องอยู่ห่างไกลกัน ไม่สามารถให้การดูแลเอาใจใส่กันอย่างใกล้ชิดได้ ดังนั้นความพยายามในการสร้างชุมชนที่ผู้อยู่อาศัยในชุมชนมีการพูดคุยทักทายกันและกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันจึงเป็นสิ่งสำคัญในการลดปัญหาอันเกิดจากสภาวะของความเป็นสังคมปลีกวิเวก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมผู้สูงอายุดังเช่นในปัจจุบันนี้ได้นั่นเอง (藤森, 2018; 厚生労働省老健局計画課, 2008; 青木 & 野下, 2012)

จากแนวคิดนี้ทำให้เกิดความพยายามในการพัฒนาองค์กรเพื่อให้การสนับสนุนผู้อยู่อย่างโดดเดี่ยว ภายใต้ความต้องการที่จะสร้างสังคมที่น่าอยู่ และเป็นมิตรกับผู้คนทุกกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มคนที่มักถูกละเลยจากคนหนุ่มมากในสังคม ลักษณะการดำเนินการดังกล่าวมักพบเห็น

ได้อย่างเป็นรูปธรรมในองค์กรภาคเอกชนเป็นหลัก โดยหน่วยงานภาคเอกชนที่มีบทบาทสำคัญในการหาแนวทางรับมือกับสถานะสังคมปลื้มใจ และให้การช่วยเหลือสนับสนุนผู้ที่ต้องใช้ชีวิตอยู่อย่างโดดเดี่ยว เช่น “ซังยูคะอิ (山友会)” ซึ่งเป็นองค์กรไม่แสวงหาผลกำไรที่ให้บริการตรวจสอบสุขภาพ ให้คำปรึกษาปัญหาชีวิต ตลอดจนจัดตั้งกลุ่มกิจกรรมสำหรับผู้ที่มีงานอดิเรกตรงกัน เพื่อเป็นเวทีให้ผู้คนที่ต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยว ตั้งแต่กลุ่มโฮมเลสไปจนกระทั่งถึงคนที่อาศัยอยู่เพียงลำพังตัวคนเดียว (โดยมากมักเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ) ได้มีโอกาสพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันอย่างอิสระ

นอกจากนี้ยังมี องค์กรไม่แสวงผลกำไร “With You (With優)” ที่ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ภายใต้เจตนารมณ์เพื่อสร้างสรรค์สังคมที่น่าอยู่ และที่פקพิงทางจิตใจให้แก่กลุ่มผู้ด้อยโอกาส และกลุ่มผู้ที่ต้องตกอยู่ในภาวะปลื้มใจทางสังคม ด้วยความมุ่งมั่นที่จะสร้างชุมชนที่เด็กและวัยรุ่นที่ต้องตกอยู่ในสถานะที่เปราะบางทางสังคม สามารถให้การช่วยเหลือ สนับสนุน และเติมเต็มซึ่งกันและกัน ร่วมกันกับคนในชุมชน ผ่านกิจกรรมที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนที่ไม่เก็บค่าใช้จ่าย

รวมถึงการดำเนินธุรกิจที่เป็นสื่อในการเชื่อมต่อกับคนในท้องถิ่น เช่น ร้านอาหาร “ยูอิ” (会員制居酒屋 結) ซึ่งเป็นร้านอาหารเฉพาะสำหรับสมาชิกเท่านั้น (内閣府, 2017; 山友会, 2018; みんなの介護, 2017)

ข. แนวทางการแก้ไขเชิงก้าวหน้า ในทางตรงข้าม นักวิชาการอีกจำนวนมากเสนอแนะให้หันมาให้ความสำคัญกับความพยายามปรับเปลี่ยนชุดความคิดที่เคยมีมาในอดีต โดยมองว่าจากข้อเท็จจริงที่สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมากแล้ว ทำให้ค่านิยมบางประการที่อาจเป็นชุดความเชื่อที่มีประโยชน์ในอดีต แต่กลับกลายเป็นเสมือนตัวเร่งให้ผู้คนมีความเสี่ยงที่จะต้องตกอยู่ในสภาวะปลีกวิเวกทางสังคมในปัจจุบัน ก็ควรได้รับการปรับเปลี่ยนหรือแก้ไขตามสภาพของสังคมที่เปลี่ยนไปด้วยเช่นกัน ตัวอย่างเช่น ค่านิยมที่มองว่าผู้ชายต้องเป็นผู้นำที่เข้มแข็งไม่แสดงความอ่อนแอให้คนอื่นเห็น ค่านิยมเกี่ยวกับการไม่นำความในไปสู่ภายนอก อันสืบเนื่องมาจากความคิดแบบอุจิและโซโตะ ค่านิยมความเกรงใจหรือค่านิยมที่ยึดติดกับการพึ่งพาตนเอง (และครอบครัว) มากจนเกินไปจนทำให้ไม่กล้าขอความช่วยเหลือจากผู้อื่นหรือการสนับสนุน

จากภาครัฐ เป็นต้น (青木 & 野下, 2012) ขณะเดียวกัน ก็จำเป็นต้องพยายามหาแนวทางในการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่เข้มแข็งรูปแบบใหม่ ให้สอดคล้องกับลักษณะความสัมพันธ์ของผู้คน ในปัจจุบัน กล่าวคือเป็นความผูกพันอย่างแนบแน่น ในลักษณะเครือข่ายนามธรรม ขึ้นแทนที่ การสัมพันธ์ทางกายภาพที่เคยมีมาในอดีตไปพร้อม กันด้วย (荒川, 2019)

ค. แนวทางการแก้ไขเชิงโครงสร้าง อันได้แก่ ความพยายาม ของภาครัฐในการที่จะปรับปรุง แก้ไข และพัฒนา แนวทางการรับมือกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็น ระบบ สามารถสรุปออกได้ดังต่อไปนี้

- การจัดตั้งคณะทำงานเพื่อป้องกันปัญหาอันอาจ เกิดจากภาวะการปลีกวิเวก มีความพยายาม ของหน่วยงานภาครัฐหลายแห่ง ในการแสวงหา แนวทางการพัฒนาสังคมเพื่อดูแลผู้ที่ต้องใช้ชีวิต อยู่อย่างโดดเดี่ยวหรือผู้ที่ต้องถูกปลีกวิเวก ออกจากสังคม เช่น ในปี ค.ศ. 2008 กระทรวง สาธารณสุขจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อสร้างชุมชน นำอยู่สำหรับผู้สูงอายุที่อาศัยโดยลำพังเพื่อไม่ให้ มีผู้ต้องเสียชีวิตอย่างโดดเดี่ยว (高齢者等が一人でも安心して暮らせるコミュニティづくり推進会議:

孤立死ゼロを目指して) เพื่อศึกษาเกี่ยวกับสถานการณ์การตายอย่างโดดเดี่ยวและค้นหามาตรการในการรับมือกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างจริงจัง (厚生労働省老健局計画課, 2008) ในปี ค.ศ. 2011 สำนักคณะรัฐมนตรีได้ทำการส่งเสริมมาตรการการการดึงกลับสู่สังคม (社会的包摂: Social Inclusion) โดยได้ให้มีการดำเนินการศึกษาวิจัยอย่างจริงจังเกี่ยวกับภาวะการถูกกีดกันออกจากสังคม (社会的排除リスク調査チーム, 2012) ปี ค.ศ. 2009-2011 กระทรวงสาธารณสุข แรงงาน และสวัสดิการจัดทำโครงการสร้างเสริมการดำเนินชีวิตที่อุ่นใจ (安心生活創造事業) ในชุมชนกว่า 58 แห่งทั่วประเทศ เพื่อสร้างชุมชนที่ปราศจากการกลั่นแกล้งและการตายอย่างโดดเดี่ยว อีกทั้งยังมีอีกหลายตัวอย่างในระดับองค์กรปกครองตนเองในท้องถิ่นที่พยายามดำเนินการป้องกันปัญหาสังคมอันเกิดจากภาวะการปลีกวิเวกอีกด้วย (厚生労働省, 2020)

- การขยายช่องทางให้คำปรึกษาสำหรับผู้ที่อยู่ในภาวะโดดเดี่ยว นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 2015 เป็นต้นมา มีการจัดตั้ง “ระบบสนับสนุนการช่วยเหลือตนเอง

- ของผู้ประสบปัญหาการดำรงชีพ (生活困窮者自立支援制度)” และจัดทำช่องทางดังกล่าวขึ้นในแทบทุกองค์การบริหารตนเองทั่วประเทศ เพื่อให้คำปรึกษาและคำแนะนำไม่เพียงแต่ผู้ประสบปัญหาทางการเงินเท่านั้น แต่ยังรวมถึงผู้ที่ต้องเผชิญกับภาวะการอยู่อย่างโดดเดี่ยวอีกด้วย อย่างไรก็ตามเนื่องจากผู้ที่ประสบปัญหาส่วนมาก มีแนวโน้มที่จะไม่เดินทางมาขอความช่วยเหลือตามช่องทางดังกล่าว ดังนั้นภาครัฐจึงควรเร่งหาแนวทางในการขยายความช่วยเหลือในเชิงรุก เช่น ส่งเจ้าหน้าที่ลงพื้นที่เพื่อขยายผลในการให้ความช่วยเหลืออย่างแท้จริง (藤森, 2018)
- การเสริมสร้างสังคมที่ผู้คนสามารถทำงานได้อย่างต่อเนื่อง การมีโอกาสได้ทำงานอย่างต่อเนื่องแม้จะผ่านพ้นวัยทำงานในบริบทแบบดั้งเดิม (60 ปีขึ้นไป) นอกจากจะช่วยให้ผู้สูงอายุยังคงมีรายได้เพื่อประทังชีวิตแล้ว ยังช่วยเพิ่มโอกาสในการพบปะกับผู้คน สร้างความเชื่อมโยงระหว่างผู้อื่น และเสริมความตระหนักถึงคุณค่าของตนได้เป็นอย่างดีอีกด้วย (藤森, 2018) ดังนั้นรัฐบาลญี่ปุ่นจึงทำการแก้ไขกฎหมายเพื่อรักษาเสถียรภาพการจ้างงานผู้สูงอายุ

(高年齢者等の雇用の安定等に関する法律) ซึ่งจะมีการบังคับใช้ในวันที่ 1 เมษายน 2021 มีใจความสำคัญคือให้โอกาสในการทำงาน จนกระทั่งถึงอายุถึง 70 ปี โดยนายจ้างมีหน้าที่ ต้องพยายามดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้ สอดคล้องกับข้อกำหนดนี้ นอกจากนี้รัฐบาล ยังให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ในการผลักดันให้ กฎหมายดังกล่าวประสบความสำเร็จ ไม่ว่าจะ เป็นการให้เงินสนับสนุนแก่บริษัทที่ขยายเวลา การเกษียณอายุของพนักงาน การจัดตั้ง “องค์การส่งเสริมกิจการผู้สูงอายุ คนพิการ และ ผู้ว่างงาน (องค์การอิสระ) (独立行政法人高齢・障害・求職者雇用支援機構)” เป็นต้น

- การพัฒนาระบบการให้คำปรึกษาแก่ผู้ตกอยู่ในภาวะโดดเดี่ยว ภายใต้ความเชื่อที่ว่า การสร้างสังคมที่น่าอยู่และมีความสุข จะสามารถช่วยป้องกันไม่ให้ผู้คนที่ต้องประสบกับปัญหาชีวิตตัดสินใจคิดสั้นได้ “ไลฟ์ลิงก์ (Life Link)” องค์กรไม่หวังผลกำไรอีกองค์กรหนึ่ง จึงถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อป้องกันปัญหาการฆ่าตัวตาย ด้วยการดำเนินกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น การผลักดันด้านนโยบาย ศึกษาและวิจัยทางสังคม

การให้คำปรึกษาปัญหาชีวิต การรณรงค์และ การสร้างเครือข่ายเพื่อป้องกันการฆ่าตัวตาย นอกจากนี้ยังมีองค์กรไม่แสวงหาผลกำไรอีก เป็นจำนวนมากที่ดำเนินการร่วมกับภาครัฐ เช่น สำนักงานสวัสดิการสังคม (福祉事務所) ทั่วประเทศ สำนักงานเพื่อการสนับสนุนการช่วยเหลือ ตนเอง (自立相談支援機関) สำนักอนามัย (保健所) ศูนย์สุขภาพจิตและสวัสดิการ (精神保健福祉センター) ศูนย์ให้คำปรึกษาแก่เด็กสตรี และผู้ใช้แรงงาน (児童・婦人・総合労働相談所) ในการให้คำปรึกษาปัญหาชีวิตผ่านเครือข่าย ออนไลน์ เช่น Line Twitter facebook หรือ เว็บไซต์ ฯลฯ อย่างไรก็ตามปัญหาและอุปสรรค ที่สำคัญที่สุดสำหรับการดำเนินการในลักษณะ เช่นนี้ได้แก่ การที่ยังมีผู้ติดต่อเข้าขอรับคำปรึกษา ซึ่งเป็นเพศชายอยู่เป็นจำนวนน้อยมาก คิดเป็นเพียง ร้อยละ 7.9 ของผู้ติดต่อขอรับคำปรึกษาทั้งหมด จากทั่วประเทศ ขณะที่ในความเป็นจริงนั้น ผู้เสียชีวิตจากการฆ่าตัวตายเพศชาย มีมากกว่า เพศหญิงถึง 2.3 เท่า (厚生労働省, 2020)

ง. แนวทางการรับมือเชิงธุรกิจบริการ ในปัจจุบัน มีธุรกิจการให้บริการหลากหลายรูปแบบ ที่จัดทำขึ้น

เพื่อรับมือกับภาวะปลีกวิเวกทางสังคมในปัจจุบัน
ตัวอย่างเช่น

- บ้านคนชราที่จัดทำโดยเอกชน (有料老人ホーム)
หรือ บ้านพักพร้อมบริการสำหรับผู้สูงอายุ
(サービス付き高齢者向け住宅・高齢者住宅)
ในปัจจุบันสามารถจำแนกออกได้เป็น 3 รูปแบบ
ได้แก่ **บ้านพักคนชราแบบมีพยาบาลประจำ**
บ้านพักคนชราประเภทนี้จะมีเจ้าหน้าที่พยาบาล
อยู่ประจำตลอด 24 ชั่วโมง เพื่อคอยดูแล
การใช้ชีวิตประจำวัน ทั้งเรื่องอาหาร การทำ
ความสะอาดที่พัก การซักผ้า รวมไปถึงให้การดูแล
ต่าง ๆ เช่น การอาบน้ำ สันทนาการ การฝึกฝน
และฟื้นฟูร่างกาย การทำกิจกรรมกลุ่ม เป็นต้น
บ้านพักคนชราแบบพักอาศัย เป็นบ้านพักคนชรา
ที่เน้นการอยู่อาศัย มีบริการขั้นพื้นฐานที่จำเป็น
ในการใช้ชีวิตประจำวันอย่างครบครัน ทั้งเรื่อง
อาหาร การทำความสะอาดที่พัก การซักผ้า
แต่ไม่มีบริการด้านการพยาบาล ดังนั้นหาก
ผู้อาศัยต้องการความช่วยเหลือดูแลหรือ
พยาบาลเป็นการเฉพาะ จำเป็นต้องจ้างพนักงาน
ดังกล่าวเป็นพิเศษ ส่วนบ้านพักคนชราประเภท
สุดท้ายคือ **บ้านพักคนชราเชิงสุขภาพ** มีบริการ

ทำความสะอาดและอาหาร มีบ่อน้ำร้อนและห้องออกกำลังกาย แต่ผู้สูงอายุจะต้องรับผิดชอบดูแลเรื่องส่วนตัวทั้งหมดด้วยตนเอง และหากผู้สูงอายุคนใดมีความจำเป็นต้องได้รับการดูแลสุขภาพอย่างใกล้ชิด ก็ต้องย้ายออกจากบ้านพัก ลักษณะนี้ บ้านพักคนชราประเภทนี้จึงเหมาะสำหรับผู้สูงอายุที่ยังมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง อย่างไรก็ตามก็ยังพบไม่มากนักในประเทศญี่ปุ่น (森, 2020)

- บริการส่งข่าวสารผู้สูงอายุ (みまもり訪問サービス) หรือ “มิมาโมริ โฮมิง เซอร์วิส” ของบริษัทไปรษณีย์ญี่ปุ่น โดยมีเจ้าหน้าที่จากไปรษณีย์เดินทางไปเยี่ยมตามครัวเรือนผู้สูงอายุเป็นประจำ (เดือนละครั้ง และใช้เวลาพูดคุยครั้งละราว 30 นาที เพื่อสอบถามสารทุกข์สุกดิบ) และส่งข่าวสารให้กับลูกหลาน (หรือองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น) ผ่านทางบริการไปรษณีย์ ตลอดจนการให้บริการปรึกษาปัญหาชีวิตและปัญหาสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุที่สมัครรับบริการผ่านทางโทรศัพท์สายด่วน เพื่อให้เครือญาติที่อาศัยอยู่ห่างไกล ได้รับความมั่นใจว่าผู้สูงอายุเหล่านั้นจะไม่ตกอยู่ในภาวะที่โดดเดี่ยว หรือต้องประสบ

กับปัญหาสุขภาพตลอดจนความยากลำบากในการใช้ชีวิตโดยลำพัง ทั้งนี้ค่าใช้จ่ายในการรับบริการอยู่ที่เดือนละ 2,500 เยน (ข้อมูลล่าสุดวันที่ 14 ตุลาคม 2020)

- บริการคุ้มครองผู้สูงอายุ (高齢者見守りサービス) นอกจากการให้บริการของไปรษณีย์แล้ว บริษัทรักษาความปลอดภัยหลายแห่งในประเทศญี่ปุ่น ก็เสนอบริการคุ้มครองผู้สูงอายุให้กับครอบครัวที่มีญาติพี่น้องเป็นผู้สูงอายุที่ไม่ได้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน เพื่อให้ได้รับความมั่นใจว่าผู้สูงอายุเหล่านั้นสามารถใช้ชีวิตอยู่อย่างแข็งแรงและปลอดภัยทั้งจากอุบัติเหตุและอาชญากรรม โดยมากการให้บริการลักษณะดังกล่าวสามารถจำแนกออกเป็น 5 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบการเดินทางไปพบปะพูดคุย โดยมีเจ้าหน้าที่เดินทางไปพูดคุยและให้คำปรึกษาเดือนละ 1 ครั้ง ครั้งละราว 30 นาที ถึง 1 ชั่วโมง รูปแบบการติดตั้งระบบเซ็นเซอร์ โดยเป็นการติดตั้งเซ็นเซอร์รอบบริเวณที่พักอาศัยของผู้สูงอายุเพื่อตรวจจับการเคลื่อนไหวในชีวิตประจำวัน และหากพบสิ่งผิดปกติจะมีเจ้าหน้าที่เดินทางไปยังที่พักเพื่อดูแลรักษาความเรียบร้อย รูปแบบ

การโทรศัพท์หรือการส่งเมลแบบอัตโนมัติ เป็นการให้บริการที่มีราคาถูกที่สุด โดยบริษัท จะทำการโทรศัพท์หรือส่งเมลอัตโนมัติในช่วง เวลาที่กำหนด เพื่อสอบถามความเป็นไปของผู้สูงอายุอยู่เป็นประจำ รูปแบบการติดตั้งกล่อง เป็นการให้บริการติดตั้งกล่องวงจรปิดเพื่อเฝ้าดู ความเป็นไปของผู้สูงอายุตลอด 24 ชั่วโมง และ หากเกิดเหตุฉุกเฉิน บริษัทจะส่งเจ้าหน้าที่เข้าไป ให้ความช่วยเหลือโดยทันที นอกจากนี้ญาติ ยังสามารถเฝ้าติดตามความเป็นไปผ่านกล่อง วงจรปิดนี้ได้ด้วย และรูปแบบการส่งอาหาร ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับรูปแบบการเดินทาง ไปพบปะพูดคุย แต่เพิ่มเติมการให้บริการอาหาร 5 วันต่อสัปดาห์ (2 มื้อ) ทั้งนี้ผู้ใช้บริการสามารถ เลือกใช้ได้ตามความต้องการและความเหมาะสม กับรูปแบบการดำเนินชีวิตของตน อย่างไรก็ตาม การให้บริการในลักษณะดังกล่าว ไม่รวมอยู่ในระบบประกันสุขภาพ ดังนั้นผู้ใช้บริการจึงต้อง รับผิดชอบค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นด้วยตนเองทั้งหมด (イリー, 2020)

ภาวะป्लीกวิเวกทางสังคมในญี่ปุ่นกับทิศทางในอนาคต

ภายใต้สถานการณ์ที่อัตราการเกิดของประชากรภายในประเทศมีลดน้อยลง และการเป็นสังคมสูงวัยระดับสุดยอดดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนั้น ภาวะป्लीกวิเวกทางสังคมกลายเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่พบเห็นได้มากขึ้นในประเทศญี่ปุ่นอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้แม้ว่านักวิชาการตลอดจนภาครัฐจะแสดงความกังวลไปในทิศทางเดียวกันว่า ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มประชากรที่ได้รับผลกระทบจากปรากฏการณ์ดังกล่าวมากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการดำเนินชีวิตประจำวัน สุขภาวะ ความปลอดภัย การดูแลรักษาฟื้นฟู ฯลฯ จนนำไปสู่ความพยายามหาแนวทางรับมือกับปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น แต่จากข้อมูลที่รวบรวมมาทั้งหมดแสดงให้เห็นได้ว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นอันสืบเนื่องมาจากภาวะป्लीกวิเวกทางสังคมในญี่ปุ่นมิได้เกิดขึ้นเฉพาะแต่กับกลุ่มผู้สูงอายุเท่านั้น หากแต่ยังส่งผลต่อเด็ก เยาวชน และประชากรในวัยทำงาน ที่เป็นกลุ่มประชากรที่เป็นพลังสำคัญอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนการพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของประเทศ

ด้วยเหตุนี้ อาจกล่าวได้ว่านอกเหนือจากกลุ่มประชากรผู้สูงอายุแล้ว กลุ่มประชากรที่มีต้องตกอยู่ในภาวะป्लीกวิเวกทางสังคมและมีความเสี่ยงที่จะต้องเผชิญกับปัญหาทั้งทางด้าน

ร่างกาย จิตใจ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อไปยังภาพรวมของสังคม ที่ควรได้รับการให้ความสำคัญไม่แพ้กัน ได้แก่ กลุ่มประชากร ในช่วงวัยรุ่น (อายุต่ำกว่า 19 ปี) ซึ่งมีความเสี่ยงที่จะต้อง ประสบกับการตกอยู่ในสภาพไร้ที่ปรึกษาในยามที่ต้องเผชิญกับ ปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต จนนำไปสู่การฆ่าตัวตาย หรือการเข้าไป มีส่วนเกี่ยวข้องกับกรก่ออาชญากรรม กลุ่มประชากรชายขอบ เช่น ผู้พิการ ที่อาจไม่มีศักยภาพเพียงพอที่จะรับมือกับปัญหา ได้โดยลำพัง จนทำให้เกิดเป็นปัญหาสังคมอื่น ๆ ตามมา และ อีกกลุ่มที่มองข้ามไม่ได้เลยก็คือ ประชากรกลุ่ม “ดิจิทัลโนแมด” ที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมากในปัจจุบัน และ ประชากร ประเภท “ฮิโคโนมิ” หรือ “นิท” ที่แม้ว่าคนกลุ่มนี้อาจเลือก ที่จะปลีกวิเวกออกจากสังคมด้วยตนเอง หรือด้วยข้อจำกัดทาง สังคมภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัส โควิดสายพันธุ์ใหม่ 2019 อันนำไปสู่ ความปกติรูปแบบใหม่ (new normal) ที่ทำให้การมีปฏิสัมพันธ์ของผู้คนเกิด การเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมาก แต่หากยังไม่มีการวางแผน หรือวางแผนในการรับมืออย่างเป็นทางการในปัจจุบันแล้ว ญี่ปุ่นอาจต้องประสบกับปัญหาการเสียชีวิตอย่างโดดเดี่ยว ที่มีเพิ่มขึ้น นำไปสู่ภาระด้านงบประมาณอันหนักอึ้งของภาครัฐ ในการจัดการ อีกทั้งยังสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้คนที่อาศัย อยู่รอบด้านอีกด้วย

อย่างไรก็ดีภาวะป्लीกวิเวกทางสังคมในประเทศญี่ปุ่น จะมีแนวโน้มที่จะมีเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นสืบเนื่องจากการป्लीกวิเวกทางสังคมก็ดูจะทวีความรุนแรงมากขึ้นตามไปด้วยเช่นเดียวกัน แต่ในปัจจุบันความตระหนักที่มีต่อปรากฏการณ์ดังกล่าว ทั้งในภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคประชาสังคม ก็เริ่มมีให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น ดังเห็นได้จากการดำเนินการรูปแบบต่าง ๆ ที่พยายามจะปรับเปลี่ยนทั้งในระดับปัจเจก ชุมชน และสังคม เพื่อรับมือกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ทั้งนี้การหาแนวทางแก้ไขหรือรับมือกับปัญหาที่เกิดขึ้น อันเกิดจากการป्लीกวิเวกทางสังคม จำเป็นต้องพิจารณาให้ครอบคลุมกับประชากรกลุ่มเสี่ยงทุกกลุ่ม นอกจากนี้เนื่องจากการป्लीกวิเวกเป็นภาวะที่เกิดขึ้นจากปรากฏการณ์ทางสังคมหลายประการร่วมกัน ดังนั้นแนวทางในการรับมือหรือแก้ไขจึงจำเป็นต้องเกิดขึ้นในเชิงบูรณาการที่เป็นความร่วมมือกันระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในทุกสาขาอย่างจริงจัง ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การศึกษา การแพทย์และสาธารณสุข สวัสดิการสังคม ฯลฯ อีกทั้งยังต้องเป็นการผสมผสานระหว่างการพัฒนา ระบบโครงสร้างทางสังคมที่เสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ปัจเจก ชุมชน และสังคม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องกฎหมาย แนวทางการจัดการทั้งภาครัฐและเอกชน ฯลฯ และการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดในการดำเนินชีวิตเพื่อให้พร้อมรับมือกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอีกด้วย

รายการเอกสารอ้างอิง

- AFPBB News. (2020, September 28). 日本政府、自殺問題で警鐘 女優・竹内結子さんの死去受け. Retrieved from AFPBB News: afpbb.com/articles/-/3306938
- Bauman, Z. (2000). *Liquid modernity*. Cambridge: Polity.
- Bauman, Z. (2016, February 26). Zygmunt Bauman: LOVE. FEAR. And the NETWORK. Retrieved from 032C: <https://032c.com/zygmunt-bauman-love-fear-and-the-network/>
- Calhoun, J. B. (1962). Population Density and Social Pathology. *Scientific American* 206 (2), 139-148.
- Calhoun, J. B. (1983). *Environment and Population: Problems and Adaptation: An Experimental Book Integrating Statements by 162 Contributors*. Praeger.
- Calhoun, J. B. (1983). *Environment and Population: Problems of Adaptation: An Experimental Book Integrating Statements by 162 Contributors*. Praeger.
- Durkheim, E. (1983). *Division of Labour in Society*.

JACCS. (2016, May 25). 払った税金は結局何に使われているの？

知っておきたい私たちの税金の使い道. Retrieved from JACCS: [https://www.jaccs.co.jp/lesson/moneyplan/0064/#:~:text=%E4%B8%BB%E3%81%AA%E4%BD%BF%E3%81%84%E9%81%93%E3%81%AF%E3%80%81%E7%94%BA,%E3%81%93%E3%81%93%E3%81%AB%E5%90%AB%E3%81%BE%E3%82%8C%E3%81%BE%E3%81%99%E3%80%82&text=%E3%81%93%E3%81%A1%E3%82%89%E3%81%AF%E5%](https://www.jaccs.co.jp/lesson/moneyplan/0064/#:~:text=%E4%B8%BB%E3%81%AA%E4%BD%BF%E3%81%84%E9%81%93%E3%81%AF%E3%80%81%E7%94%BA,%E3%81%93%E3%81%93%E3%81%AB%E5%90%AB%E3%81%BE%E3%82%8C%E3%81%BE%E3%81%99%E3%80%82&text=%E3%81%93%E3%81%A1%E3%82%89%E3%81%AF%E5%90)

Kenton, W. (2020, August 27). Social Networking Service (SNS). Retrieved from Investopedia: <https://www.investopedia.com/terms/s/social-networking-service-sns.asp>

Security House Center. (2020, September 23). 老人を狙った犯罪. Retrieved from 防犯泥棒大百科: <https://www.hanzai.net/silver/#:~:text=%E9%AB%98%E9%BD%A2%E8%80%85%E3%81%AE%E8%A2%AB%E5%AE%B3%E4%BB%B6%E6%95%B0,%E3%82%88%E3%82%8A%E9%AB%98%E3%81%8F%E3%81%AA%E3%81%A3%E3%81%A6%E3%81%84%E3%81%BE%E3%81%99%E3%80%82>

Tönnies, F. (1887). *Community and Civil Society*.
Cambridge University Press.

Weber, M. (1921). *The City*. New York: The Free Press.

นรินทร์ ดำรงชัย. (2019). *ญี่ปุ่นยุคร่วมสมัย: การเปลี่ยนแปลงทางสังคม
การเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

青木, 信., & 野下, 智. (2012, March). 家庭内の重大犯罪に関する研究 第2編 家庭内の犯罪の動向. 東京: 法務省.
Retrieved from 法務省: http://www.moj.go.jp/housouken/housouken03_00059.html

青沼, 陽. (2020, September 28). 「芸能人の自殺が増えた」本当の理由: に恩は若者の自殺がとんでもなく多い国だった.
Retrieved from JB Press: jbpress.ismedia.jp/articles/-/62277

明智, カ. (2018, January 28). 孤立死の背景には何があるのか? 「社会的孤立」の解決に向けた取り組みについて調べました. Retrieved from Yahoo Japan: <https://news.yahoo.co.jp/byline/akechikaito/20180128-00080942/>

荒川, 和. (2017). *超ソロ社会「独身大国・日本」の衝撃*. 東京: PHP研究所.

- 荒川, 和. (2019, October 29). 独身大国ニッポン:生き抜く鍵は「人とつながる力」. Retrieved from Nippon.com: <https://www.nippon.com/ja/japan-topics/g00768/>
- 井上, 智., 廣渡, 健., & 山梨, 恵. (2011). セルフ・ネグレクトと孤立死に関する実態把握と地域支援のあり方に関する調査研究報告書. 東京: 株式会社ニッセイ基礎研究所.
- イリーゼ. (2020, October 14). 「見守りサービス」とは?離れて暮らす高齢者を見守る5つのタイプ. Retrieved from イリーゼ: <https://www.irs.jp/article/?p=294>
- 岩下, 美., & 岩本, 愛. (2013). 日本における「子ども虐待」の変遷. 鹿児島純心女子短期大学研究紀要, 43, 23–41.
- 碓井, 真. (2020, July 18). 三浦春馬さん死亡報道と私たちの役割:衝撃を受けている人々のために. Retrieved from Yahoo JAPAN: <https://news.yahoo.co.jp/byline/usuimafumi/20200718-00188742/>
- 碓井, 真. (2020, July 26). 自死、遺された人々のために:三浦春馬さん報道と心の傷と癒し. Retrieved from Yahoo JAPAN: <https://news.yahoo.co.jp/byline/usuimafumi/20200726-00189065/>
- 太田, 達. (2018). 高齢者犯罪の対策と予防～高齢犯罪者の特性と警察での対応を中心として～. <社会安全フォーラム>高齢者犯罪の実態と対策 (pp. 171-182). 東京: 警察政策研究センター.

- 尾形, 武. (2019, June 15). 若者の自殺対策「孤立の防止」こそ有効. Retrieved from Nippon Foundation: <https://blog.canpan.info/nfkouhou/archive/1294>
- 菅野, 久. (2019). 超孤独死社会 特殊清掃の現場をたどる. 東京: 毎日新聞出版.
- 菅野, 久. (2019, June 23). 孤独死した40代女性「社会的孤立」が招いた悲劇. Retrieved from 東洋経済オンライン: <https://toyokeizai.net/articles/-/287355>
- 菅野, 久. (2020, January 30). 孤独死した40代男の部屋に見た20年に及ぶ孤立. Retrieved from 東洋経済オンライン: <https://toyokeizai.net/articles/-/325560>
- 警視庁. (2020, January 6). 特殊詐欺とは. Retrieved from 警視庁: <https://www.keishicho.metro.tokyo.jp/kurashi/tokushu/furikome/furikome.html>
- 厚生労働省自殺対策推進室. (2020, March 17). 令和元年中における自殺の状況. Retrieved from 警察庁: https://www.npa.go.jp/safetylife/seianki/jisatsu/R02/R01_jisatuno_joukyou.pdf
- 厚生労働省老健局計画課. (2008). 高齢者等が一人でも安心して暮らせるコミュニティづくり推進会議(「孤立死」ゼロを目指して)報告書. 東京: 厚生労働省.

厚生労働省. (2014, June). 児童虐待相談の対応件数及び虐待による死亡事例件数の推移. Retrieved from 厚生労働省: https://www.mhlw.go.jp/file/06-Seisakujouhou-11900000-Koyoukintoujidoukateikyoku/0000108127_1.pdf

厚生労働省. (2018). 自殺対策白書(概要). Retrieved from 厚生労働省: <https://www.mhlw.go.jp/wp/hakusyo/jisatsu/18-2/index.html>

厚生労働省. (2018, January). 生活保護の現状、予算事業等について. Retrieved from 厚生労働省: <https://www.mhlw.go.jp/topics/2018/01/dl/tp0115-s01-01-03.pdf>

厚生労働省. (2019). 令和元年版自殺対策白書. 東京: 厚生労働省.

厚生労働省. (2020, April). SNS相談. Retrieved from 厚生労働省: https://www.mhlw.go.jp/stf/seisakunitsuite/bunya/hukushi_kaigo/seikatsuhogo/jisatsu/soudan_sns.html

厚生労働省. (2020, June 25). 孤立死防止対策取組事例一覧. Retrieved from 厚生労働省: <https://www.mhlw.go.jp/file/06-Seisakujouhou-12000000-Shakaiengokyoku-Shakai/0000034191.pdf>

- 厚生労働省. (2020, September 18). 児童虐待の定義と現状. Retrieved September 18, 2020, from 厚生労働省: <https://www.mhlw.go.jp/file/06-Seisakujouhou-11900000-Koyoukintoujidoukateikyoku/0000198495.pdf>
- 佐々木, 真. (2018). 情勢説明「高齢者犯罪の実態」. く社会安全フォーラム〉 高齢者犯罪の実態と対策 (pp.193-202). 東京: 警察政策研究センター.
- 山友会. (2018, January 13). 社会的孤立という問題は、どのように解決すればよいのか. Retrieved from 山友会: <https://ameblo.jp/sanyukai1984/entry-12344169095.html>
- 社会的排除リスク調査チーム. (2012). 社会的排除にいたるプロセス: ~若年ケース・スタディから見る排除の過程. 東京: 内閣府政策統括官.
- 捜査第二課. (2018, September). オレオレ詐欺被害者等調査の概要について. Retrieved from 警視庁: https://www.npa.go.jp/bureau/criminal/souni/tokusyusagi/higaisyatyousa_siryou2018.pdf
- 総務省統計局. (2017). 平成27年国勢調査世帯構造等基本集計結果の概要. 東京: 総務省. Retrieved September 10, 2020, from <https://www.stat.go.jp/data/kokusei/2015/kekka/kihon3/pdf/gaiyou.pdf>

- 総務省. (2017, August 27). 平成29年版 情報通信白書 第1部 特集 データ主導経済と社会変革. Retrieved from 総務省: <https://www.soumu.go.jp/johotsusintokei/whitepaper/ja/h29/html/nc111130.html>
- 高橋, 暁. (2020, January 18). 10代の自殺率は過去最悪に、LINEでも相談できない男子生徒を見守る必要性は高い. Retrieved from Yahoo JAPAN: <https://news.yahoo.co.jp/byline/takahashiakiko/20200118-00159347/>
- 高橋, 祥. (2016, November 17). 日本における自殺の実態に迫る. Retrieved from nippon.com: <https://www.nippon.com/ja/currents/d00266/>
- 高室, 杏., 真田, 香., & 佐藤, 瑞. (2020, July 14). 「友だちがいない」母は孤立 救えなかった10カ月の命. Retrieved from 朝日新聞デジタル: <https://www.asahi.com/articles/ASN7G3SQXN6ZUDCB00P.html>
- デイリー. (2020, July 22). レスリー・キー氏、三浦さんからメッセージ来ず…「やりとりがLINE含めて消えた」. Retrieved from デイリー: <https://www.daily.co.jp/gossip/2020/07/22/0013532681.shtml>
- 東京都監察医務院. (2020, October 12). 東京都監察医務院で取り扱った自宅住居で亡くなった単身世帯の者の統計(平成30年). Retrieved from 東京都監察医務院: <https://www.fukushihoken.metro.tokyo.lg.jp/kansatsu/kodokushitoukei/kodokushitoukei30.html>

- 東スポ. (2020, September 28). 女性は40%増...竹内結子さん死去で懸念されるコロナと自殺者急増の因果関係. Retrieved from 東スポ: tokyo-sports.co.jp/entame/news/2226885/
- 土堤内, 昭. (2010). 若者の社会的孤立について. 東京: NLI Research Institute. Retrieved from https://www.nli-research.co.jp/files/topics/38801_ext_18_0.pdf
- 内閣府. (2017). 平成29年版 子供・若者白書:特集 若者にとっての人とのつながり. 東京: 内閣府.
- 内閣府. (2019). 令和元年版高齢社会白書. 東京: 内閣府.
- 内閣府. (2020, August 25). 統計表(四半期別GDP速報) 2020年. Retrieved from 内閣府: https://www.esri.cao.go.jp/jp/sna/data/data_list/sokuhou/files/2020/toukei_2020.html
- 西澤, 哲. (2017, July 10). 急増する児童虐待—その社会的な背景を探る. Retrieved from Nippon.com: <https://www.nippon.com/ja/currents/d00260/>
- 藤森, 克. (2018, August 30). 2025年:単身世帯が1996万世帯 加速する「ソロ社会」化. Retrieved from みずほ情報研究: <https://www.mizuho-ir.co.jp/publication/contribution/2018/yosensha1808.html>

- 毎日新聞. (2020, August 22). 誰にも知られず3カ月で消えた命 父不明、トイレ出産、出生届もなく…孤立した母. Retrieved from 毎日新聞: <https://mainichi.jp/articles/20200821/k00/00m/040/299000c>
- 毎日新聞. (2020, August 26). 相談できなかった妊娠 軽度の知的障害の被告 女児死体遺棄事件. Retrieved from 毎日新聞: <https://news.nifty.com/article/domestic/society/12159-0825m040246/>
- 松岡, 昌. (2011). 近代日本農村の構造変動と村落: 日本農村の将来展望にむけて. 現代社会学研究第, 23, 63-69.
- みずほ情報総研. (2018, November 3). 社会的孤立の解消へ 日本の政策に必要なこと. Retrieved from みずほ情報総研: <https://www.mizuho-ir.co.jp/publication/contribution/2018/toyokeizai181103.html>
- みんなの介護. (2014, November 21). 第19回 高齢の生活保護受給者が増える理由とは?“年金の納め得世代”なのに貧困にあえぐのは世代内格差が問題!? Retrieved from みんなの介護: <https://www.minnanokaigo.com/news/kaigogaku/no19/>
- みんなの介護. (2017, June 26). 民生委員への調査で、高齢者の“孤立”が浮き彫りに。「地域共生社会」の整備に待ったなし!? Retrieved from みんなの介護: <https://www.minnanokaigo.com/news/kaigogaku/no269/>

- 武藤, 頼. (2020, April 27). 高齢者の孤独死の現状と、防ぐための対策. Retrieved from みんなの介護: <https://www.minnanokaigo.com/guide/care-trouble/dying-alone/>
- 森, 裕. (2020, October 14). 有料老人ホームとは?介護付・住宅型・健康型の特徴と費用. Retrieved from LIFULL senior: https://kaigo.homes.co.jp/manual/facilities_comment/list/yuryo/
- 山下, 祐. (2012). 社会的統一の弱化を招いた:社会的統一の弱化を招いた. 人文学報, 452, 1-17.
- 横浜ベスト遺品整理社. (2018, October 7). 統計で見る孤独死 (2018) :過去15年で2倍以上に増加. Retrieved from 横浜ベスト遺品整理社: <https://www.bestworkers.jp/ihin-seiri/dying-alone-2018/>
- 読売新聞社会部. (2019). 孤絶 -家族内事件. 東京: 中央公論新社.
- ライフリンク. (2013). 自殺実態白書2013. 東京: NPO法人ライフリンク. Retrieved from http://www.lifelink.or.jp/hp/Library/whitepaper2013_1.pdf

พิมพ์ที่ สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330
โทรศัพท์ 0-2218-3557 โทรสาร 0-2218-3547
<http://www.cupress.chula.ac.th>
E-mail: cuprint@hotmail.com

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมญี่ปุ่นยุคร่วมสมัยส่งผลต่อโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน จากที่เน้นการอยู่ร่วมกันพึ่งพาอาศัยกันภายใต้ความเป็นสมาชิกภาพในขอบเขตด้านพื้นที่ ไปสู่การใช้ชีวิตแบบต่างคนต่างอยู่ผ่านการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายของผู้มีความสนใจและผลประโยชน์ร่วมกันอย่างไร้พรมแดน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนำไปสู่ภาวะแปลกแยกทางสังคม ซึ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นนับตั้งแต่ปลาย ค.ศ. 2019 หลังการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ที่ผลักดันให้ผู้คนไม่จำกัดเพศ วัย การศึกษา หรือแม้แต่สถานภาพทางสังคม ต่างจำเป็นต้องเข้าสู่ “ความปกติรูปแบบใหม่” ที่ต้องดำรงชีวิตปลีกตัวออกจากกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หนังสือเล่มนี้เขียนขึ้นเพื่อชี้ให้เห็นถึงผลกระทบทางสังคมสืบเนื่องจากรูปแบบการดำเนินชีวิตดังกล่าว โดยหวังว่าจะสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางเพื่อเตรียมพร้อมรับมือกับภาวะความโดดเดี่ยวทางสังคมของสังคมไทยในอนาคต